

HATÉKONY ÉRDEKÉRVÉNYESÍTÉST

A Szlovákiai Magyarok Kerekasztala
előadásai és dokumentumai

2009. január 29.
Somorja-Csölösztő

Hatékony érdekérvényesítést

HATÉKONY ÉRDEKÉRVÉNYESÍTÉST

A Szlovákiai Magyarok Kerekasztala
előadásai és dokumentumai

2009. január 29.
Somorja-Csölösztő

Szerkesztette
Tóth Károly

Fórum Kisebbségkutató Intézet
Somorja, 2009

A kötet kiadását támogatta
Pázmány Péter Alapítvány, Galánta

© Szerzők, 2009
© Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2009
Photo © Görföl Jenő, Kusy Ferenc, 2009
ISBN 978-80-89249-26-8

Tóth Károly: Bevezető	7
Petőcz Kálmán: Status quót vagy státust?	11
Hrubík Béla: A kisebbségek helyzete az állam életében, érdekérvényesítő lehetőségek Szlovákiában és nemzetközi szinten	17
Király Zsolt: Államalkotó nemzetté válni	25
Gyurgyík László: A szlovákiai magyarság demográfiai folyamatai a kilencvenes évektől napjainkig, különös tekintettel az ezredforduló utáni évekre	31
Lampl Zsuzsanna: A nemzeti identitás, avagy a <i>magyar márka</i> megőrzése	41
Hajdók Katalin: Asszimilációs folyamatok és a szlovákiai magyarok identitása	51
Nagy Myrtil: Az anyagi erőforrások hatékony felhasználása	55
Hajdú István: Diszparitások, források, hatékonyság	67
Szabó Mihály Gizella: Nyelvhasználati valóság – a szlovákiai magyarság nyelvi-nyelvhasználati jogai és az előrelépés lehetőségei	73
Menyhárt József: A katolikus egyházpolitika nyelvi vetületei Szlovákiában	79
Pék László: A fiatal nemzedékek nevelése – versenyképes iskolák, korszerű pedagógiai módszerek	91
A. Szabó László: „Jövnök az iskolában van...”	107
Függelék	111
Meghívó	111
Nyilatkozat	114

Vyhlásenie	116
Meghívottak	118
Melléklet	121
Kiút a megmaradásba (Pukkai László).....	121

A Kerekasztal résztvevői

Jelen kötet a Szlovákiai Magyarok Kerekasztala címmel 2009. január 29-én Somorján-Csölösztőn a Kormorán Szállodában megrendezett tanácskozás előadásait tartalmazza. A konferencia a korábbi hasonló rendezvényekhez képest első ízben intézményi alapon szerveződött. A résztvevők köre az országos hatáskörű szlovákiai magyar szervezetek, az intézményrendszer támogató vállalatok, vállalkozások képviselőiből és jeles szlovákiai magyar személyiségekből tevődött össze. A tanácskozás célja az volt, hogy szembenézzünk az egyre riasztóbb asszimilációs folyamatokkal, a szlovákiai magyarok létszámának drasztikus csökkenésével, és intézményi szinten tegyünk valamit azért, hogy ezek megállíthatók, de legalábbis mérsékelhetők legyenek. A helyzet súlyosságát a demográfiai és szociológiai előrejelzések nagyon plasztikusan bizonyítják. A konferencián szinte minden intézmény, vállalkozó és magánszemély megjelent, s ez azt jelezte, hogy mindenki fontosnak tartotta a felvetett problémák megbeszélését.

Úgy tűnik, a nemzeti identitás és értékrend hagyományos normái az elmúlt két évtizedben gyökeresen megváltoztak, vagy legalábbis változóban vannak. A bezárkózó, önvédelemre berendezkedő szlovákiai magyar közösség a kilencvenes évek elején a rendszerváltás jegyében még mozgósítható volt, de a 2001. évi népszámlálási adatok már másról árulkodtak. 46 768 magyarral lett kevesebb Szlovákiában az 1991-es népszámlálási adatokhoz képest. Riasztó adat ez: a magyarok részaránya (nem számítva az 1950-es népszámlálást) Szlovákiában első ízben 10 százalék alá csökkent.

A közben felnőtt két új generációnak már nincsenek élményei a rendszerváltás előtti időszakból. Nyitottabb, más értékrendet, életstratégiát követő fiatal nemzedékek ezek, akik számára a nemzeti identitás, ezen belül is a kisebbségi lét kihívásai egészen mást jelentenek, mint jelentettek a

korábbi generációk számára. A fiatalok (és nem csak a fiatalok) jelentős része külföldön vállal munkát, nyelveket sajátít el, egészen más kulturális közegekben éli le legszebb éveit. Hogyan hat mindez az identitástudatra, a családi, lakóhelyi, baráti, közösségi kötődéseire? És aki itthon marad, milyen kihívásokkal találja magát szemben? Miért íratják sokan, nagyon sokan a gyermeküket szlovák iskolába, még a homogén házasságban élő magyar szülők is? Mit jelent ma magyarnak lenni Szlovákiában? És meddig lehet magyarnak lenni ma Szlovákiában? Szükségszerű-e, hogy a szlovák nyelv elsajátítása nyelvváltást is jelent egyben, és a nyelvváltás szükségszerűen kultúra- és nemzetváltástással is jár együtt? Mindezen kérdések csak töredékei annak, amelyekre a Kerekasztal választ keresett.

Az elmúlt húsz évben több kísérlet is történt a közéletet befolyásoló (elsősorban) értelmiségi összefogásra. Mindre jellemző volt, hogy megpróbált egyfajta közvetítő szerepet felvállalni az aktív értelmiség és a közéleti-politikai szereplők között. Elmondható, hogy a maguk idejében, az adott körülmények között többé-kevésbé sikeresek voltak ezek a kezdeményezések.

Gondoljunk csak a lévai értelmiségi találkozókra, amelyek fontos szerepet játszottak az akkori három magyar párt közeledésében, s nem kis mértékben ezeknek a találkozókknak volt köszönhető a Magyar Koalíció létrejötte 1994-ben! Ez a találkozóssorozat később intézményesült Szlovákiai Magyar Értelmiségi Fórum néven, és a kilencvenes évek második felében több fontos országos és kisebbségi közéleti kérdésben felemelte a hangját, megmutatva azt a szellemi potenciált, amely folyamatosan jelen volt a közéletben, de amelyről a politika egyre inkább megfeledkezett. Az Értelmiségi Fórumok hagyományát a 2000-es évek első felében a Fórum Kisebbségkutató Intézet, a Szlovákiai Magyar Értelmiségi Fórum és a Professzorok Klubja közösen újíttotta fel tucatnyi szakmai és szakpolitikai konferencia megrendezésével.

Ugyanígy meg kell említeni a Fórum Alapítvány által 1993-ban kezdeményezett szlovák–magyar párbeszédet szorgalmazó programot, amelynek keretében a dél-szlovákiai régiókban egymás mellé ültette a legfontosabb szlovák és magyar politikai személyiségeket, hogy nyíltan, nagy közönség előtt beszéljenek a szlovákok és magyarok viszonyáról Szlovákiában. Ezeknek a diskurzusoknak is volt köszönhető, hogy ebben az időszakban a magyar és szlovák politikusok több megértéssel viszonyultak egymáshoz, és 1998 előtt már előítéletek nélkül tudtak közös kormányt alakítani.

Fontos szerepe volt a közéleti diskurzusban a Márai Sándor Alapítvány által rendezett konferenciáknak, melyek a szlovák–magyar közeledésen túl nemzetközi szintre is emelték a kisebbségek helyzetének kérdéskörét, megmutatva, hogy megfelelő megközelítéssel, a közös érdekek keresésé-

vel és felmutatásával normális módon lehet kezelni ezeket a kérdéseket. A Márai Alapítvány szerepet vállalt abban is, hogy közvetítsen a szlovákiai magyar értelmiség és a szlovákiai magyar politikai elit között, és több rendezvényével a magyarországi és a szlovákiai politikusokat is párbeszédre hívta a sajtó nyilvánossága előtt Pozsonyban.

A szlovákiai magyar együttműködés első kísérletére 2000-ben került sor a Millenniumi Fórum megrendezésével Rimaszombatban. Kezdeményezője a Simonyi Alapítvány volt. A Fórum megalapította a Szlovákiai Magyar Művelődési Tanácsot, amely azonban sohasem működött. Ennek oka legfőképpen abban keresendő, hogy az akkori szlovákiai magyar politikai elit (amely éppen kormányra került) nem kívánt olyan intézményes keretet elfogadni partneréül, amely beleszólási jogokat kért magának a kultúrát és közművelődést érintő kérdésekben.

Mindezek mellett természetesen sok konferencia, szakmai értekezlet megrendezésére került sor különböző szakmai szervezetek részéről (SZMPSZ, Csemadok, Katedra Alapítvány, Gramma Nyelvi Iroda stb.), amelyek – ki-mondva vagy kimondatlanul – szintén a szakmai érdekérvényesítés, de legalábbis az érdekartikuláció terei voltak.

A Szlovákiai Magyarok Kerekasztala informális intézmény létrehozását a Dél-szlovákiai Civil Információs Hálózat kezdeményezte a Civil Fórum 2008 címmel megrendezett konferenciáján 2008 novemberében Somorján. Célul tűzte ki egy olyan reprezentatív, elsősorban az intézmények részvételével megvalósuló egyeztető fórum létrehozását, amely megvitatja a szlovákiai magyarsággal kapcsolatos legfontosabb kérdéseket, az elfogadott konszenzusos döntéseit a résztvevő intézmények a maguk munkájukban érvényesítik, illetve állást foglal a szlovákiai magyarokat érintő közéleti kérdésekben, és a hivatalos szervekkel szemben érvényesíti a szlovákiai magyar intézmények, szervezetek közös akaratát.

Az elképzelés szerint, a Kerekasztal évente legalább egyszer ülészik az előre kialakított programpontok alapján. A Kerekasztal technikai megszervezését és lebonyolítását más szervezetekkel együttműködve a Fórum Intézet vállalta, a tartalmi kérdéseket az Előkészítő Bizottság dolgozta ki és felügyelte.

Első ízben sikerült mintegy ötven országos hatáskörrel bíró, reprezentatív, az elmúlt időszakban már sokat bizonyított szlovákiai magyar szervezet és intézmény képviselőjét egy asztalhoz ültetni. Fontos volt, hogy a szervezeteken túl jelen voltak a megbeszélésen azok a vállalkozók, akik az elmúlt években jelentős anyagi eszközökkel támogatták a szlovákiai magyar kultúrát és intézményrendszert, illetve olyan magánszemélyek, akik a korábbi évtizedekben mind szakmai, mind pedig egyéb területeken kitüntetett szerepet vállaltak a szlovákiai magyarok közéletében (Kossuth-díjas írók, professzorok, EU parlamenti képviselők).

Az egynapos találkozó nem tudott minden kérdést megválaszolni, de elindított egy folyamatot, amely remélhetőleg az elkövetkező időszakban hatékonyan tudja befolyásolni közösségünk jövőjét.

Domsitz Károly Somorja város polgármestere, Tóth Károly és Petőcz Kálmán

Status quót vagy státust?

Két héttel a 2006-os parlamenti választás után, június 28-án, Robert Fico, a választáson győzedelmeskedő Smer elnöke a hazai és külföldi közvélemény nem kis meglepetésére bejelentette, hogy a sikeres koalíciókötési tárgyalások nyomán a Smer a HZDS-szel és az SNS-szel alakít kormányt.¹ Elébe menve a borítékolható bírálatoknak, Robert Fico a koalíciókötés bejelentésénél ilyen „fogadalmat” tett: „A Smer garantálja, hogy ez a kormánykoalíció európai szellemiségű politikát fog megvalósítani minden tekintetben, és a nemzeti kisebbségek jogai terén semmilyen esetben sem csorbítja az elért status quót.”²

Talán egyetlen más kifejezést sem ragoztak oly sokszor az elmúlt két és fél évben, mint éppen a status quót. Szlovákiai magyar politikusok, közszereplők, valamint magyarországi közjogi méltóságok minduntalan számon kérik Ficón és kormányán az ominózus status quót. Robert Fico és kormánya pedig mindannyiszor megerősíti: ők a status quót nem sértik, sőt olyan nemzetiségi politikát folytatnak, amely Szlovákiát magasan az európai átlag felé emeli a „kisebbségjogi sztenderdek” szavatolása terén.

1 Smer-SD – Smer-Sociálna demokracia (Irány – Szociális Demokrácia), HZDS-LS – Hnutie za demokratické Slovensko-Ludová strana (Demokratikus Szlovákiáért Mozgalom – Néppárt), SNS – Slovenská národná strana (Szlovák Nemzeti Párt). A választást egyébként a Smer nyerte 29,14%-kal. Az SNS 11,73 és a HZDS 8,79 százalékaival összesen 85 mandátumot szerzett a Robert Fico által vezetett koalíció a 150 tagból álló parlamentben. Az addigi kormánypártok a következőképpen szerepeltek: SDKÚ-DS [Slovenská demokratiká a kresťanská únia-Demokratická strana] (Szlovák Demokratikus és Keresztény Unió – Demokrata Párt) 18,35%, MKP (Magyar Koalíció Pártja) 11,68% és KDH [Kresťansko-demokratické hnutie] (Kereszténydemokrata Mozgalom) 8,31%.

2 ČTK, 2006. június 28. A kijelentés eredeti, szlovák változata így hangzik: „Smer-SD garantuje, že táto vládna koalícia bude uskutočňovať proeurópsku politiku vo všetkých aspektoch a v nijakom prípade neohrozí dosiahnuté status quo v oblasti práv národnostných menšín.”

Igen, Robert Fico kormánya nem nyúl a status quo-hoz, nem is kell nyúlnia, hiszen elég csak másképpen értelmeznie, mint azt a magyarok értelmezik. Így a vita megoldódik magától, még mielőtt tényleges vitává válna.

A szlovákiai magyar elit stratégiai célja, amely egyezik a szlovákiai magyar társadalom túlnyomó részének óhajával, nyilván az, hogy a szlovákiai magyarság hosszú távon megőrizze önazonosságát. Ehhez a nemzetközi jogi dokumentumok, melyekhez Szlovákia csatlakozott, elvi szinten garanciát nyújtanak. Hiszen bármelyik nemzetközi szervezet emberi jogi egyezményeit, egyezségokmányait vagy politikai jellegű dokumentumait vizsgáljuk, mindegyikükben valamilyen formában megtaláljuk azokat a kitételeket, amelyek rögzítik a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek azon jogát, hogy „kifejezhessék, megőrizhessék és fejleszthessék” identitásukat. (Az idézet az Európa Tanács kisebbségi keretegyezményéből származik.)

A nemzetközi jog fent említett elve a szlovák jogrendben az alkotmány azon rendelkezésében jelenik meg, amely szavatolja a nemzeti kisebbségekhez tartozó állampolgárok jogát a sokoldalú fejlődéshez. Az alkotmány 34. cikkének 1. bekezdése feltételezi, hogy e jog érvényesítésének részleteit és feltételeit egy külön törvény fogja rendezni. (Ez a törvény, nyolc év MKP-s kormányzás ellenére, máig nem született meg.) Van a szlovák alkotmánynak még egy rendkívül lényeges rendelkezése. Arról a nemzetközi jogban is kodifikált elvről van szó, miszerint a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek joguk van részt venni az őket érintő ügyekről való döntésekben.

Annak, hogy a magyar kisebbség meg tudja valósítani céljait, az a feltétele, hogy a szlovák politikai és társadalmi elit a fenti két alapvető jogot hasonlóképpen értelmezze, mint a magyar elit. A (demokratikus) szlovákok úgy általában nem vitatják, hogy a kisebbségeknek joguk van az identitásuk megőrzésére, csak azt nem tudatosítják, hogy ez – jogszabályok, intézményi garanciák szintjén – mit jelent. Igazából erről a kérdésről a szlovákok ilyen formában nem gondolkodnak.

Megfelelő átfogó törvényi rendezés hiányában a különböző jogi normákban található, túlságosan általános, gyakran (szándékosan) homályos és kétértelmű kisebbségjogi rendelkezéseket a kisebbségekre nézve vagy inkább megengedően, vagy inkább korlátozóan lehet értelmezni. Az MKP kormányzása idején az állami és egyéb közigazgatási szervek gyakorlatára inkább – ha bár nem minden esetben – a megengedőbb értelmezés volt jellemző.

Most fordított a helyzet. Ha a „demokratikus” szlovák elittel nincs egyezség a magyar kisebbség státusának átfogó rendezésének kérdésében, mit lehet elvárni egy olyan kormánytól, amelynek a kisebbségpolitikáját a Szlovák Nemzeti Párt határozza meg?

Mert milyen is hát a status quo, amelyhez állítólag ragaszkodnunk kellene?

Szlovákiában gyakorlatilag csak 20%-nál kezdődnek a kisebbségi jogok, azok is pusztán a (tökéletlen) nyelvi és művelődési jogok szintjén. Ez a tény nemcsak a többi kisebbség szempontjából hátrányos (az ő esetükben viszont nagyon), hanem a magyar kisebbség számának alakulására is negatív hatással van. A népszámlálási adatok ugyanis azt mutatják, hogy 1991 és 2001 között a legnagyobb fogyás éppen azokon a településeken mutatkozott, ahol a magyarok aránya 20% alatt vagy annak közelében van.³ Ezek pedig leginkább az etnikai határon lévő városok és települések. Szlovákia és Magyarország viszonylatában az asszimiláció mértékét igazából csak úgy lehet korrekt módon összehasonlítani, ha azokat a településeket vizsgáljuk, ahol a kisebbségi népesség aránya nem haladja meg a 20%-ot. Az ilyen összevetésből az utóbbi 15 év tekintetében statisztikailag mindenképpen Magyarország jönne ki jobban.

Az etnikai határon élő magyarok érzik legjobban a bőrukön a tényleges kisebbségi érdekérvényesítési mechanizmusok hiányát. Egy dunaszerdahelyi vagy párkányi magyar (nem beszélve az etnikailag homogén tömbön belül élő falusi emberről) teljesen máshogy éli meg „másságát”, mint egy lévai, losonci vagy rimaszombati magyar. Dunaszerdahelyen meg Komáromban talán még úgy is tűnhet, hogy megvalósult a magyar kisebbségi önkormányzat, hiszen a képviselő-testületben csak magyarok ülnek. Ám az a stratégia, amely csak a tömbmagyarságra koncentrál (amely eddig mindig hozta a pártvezetésnek a parlamenti bársonyszékeket biztosító kb. 10%-ot), és amely hajlamos visszaélni a lokális többségi helyzettel, hosszú távon kontraproduktív.

Az Európai regionális vagy kisebbségi charta szakértői bizottságának javaslatára az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága tizenkét ajánlást fogalmazott meg a szlovák kormány felé.⁴ Az egyik ajánlás arra vonatkozott, hogy Szlovákia bírálja felül a 20%-os nyelvhasználati küszöböt, mert az túlságosan szigorú és a legtöbb kisebbségre nézve diszkriminatív. Azt is ajánlotta az Európa Tanács, hogy a szlovák kormány távolítsa el jogrendjéből azokat a rendelkezéseket, amelyek akadályozzák a kisebbségek nyelvi jogainak ki teljesedését. A szlovák kormány mindkét ajánlást, valamint az összes töb-

3 1991 és 2001 között a legnagyobb negatív előjelű változás a magyarok arányában a következő városokban következett be: Losonc 21%-os csökkenés (16,7%-ról 13,2%-ra), Szenc 20,5%-os csökkenés (27,8%-ról 22,1%-ra), Nagykürtös 20,1%-os csökkenés (7,8%-ról 6,2%-ra), Léva 19,5%-os csökkenés (15,2%-ról 12,2%-ra), Vágsellye 18,2%-os csökkenés (21,9%-ról 17,9%-ra). Vö. Gyurgyík László: A magyarság demográfiai, település- és társadalomszerkezetének változásai. In Fazekas József–Hunčík Péter (szerk.): *Magyarok Szlovákiában. Összefoglaló jelentés (1989–2004)*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2006, 182. p.

4 Az ajánlások szlovák nyelven megtalálhatóak a Kormányhivatal honlapján: <http://men-siny.vlada.gov.sk/index.php?ID=469>.

bit is, elutasította. A hivatali érintkezésben a kisebbségi nyelv használatára feljogosító 20%-os küszöböt a magyarokon kívül csak a romák, a rutének és az ukránok érik el jelentősebb számú településen, a németek pedig kettőben.

Ha eltekintünk a romáktól, akiknek nemzeti kisebbségként való kezelése csak a kilencvenes évektől vált elfogadottá, a szlovák állam a gyakorlatban ténylegesen csak azokat a népcsoportokat ismeri el nemzeti kisebbségnek, amelyeket az 1968/144. sz. alkotmánytörvény is államalkotó közösségeknek ismert el, illetve amelyeket az első csehszlovák állam is azoknak tekintett. (A felsorolásból hiányoznak ugyan a lengyelek, de ők elsősorban a cseh [illetve morva] országrészben élnek.) Látjuk tehát, hogy a szlovák állam kettős játékot játszik: igazából csak négy kisebbséget ismer el, ám formálisan tizenkettőt. Így a „kicsiket”, akiknek az igényeit rendkívül egyszerűen és kis ráfordítással ki lehet elégíteni, folyamatosan kijátssza a „nagyokkal”, mindenekelőtt a magyarokkal szemben. Kivételezett helyzetben vannak a csehek, akiknek a nyelve gyakorlatilag második hivatalos nyelvként van elismerve, holott az alkotmány szerint az „államnyelv” a szlovák.

A magyar politikusok az utóbbi 15 évben sok bírálattal illették a Szlovák Köztársaság alkotmányát. Pedig az alkotmány emberi jogokat taglaló része megfelel a nemzetközi normáknak, és a kisebbségi jogok érvényesítésének Európában ismert szintje levezethető belőle. Ezen a téren tehát a status quo – kisebb fenntartásokkal, amelyekre alább kitérek – megfelelőnek mondható.

A gond a végrehajtó törvénykezéssel van, és mindjárt az alkotmány 13. cikkének 2. bekezdésénél kezdődik, mely szerint az alapjogok és szabadságjogok végrehajtását egyszerű törvénnyel lehet szabályozni. Ezzel a rendelkezéssel a kormány és a törvényhozás gyakran visszaél, és például a kisebbségek jogait is érintő törvényeknél az alkotmány szellemén túlmenő korlátozást foganatosít. Az államnyelvtörvény például kimondja, hogy a szlovák nyelv (a közelet összes területén minden esetben) előnyt élvez a Szlovákiában használt kisebbségi nyelvekkel szemben. Ez a rendelkezés – szigorú emberi jogi szempontból értelmezve – egyértelműen diszkriminatív, és ellentétes az alkotmányban lefektetett állampolgársági egyenlőség elvével.

Az államnyelvtörvény filozófiája a nemzetállam elvére épül. Eközben – paradox módon – a kormány (és az állam) állandóan a polgári elv, az egyéni emberi jogok érvényesítését hangoztatja, és ezt kéri számon a kisebbségi állampolgároktól és azok képviselőitől. A polgári elvet viszont az állam félreértelmezi: annak lényegét abban látja, hogy a nemzeti kisebbség minden esetben alkalmazkodjék a többséghez (fordítva semmiképpen, még akkor sem, ha helyi szinten az etnikai arányok fordítottak.)

A szlovákiai magyar elit két lényeges hibát követ el folyamatosan: az egyik az, hogy nincs világos – tételesen lebontott – kisebbségi programja,

egy olyan katalógusa, amelyet ideális modellként állandóan szem előtt tartana annak érdekében, hogy a magyar kisebbség hosszú távon megőrizhesse identitását. Legutoljára ilyen katalógust 1994-ben, a komáromi nagygyűlésen fogalmazott meg. Csakhogy akkor ezt olyan környezetben tette, amely teljességgel felkészületlen volt az érdemi vitára, és olyan módon, amely ellenérzést váltott ki az egész szlovák elitben. A magyar elit politizálásában a pragmatikus, rövid távú szempontok kerekedtek felül. Az eltelt 15 évben azonban semmiféle érdemi vita nem folyt a magyar kisebbség státusáról, az emberi jogok és a kisebbségi jogok közti összefüggésről szlovákok és magyarok között. Ezért igazából a „demokratikus” szlovákok is nemzetállamban gondolkodnak, és nem is nagyon értik a magyarok (gyakran amúgy is homályos) érvelését, és ha megtámogatnak is néha egy-egy magyar „követelést”, azt inkább pragmatikus megfontolásból, mint meggyőződésből teszik.

A szlovák közoktatás továbbra is nemzetállami szellemben neveli az új generációkat. A közoktatás túlságosan etnocentrikus, hiányzik belőle a multikulturális dimenzió. Nyolc év „demokratikus” kormányzás ebből a szempontból haszontalanul telt el, és azt kell megérnünk, hogy a Szlovák Nemzeti Párt vezeti be a multikulturális nevelést az iskolákban. Persze a maga módján, amelyből nincs köszönet. Arról, hogyan vélekedik a magyarokról a szlovák fiatalok meghökkentően jelentős hányada, hű képet mutat az a Nyitott Társadalom Alapítvány által rendelt szociológiai felmérés, amelyet a Centrum pre výskum etnicity a kultúry nevű kutatócsoport végzett 2008 nyarán 14-15 éves tanulók körében.⁵ A felmérés szerint hét kisebbségi csoport – a magyarok, a romák, az idegenek, a bevándorlók, a románok, a muzulmánok és a vietnamiak – közül a magyarokkal szemben viselkednek a szlovák tizenévesek a legnagyobb fenntartásokkal.

A magyar elit másik hibája, hogy a kisebbségi jogokért való „küzdelemben” nem eléggé használja ki az érvényes jogrend adta lehetőségeket, pl. az alkotmány vonatkozó rendelkezéseit, az antidiszkriminációs törvényt, az EU antidiszkriminációs irányelveit. Miközben a szlovák közvélemény szemében a magyar elit csak a szűken értelmezett „magyarkérdésekkel” foglalkozik, az emberi jogi és kisebbségjogi kérdések hatékony kezelésének sem a pártban, sem a civil szférában nincs meg a megfelelő szakmai és személyi háttere.

Összefoglalva: a törvénykezés, az intézményrendszer, valamint az általános jogtudat terén a kisebbségi status quo egyszerűen nem kielégítő, sőt

5 Gallová Kriglerová, Elena–Kadlečíková, Jana et al.: Kultúrna rozmanitosť a jej vnímanie žiakmi základných škôl na Slovensku. Bratislava, 2009. További eredmények megtalálhatók a http://www.cvek.sk/uploaded/files/zakladne_zistenia.doc honlapon.

nagyon rossz. Tehát ezen a téren nincs mihez ragaszkodni. Nem a status quo megtartását kell célként kitűzni.

Nézzük röviden, mi a helyzet a szűken vett kisebbségi kérdéskörön kívül eső, ám a magyar kisebbségi polgárt szintén mélyen érintő gazdasági, szociális, egészségügyi kérdésekkel! A későbbi előadások részletesebben foglalkoznak majd ezzel a témával. Ezen a helyen elegendőnek tartom azt, hogy bemutassak egy térképet, amelyet a Szlovák Tudományos Akadémia Szociológiai Intézetének publikációjából másoltam ki.⁶ Itt a kutatók 11 különböző mutató kombinált vizsgálatának alapján sorolták be Szlovákia járásait 8 kategóriába, az elért fejlettségi szint szerint.

A nyolc mutató a következő volt: foglalkoztatottság, városiasodás, végzettség, környezetvédelmi infrastruktúra, gazdasági teljesítőképesség, népmozgalom, szolgáltatási és információs infrastruktúra, szociális helyzet, településszerkezet, populációs index, tájökológia és tájrendezés. Az eredmény, amely a 2004–2005-ös állapotot tükrözi, a magyarlakta járások szempontjából lehangoló: kettő kivételével mind a három legutolsó kategóriában foglalnak helyet, miközben a Nógrádtól Bodrogközig terjedő déli sáv az elemzés szerint Szlovákia legelmaradottabb vidéke. Csak a Felső-Csalóköz és a Mátyusföld nyugati csücske tartozik a fejlettebb régiók közé, Pozsony közelségének köszönhetően.

6 Gajdoš, Peter: Teoretický a metodologický rámc klasifikácie a typológie regiónov Slovenska v kontexte teritoriálnych disparít. In *Podoby regionálnych odlišností na Slovensku*. Bratislava, Sociologický ústav SAV, 2005.

HRUBÍK BÉLA

A kisebbségek helyzete az állam életében, érdekérvényesítő lehetőségek Szlovákiában és nemzetközi szinten

Tisztelt civil szervezetek képviselői, tisztelt vendégek, kedves barátaim!

Amikor e látszólag tág teret és lehetőségeket kínáló téma kidolgozásának nekifogtam, némileg számot vetettem azzal az úttal, melyet a szlovákiai kisebbségek, ezen belül is a szlovákiai magyar nemzeti közösség bejárta 1989-et követően. Érintőlegesen végigfutva az elmúlt két évtizeden, ha felületesen is, de össze tudjuk hasonlítani életünk, sorsunk alakulását és jelenlegi helyünket a rendszerváltás előtti helyzetünkkel Szlovákiában. A rendszerváltást követően a szlovákiai magyarság élt a demokrácia nyújtotta lehetőségekkel, és – magyar vonalon is – az addigi egypártrendszer három szlovákiai magyar párt, illetve mozgalom váltotta fel: az MPP, az Együttélés és az MKDM. Higgadt és tárgyilagos elemzésre itt nincs mód, ezért tömören csak annyit az eltelt időszakról, hogy amikor külön-külön próbáltuk meg érvényesíteni jogainkat, soha nem sikerült jelentős eredményeket elérni, míg együtt legalább részsikereket érhattünk el.

A szlovákiai magyarság rendszerváltás utáni életének néhány meghatározó állomásai: Az 1991-es első nyelvtörvény, annak hatása; a szlovák nacionalizmus feléledésének első jelei; szlovákiai 1993-as önállósulása; Mečiar első országlása; az 1994-es komáromi nagygyűlés, annak lehetőségei; az ún. név- és táblatörvény elfogadása; Mečiar és az SNS hatalomra kerülése; 1994-ben megszüntették a Csemadok állami támogatását, az alapítványi törvény megszüntette a közalapítványaink nagy részét; az 1996-os tiltakozások az egynyelvű bizonyítványok és az alternatív oktatás ellen Slavkovská minisztersége idején; a galántai nagygyűlés; 1998: a három magyar párt egyesülése, kormányzati szerepvállalás; új közigazgatási felosztás, megyei önkormányzatok létrehozása 2001-ben; 2002-ben státustörvény Magyarországon; 2004. december 5.: népszavazás a kettős állam-

polgárságról Magyarországon, belépés az EU-ba és a NATO-ba; a Selye János Egyetem megalakulása, majd Robert Fico katasztrófakormányának megalakulása, ami azóta beigazolódott, és egyre jobban beigazolódik. Fábry Zoltán szavaival élve az a fajta ideológia, amit a jelenlegi kormány képvisel, egyfajta „rasszista materializmus”. Különösen aggasztó Malina Hedvig ügye, a Beneš-dekrétumok körüli hisztériakeltés, valamint a dunaszerdahelyi futballmeccsen történt brutális, indok nélküli rendőri beavatkozás. Azt hiszem, abban mindnyájan egyetértünk, hogy amíg ki-kí a maga helyén, a maga lehetőségeit megvizsgálva nem tart egy belső leltárt az elmúlt közel húsz évről, addig nagyon nehéz lesz megtalálni azt a közös hangot, közös utat, amely a szlovákiai magyarság egységes fellépéséhez vezet, legalábbis a mindnyájunkat érintő kérdéseket illetően. A jövőbeni helyünk megrajzolása, felvázolása sem történhet meg anélkül, hogy meg ne értenénk vagy meg ne próbálnánk érteni az elmúlt húsz év történéseit, az ebben a húsz évben betöltött társadalmi helyünket, az elért eredményeket vagy a véglegesen elmulasztott lehetőségeinket, melyek között kétségtávol a legnagyobb az 1994-es komáromi nagygyűlés eredeti céljának a megghiúsulása volt. Minden beszámolóban és mérlegvonásban azonban egyetlen célt kell követnie, ha az ilyen jellegű kerekasztaloknak és összejöveteleknek a jövőben is kiemelt hangsúlyt szeretnénk adni, mégpedig azt, hogy megoldást, kiutat találjunk abból helyzetből, melybe a szlovákiai magyarság – lehet, hogy saját maga által is, de többnyire önhibáján kívül – került. Amikor ennek a kerekasztalnak a megszervezésébe belefogtunk, és minden eddigi fenntartásom ellenére én magam is bekapcsolódtam a szlovákiai magyarság legnagyobb civil szervezete, a Cse-madok nevében, tettem azt azért, mert én is pontosan érzékelem és látom ugyanazt, amit szerintem minden normális magyar ember lát ebben az országban, hogy a helyzetünk napról napra rosszabb, folyamatosan szűkítik vagy szűkíteni fogják jogainkat, és a társadalmi, civil szervezeteink, intézményeink közös összefogása, céljainak egyértelmű megfogalmazása nélkül kiüresítik mögülünk, szembeállítják velünk politikai érdekképviselőtünket, amire már történtek nemegyszerben kormányzati utalások. Majd a következő lépés a civil szféra ellehetetlenítése és teljes leépítése lesz, mely a diktatúrára hajlamos kormányokra oly jellemző. Erre utaló lépések is történtek már. Tiltakozásunk eredménye, hogy a kérdés el lett napolva. Elfelejtve azonban nem. Az, hogy ma itt együtt ülünk sokan olyanok, akik az elmúlt években nem kerestük vagy nem is akartuk keresni az utat egymáshoz, mindenféleképpen jelzi, nagy a baj, és hogy ezt felismertük, a józan és tárgyilagos eszmecsere lehetőségét vetíti előre számomra. Hogy ennek a kerekasztalnak milyen lesz a jövője, az ma itt mindenkitől függ, aki érdemben és értelemben fel tud nőni a felismeréshez, túl kevesen vagyunk már a szélmalomharchoz.

Egyértelmű választ szeretnék kapni arra a kérdésre is, hogy a szlovákiai magyarság egyes szervezetek és egyének által sokat bírált önrendelkezési jogának kivívása (lásd kijöttek a csontvázak a szekrényből), valamint a jelenlegi jogállásunk között – mely maximum a teljes beolvadásunkhoz és önfeladásunkhoz vezet hosszú távon – van-e a szlovákiai magyar civil érdekvédelemnek, értelmiségnek, politikának bármilyen más megvalósítható, a többségi társadalommal is elfogadtatható alternatívája, mely egy európai értékrend alapján értelmezett átlagos, megnyugtató kisebbségi léthez vezethet: a jelenlegi törvényi keretek, melyek a kisebbségi jogokat állami és európai szinten garantálják vagy garantálniuk kellene.

A Szlovákiában élő nemzeti közösségek, kisebbségek és etnikai csoportok jogait elsősorban az ország legmagasabb jogi dokumentumának, az alkotmánynak kell szavatolnia. Az a tény azonban, hogy a szlovák alkotmány úgy kezdődik: „Mi, a szlovák nemzet...”, sok mindent elárul a szellemiségéről és az itt élő többi, nem szlovák polgár jogegyenlőségéről. Részlet a Szlovák Köztársaság alkotmányából:

33. §

A nemzetiségi kisebbséghez vagy etnikai csoporthoz való tartozásból senkinek semmi hátránya nem származhat.

34. §

1. A Szlovák Köztársaságban nemzetiségi kisebbséget vagy etnikai csoportot alkotó állampolgárok számára az alkotmány szavatolja a sokoldalú fejlődést, elsősorban azt a jogot, hogy a kisebbség vagy a csoport más tagjaival együtt fejlesszék saját kultúrájukat, továbbá az anyanyelvű információszerzés és tájékoztatás jogát, a nemzetiségi egyesületekben való egyesülési jogot, a közművelődési és kulturális intézmények alapításának és fenntartásának jogát. A részleteket törvény szabályozza.

2. A nemzetiségi kisebbségekhez vagy etnikai csoportokhoz tartozó személyeknek törvényben szabályozott módon az államnyelv elsajátításának jogán kívül az alkotmány szavatolja:

- a) az anyanyelvű művelődés jogát,*
- b) anyanyelvüknek a hivatalos érintkezésben való használatának a jogát,*
- c) azt a jogot, hogy a nemzetiségi kisebbségek és etnikai csoportok ügyeinek intézésében részt vegyenek.*

3. A nemzetiségi kisebbségekhez vagy etnikai csoportokhoz tartozó állampolgárok jelen alkotmányban szavatolt jogainak gyakorlása nem vezethet Szlovákia szuverenitásának és területi integritásának veszélyeztetéséhez, sem pedig a lakosság többi részének diszkriminálásához.

További törvények, melyek szorosan kapcsolódnak a kisebbségekhez pozitív vagy negatív értelemben:

- A Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsának 1995. évi 270. számú törvénye a Szlovák Köztársaság államnyelvéről;
- Az SZK Nemzeti Tanácsának 1999. évi 184. számú törvénye a nemzetiségi kisebbségek nyelvének használatáról;
- A Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsának 1994. évi 191. számú törvénye a településeknek nemzetiségi kisebbségi nyelven történő megjelöléséről;
- A Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsának 1994. évi 154. számú törvénye az anyakönyvekről;
- A Szlovák Köztársaság Oktatási Minisztériumának rendelete az oktatási önkormányzatról – 51/2000;
- Közművelődési törvény – 61/2000;
- Törvény a vallásszabadságról, az egyházak és a vallási egyesületek jogállásáról – 394/2000;
- Törvény a kerületek önkormányzatáról – 302/2001.

Természetesen e törvények némelyikét azóta módosították, illetve módosítása folyamatban van. Megjegyzendő, hogy a módosított változatok tovább szűkítik még azokat a meglévő, csekély jogokat is, melyek a kisebbségekre, legfőképpen a legnagyobb lélekszámú szlovákiai magyar nemzeti közösségre vonatkoznak.

Ami az európai vonatkozású törvényeket illeti, elsősorban A regionális és kisebbségi nyelvek európai chartáját, valamint A nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezményt kell említenünk. Az európai törvények betartását, illetve a hazai jogrendbe való beillesztését ún. monitoringbizottságok ellenőrzik, melyek a kisebbség, valamint a kormány képviselőivel való találkozások után jelentést készítenek az Európai Parlament felé. Ilyen jelentések már eddig is készültek, és hamarosan, február 12-én táncskoznak a szlovákiai magyar szervezetek és intézmények képviselői az európai raportőrökkel. Természetesen tisztában vagyunk vele, hogy sem a raportőrök jelentései, sem az európai törvények hazai jogrendbe való fokozatos beillesztése rövid távon nem oldja meg automatikusan a kisebbségek, így a szlovákiai magyar nemzeti közösség helyzetét, státusát sem. Minden egyes jogért, törvényért alaposan meg kell küzdenünk, s elsősorban nekünk kell kezdeményezni, hiszen mára egyértelműen kiderült, hogy minden törvénytervezet, amely a szlovák politika konyhájában készül, alapvetően a többségi nemzet védelmére irányul, illetve minden törvényt, melyet utólag módosítani próbálnak, az a szlovákiai magyarság kárára történik.

A szlovákiai magyar érdekképviselőket jelenleg a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsában az MKP 20 parlamenti képviselője, az Európai Parlament két MKP-s képviselője, valamint a kormány Kisebbségi Tanácsában lévő egyetlen szavazati joggal rendelkező képviselőnk jeleníti meg. A kor-

mány Kisebbségi Tanácsában az előző időszakban a szlovákiai magyarságnak három szavazati joggal rendelkező képviselője volt. Ma ugyanannyi súlyunk van ebben a tanácsban, mint a hazánkba vándorolt bolgár zöldségtermesztőknek, s ez híven tükrözi a jelenlegi kormány igyekezetét a szlovákiai magyarság problémáinak kezelésére.

Az Európai Parlamentben is alig tudnak különbséget tenni az őshonos kisebbség és a bevándorlók által kialakult kisebbség fogalma között, ami az európai politika hiányosságaira is rámutat. A Szlovákiában elfogadott és regisztrált 12 kisebbség közül természetesen lélekszámban a szlovákiai magyar a legnagyobb; a magyart pedig a roma etnikum követi. A Kisebbségi Tanácsban megfogalmazott kérdések többsége is legfőképpen e két kisebbséget érintik. Sajnos, a tanács munkájában a többi kisebbség eleve teljes lojalitásáról biztosítja a szlovák kormányt, és így nagyon nehéz partnereket találni a szlovákiai magyarokat érintő egyes témák, határozati javaslatok támogatásához. Ehhez nagyon sok türelem és közvetlenség kell, hiszen más-más érdekek mozgatják a cseh vagy német kisebbséget, mint az őshonos magyar kisebbséget. Ezért is tartom szerény, de fontos eredménynek, hogy a tanács legutóbbi ülésén két magyar javaslatot is egyhangúlag támogattak a tanács tagjai. Ez azt jelzi, hogy fel kell térképezni azokat a közös témákat, melyek mindnyájunkat érintenek vagy legalábbis válhatnak a többi kisebbség számára is.

Mivel a tanács, nevéből adódóan is, csak tanácsokat és javaslatokat fogalmazhat meg a szlovák kormány felé, formálisnak is tekinthető, viszont nem elhanyagolható az a tény, hogy amennyiben a tanácsban nem kellő súllyal vagy érvekkel foglalunk állást a minket érintő kérdésekben, azt rögtön felhasználják ellenünk, egymás szembeállítására. Az elmúlt időszak kiemelkedő témája a Pátria Rádió körül kialakult helyzet volt, melyet ideiglenesen a kormány ugyan megoldott, de a Szlovák Rádió vezetésének koncepciótlansága következtében a kérdés ismét terítéken van. Természetesen terítéken volt a szlovákiai magyar tankönyvekben szereplő helységnevek ügye is, valamint a készülő 270/1995. számú nyelvtörvény vitája. Mindhárom esetben következetesen és erélyesen felléptünk a törvény visszavonását, ill. módosítását kérve. A Pátria Rádiótól szóló jelentést éppen az én javaslatomra utasította el a tanács egyhangúlag, utólag igazolva a jogosságát a javaslatomnak, hiszen a február 2-i sávváltás következtében közel 200 000 magyar hallgató marad az alkotmány által garantált anyanyelven történő közszolgálati adás nélkül. A tanács ülései előtt az egyes témákban külön egyeztetések folynak az érintett szervezetek vezetőivel, szakértőkkel, tanácsadókkal, valamint külön egyeztetés zajlik a tanács szavazati joggal és tanácsadói joggal rendelkező képviselői között. Egyetértek azzal a felvetéssel, melyet éppen e kerekasztal előkészítő bizottságában fogalmaztunk meg, hogy a szakmai egyeztetést ki kell terjeszteni további

intézményekre és szakemberekre, hogy az érdekképviselői munka minősége tovább javuljon.

A témánál maradva: a kisebbségek helyzetét az állam életében elsősorban a törvényeknek kell garantálniuk, hiszen nem lehet egyes kormányok kényének-kedvének, szeszélyének vagy éppen jóakarátának – ez utóbbiból van a legkevesebb – kiszolgáltatni. Sajnos meg kell állapítanunk, hogy a szlovákiai magyarság jogállása jelenleg nem teszi lehetővé, hogy helyzetét az állam életében stabilnak vagy akárcsak elfogadhatónak tekintse, hiszen a már felsorolt törvényeken kívül, melyekben inkább kevésbé, mint többé van rendezve helyzete, számos olyan területen nincs rendezve jogállása, melyek meghatározóak a kisebbségi lét szempontjából. Ilyen terület a kultúra, az oktatás és az önkormányzatiság. Sajnos, az előző választási ciklusokban – amikor a szlovákiai magyarság politikai képviselője a kormánykoalíció tagja volt – sem tudtuk ezeket a törvényeket megalkotni, még csak társadalmi vitára sem bocsátottuk soha, így azok olyanok maradtak számunkra, mint a híres filmbéli nyomozó Columbo felesége, akiről ugyan mindig szó volt az egyes epizódokban, de őt magát még senki soha nem látta. Társadalmi vita nélkül pedig egy törvény csak annyit ér, amennyit a készítő fantáziája és felkészültsége megenged. Különösen érzékeny témákról lévén szó, hiszen mindannyian érezzük, hogy a kisebbségi kultúrák finanszírozása, a kulturális szakmai háttérintézményeink hiánya, a szakmai műhelyeink pénztelensége, szakembereink elvándorlása a kultúrából csak egy szegmens a sok közül, melyet egy ilyen törvénynek rendeznie kellene. Szinte ugyanez vonatkozik a kisebbségi magyar oktatási rendszerre az óvodától egészen az egyetemig, a szakmai háttérintézmények és képzések hiányával és a pedagógusok ellehetetlenítésével egyetemben. Ebben a helyzetben e törvények előkészítetlensége, társadalmi vitájának hiánya nélkül felelős szlovákiai magyar politikusként, politikai vezetőként kijelenteni, hogy a szlovákiai magyarság tulajdonképpen már rendelkezik oktatási és kulturális önkormányzatisággal, legalább akkora cinizmus, mint amikor a szlovák nyelvtörvény módosításának kapcsán a betérjesztők a finnországi svédek példáját hozzák fel a módosítás okául. Azzal többé-kevésbé egyetért mindenki a társadalmi életünk alakítói közül, hogy a szlovákiai magyarok jogállását egy átfogó kisebbségi törvény keretein belül kellene rendezni, melynek részei kell, hogy legyenek az előbbieken kifejtett törvények. Az is nyilvánvaló számunkra, hogy a jelenlegi kormánykoalíció egy ilyen törvényt hogyan fogadna. Azt viszont senki sem akadályozza, hogy a törvény előkészületei, társadalmi, szakmai vitája elkezdődjön vagy a nyilvánosság előtt történjen, hogy ennek európai kereteket adjunk, hogy olyan modelleket, mint a finnországi svéd kisebbségét vagy a dél-tiroli német kisebbségét ne ismertethessük meg a többségi nemzet e témában sokszor félrevezetett tagjaival.

Mi nem elégedhetünk meg azzal, hogy a Szlovák Nemzeti Párt elnöke vagy alelnöke szétnéz Zsolna vagy Csaca főterén, és azt mondja, hogy olyan jogok, mint amilyeneket mi kérünk, nincsenek Európában sehol. Össze kell hangolnunk a munkánkat, civileknek, politikának, szakmának, különben elveszünk, elfogyunk, és nemsokára nemzeti közösség helyett egy elfelejtett, önmagát megtagadó kisebbsége leszünk Európának. A kilencven évvel ezelőtt született Ady Endre sorai jutnak eszembe. „Elveszünk, mert elvesztettük magunkat.” Hosszú elemzésre adhatna okot az anyaországgal való kapcsolatunk is, annak jelenlegi helyzete, melynek politikája nagyrészt oka és meghatározója jelenlegi sorsunknak, mindennapi életünknek. Ide tartozik azoknak a forrásoknak az ésszerűbb kihasználása is, melyek éppen közösségünk támogatására, nemzeti identitásunk megőrzése érdekében érkeznek hozzánk.

De most látjuk, érezzük annak a hiányát, hogy a termékenyebb, lehetségekben gazdagabb éveket nem használtuk ki arra, hogy létrehozzunk egy olyan szlovákiai magyar közalapítványt, melynek köszönhetően jobban vésselhetnénk át ezeket a nehéz éveket.

Tisztelt jelenlévők!

Az előadásom elején feltettem a kérdést: vajon a jelenlegi szlovákiai értelmiségnek, politikai és társadalmi elitnek van-e valamilyen alternatívája a szlovákiai magyarság sorsának jobbra fordítása érdekében? Apró részletekbe nem mennék bele ennek a kérdésnek a boncolásakor, mert ugyanabba a csapdába esnék, mint amit én is kifogásoltam előadásomban, hogy társadalmi és szakmai vita nélkül legfeljebb az álmainkat tudjuk felvázolni egymás előtt. Egyet viszont biztosan megállapíthatunk. A velünk, Dél-Szlovákiában élő mintegy egymillió szlovák vagy más nemzetiségű állampolgárt a mindenkor szlovák kormány mellőzése éppúgy sújtja, mint az itt őshonos magyarságot. Ha nincs út, ha nincs munka, ha nincs infrastruktúra, ha nincsenek ipari parkok, akkor a velünk együtt élőknek sincsenek. Ezen belül is, ha végignézzük Dél-Szlovákián, láthatjuk, hogy más problémákkal küszködik, másféle fejlődési fokon és másmilyen természeti és emberi forrásokkal rendelkezik a Csallóköz, másokkal a Palócföld vagy Gömörország, másokkal a Bodroghöz és az Ung-vidék. Nem beszélve arról, hogy pusztán ezen területek együttes említése önmagában is ellenérzéseket vált ki minden szlovák párt, legyen az ellenzéki vagy kormánypárt, részéről. Nincs tehát más út, mint olyan tervezeteket készíteni, olyan közösen irányított, különleges jogállású, multikulturális gazdasági övezetek létrehozásáról elgondolkodnunk, mely övezeteket együtt, a velünk egy régiókban élőkkel irányíthatunk, önigazgathatunk, fejleszthetünk, tervezhetünk mindnyájunk hasznára. Lehet, hogy ettől oldódának a görcsök, nem vetődne állandóan az ország területi épsége megbomlásának réme az arcunkra, és ez még a je-

lenlegi kormányprogrammal sincs ellentétben, melyben a leszakadt régiók felzárkóztatását és fejlesztését tűzték ki célul. Mellesleg eddig semmi sem valósult meg belőle. Ezzel nemcsak a revizionizmus, az autonómia meg egyéb félelmek főbiájában szenvedők lába alól húzhatnánk ki a szőnyeget, de megteremthetnénk a szlovákiai magyarság tartós fejlődésének az alapját is, a velünk együtt élőkkel egyetemben. Az Európai Unió keretein belül biztosított jogainkkal élnünk kell, ki kell használnunk a határok lebontását, eltűnését, a nemzet szellemi egyesítésére, a határon átnyúló gazdasági együttműködés keretein belül pedig a gazdasági erőink fokozott kihasználására kell törekednünk. Arra, hogy ezeknek a pályázatoknak, programoknak a keretein belül minél több szlovák és magyar ember, civil szervezet, kulturális egyesület, szakmai műhely találja meg az európai együttgondolkodás lehetőségét. Talán a mai Szlovákiai Magyarok Kerekasztalának is ebben van a legnagyobb felelőssége, hogy ezt felismerje, kimondja, és cselekedeteiben felvállalja a közös jövőnk érdekében. Ha ennek az alapjait le tudjuk rakni, már nem jöttünk össze hiába. Kívánok mindenkinek hasznos tanácskozást, tartalmas együttgondolkodást.

Köszönöm megtisztelő figyelmüket!

KIRÁLY ZSOLT

Államalkotó nemzetté válni

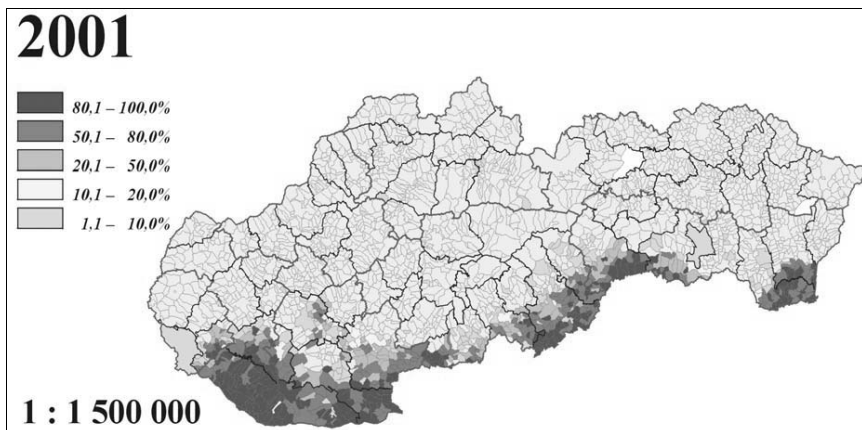
Ha megengedik, az elején szeretném pár szóban felhívni a figyelmet egy sajnálatos párhuzamra, amely mellett, úgy gondolom, nem mehetünk el szó nélkül. Míg mi ugyanis ma itt, Csölösztőn a szlovákiai magyarsággal kapcsolatos legfontosabb kérdéseket vitatjuk meg civil körben, addig pár kilométerrel arrébb, az MKP Stratégiai Tanácsának szakmai konferenciája zajlik hasonló témában. Talán jelzésértékűnek is tekinthető ez az állapot, mely minden bizonnyal befolyásolja a minket érintő kérdések érdekérvényesítésének sikerét.

Dicséretes, ha a politika és civil szféra különválasztható egymástól, az azonban kevésbé, ha az ehhez hasonló apolitikus témákban egymással párhuzamosan és nem egymást segítve cselekednek. Egy limitált lehetőségekkel bíró kisebbség nem engedheti meg magának ezt a luxust! Ha az amúgy is szűkös energiánkat nem koncentráljuk, sokkal nehezebb lesz előre lépni.

Most pedig az eddig tárgyalt két témához! Húsz évvel a rendszerváltás után rengeteg minden megváltozott körülöttünk. Ma már egy másik országban élünk, mint ahová születtünk, más geopolitikai körülmények érvényesek a világban. Ha röviden visszatekintünk az elmúlt pár évre, láthatjuk, hogy Szlovákia, főleg a második Dzurinda-kormány reformjainak köszönhetően a régió sereghajtójából gazdasági mintaországgá vált. Mára az EU legmagasabb gazdasági növekedésével rendelkezik, a visegrádi négyek közül idén elsőként bevezette az eurót, pár hónapja pedig már az USA-ba is vízum nélkül utazhatunk. A szlovák csoda mára tananyag lett sok helyütt a világban. Jó volna, ha mindezt az ország összes állampolgára, beleértve az itt élő félmillió magyart is, a magáénak érezné.

Az ország állampolgárai közül ma már egyre többen igenis hisznek magukban, egyenesebben járnak, sorra gyűjtik be az elismerő, irigykedő tekin-

1. ábra. Szlovákia magyarok által lakott részei

teteket, nő az önbecsülésük. Sok helyütt pedig elképedéssel nézik, mire képes egy kis ország, ha más lehetősége nincs, és van hozzá kellő akarat. Mindezek együttesen nagyban növelték az államalkotó nemzet önbecsülését, önbizalmát, és javítottak a jövőképen is.

A szlovákiai magyarokra viszont, úgy érzem, ez a fajta sikerélmény kevésbé jellemző. Mintha nehezebben azonosulnánk az országgal, ahol élünk, kevésbé éreznénk magunkénak az elért sikereket. Emellett sokkal kiszolgáltatottabbak is vagyunk a külső körülményekkel szemben, önbecsülésünk nagyban függ attól, melyik részén élünk az országnak. Nyugatról kelet felé haladva önbecsülésünk mintha csökkenne. Jó volna tudni az okokat. Pusztán gazdasági okokkal magyarázható-e, vagy a válaszhoz mélyebb összefüggésekre van szükség. Inspiratív szlovákiai magyar sikertörténetekből még mindig kétségbeejtő hiány van (vagy csak nem vesszük őket észre?). Még mindig a kisebbségi kifejezési formát és a szimpla túlélést látjuk a legfontosabbnak, nem pedig az államalkotó nemzetté válást és a szellemi, gazdasági gyarapodást.

A mai kerekasztal felvezetőjében megfogalmazott kisebbségi közösségünk életét befolyásoló főbb körülmények véleményem szerint a következők:

1. Bár klisé, de igaz, az egyén szabad mozgása – ma már szabadon utazhatunk szinte az egész világban, nőtték az egyén lehetőségei, mely azonban agyelszívásként egyben kockázatot is jelent a közösség számára.

2. Az államalkotó nemzet kisebbséghez fűződő viszonya, mely meghatározza az együttélésünk alaphangját.

3. A szlovákiai magyar elit (legyen az akár politikai, gazdasági, szellemi) felkészültsége és világképe.

4. Egészséges mértékű szlovákiai magyar öntudat és civil kurázsi – pl. a magyar nyelvhasználat markánsabb felvállalása. Pozitív példák felkutatása és bemutatása.

5. Végezetül pedig, bár lehet, hogy furcsának tűnik, de az államnyelv ismeretét (illetve annak nem ismeretét) is az életünket befolyásoló főbb körülmények közé sorolnám. Már csak azért is, hogy ne legyünk bátortalanok, ne kelljen megalázkodnunk, meghunyászkodnunk, merjünk és tudjunk kiállni akkor, amikor szükséges.

Ha a szlovákiai magyarság érdekérvényesítő lehetőségeire tekintünk, láthatjuk, hogy ez elsősorban politikafüggő. Nincs is ezzel semmi probléma: a politikusaink választott ügyökeink, akiket érdekérvényesítéssel bízunk meg. Ez elsősorban az ő dolguk. A gond a szlovákiai magyarok jelentős részének közéleti közönyével van. Ezen belül a legriasztóbb az értelmesebbek passzivitása, nemcsak helyi szinten, hanem szlovákiai magyar kérdésekben is. Számos olyan kiváló szakember, gyakorlati tapasztalattal rendelkező ember van, akik nem vállalnak aktívabb feladatokat a helyi ügyekben: mérnökök, vállalkozók, különböző szellemi foglalkozásúak stabil anyagi háttérrel, akik ülnek otthon, és csendben újságot olvasnak. Véleményük biztos van, elmondani azonban ritkábban szokták. A számos negatív példa mellett tisztán kell látni és hirdetni, hogy „a politika nem definíciószerűen erkölcstelen dolog. A politika valójában az emberi cselekvések legnemesebbike, hiszen a közösség problémáinak megoldásáról szól.”

Elmondhatjuk, hogy a kisebbségek közösségfejlesztő lehetőségeinek intézményi kereteit akkor kell kialakítani, amikor erre lehetőség van. Ilyen értelemben az 1998–2006-os kormányban eltöltött időszak az elszalasztott lehetőségek időszakának tekinthető. Bár kisebbségi szemmel nézve ugyan látszólagos nyugalom volt, nem gondoltunk vagy nem akartunk gondolni a jövőre akkor, amikor helyzetben voltunk. Elszalasztottuk az ideális alkalmat ahhoz, hogy felkészüljünk a hét szűk esztendőre, mely, mint azt mindnyájan tapasztalhatjuk, nemrég el is kezdődött.

Mindez nemcsak a politika hibája, sőt, azt is megkockáztatom, talán nem is elsősorban a a politikának róható fel. Ez mindnyájunk, az egész szlovákiai magyar társadalom hibája. Főleg azért, mert nem hívtuk fel kellőképpen a figyelmet az intézményi keretek létrehozásának fontosságára. Civilként nyolc év alatt nem sikerült elélnünk, hogy döntéshozóinkat, ha már ezt maguktól nem érzik, rákényszerítsük, ráébredszük e mechanizmusok kiépítésének szükségességére.

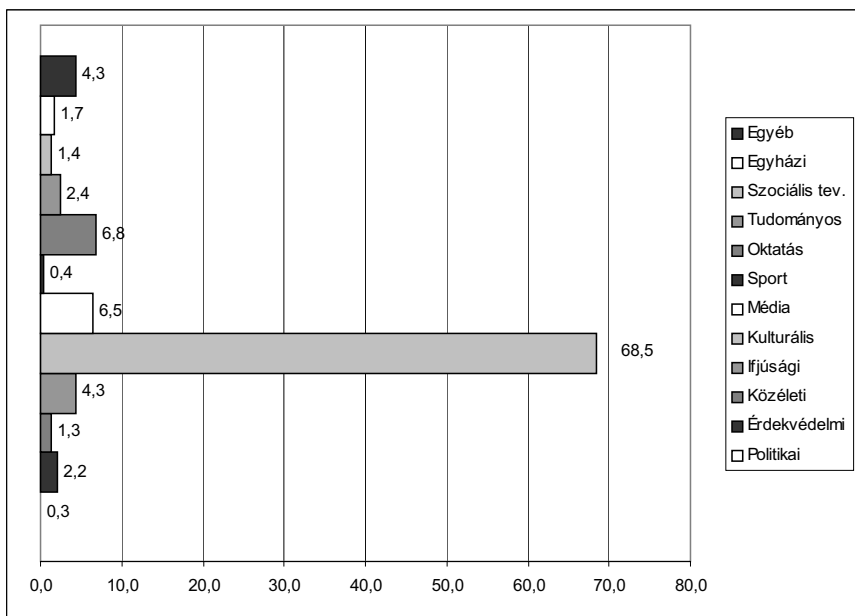
Nem erősítettük meg a szlovákiai magyar civil szférát, a sajtónk pluralitása gyenge, hiányoznak az elemző központjaink, híre-hamva sincs annak a markáns szellemi, szakmai holdudvarnak, mely a jövőképünket kellene, hogy meghatározza. Mindez azzal jár, hogy kiszolgáltatottá váltunk az ép-

pen aktuális politikai hatalommal szemben. Nem tudunk reagálni, szervezetlenek vagyunk, ráadásul érdekfüggők, provinciálisak is egyben.

Mi az, ami a jelenlegi helyzetben mégis megtehető?

Elsősorban a felelősségteljes hozzáállás, a fájdalom, ill. áldozatkultúra, valamint pótcselekvések helyett valós kérdésekre, problémákra való összpontosítás. Kopjafák és emléktáblák helyett sokkal inkább ösztöndíjprogramok kellenek a tehetséges fiatalok számára, ezzel is demonstrálva az egyéni igyekezet és erőfeszítés sikerének fontosságát, elismertségét. A tehetséggondozáshoz nemcsak országos, hanem helyi, regionális programok is szükségesek.

2. ábra. A szlovákiai magyar szervezetek aránya fő tevékenységi körük alapján

Forrás: Fórum Kisebbségkutató Intézet

Olyan szellemi műhelyeket kell teremteni, melyek nemcsak a múltat böngészik, hanem elsősorban a ma problémáira keresik a választ és megoldási javaslatokat. Kihívás van elég: pl. elvándorlás, gazdasági fejlődés, közegészség, környezetvédelem, helyi demokrácia állapota, oktatásügy stb.

A lista hosszú, az erőforrások korlátozottak, ezért jó lenne világos prioritásokat felállítani. Elnézve a szlovákiai magyar civil szektor összetételét, több mint kétharmaduk kulturális szervezet. A kultúra és hagyományápolás

szép és fontos dolog, de sajnos ki kell mondani, hogy igyekezetünk inkább a kulturális életre, nem pedig a modern kor kihívásaira koncentrál. Újra a lista: gazdasági fejlődés, elvándorlás, közegészség, környezetvédelem, helyi demokrácia, oktatásügy.

Jó lenne továbbá, ha az együttműködő szervezetek között olyan viselkedési szabályok alakulnának ki, melyek a közös célokat segítik, nem pedig egymást gáncsolják és akadályozzák. Konfliktusok mindig lesznek, viták mindig felmerülnek, mert különbözőek vagyunk, és ez így természetes. A lényeg ellenben a nézeteltérések feloldásának módjában, a kölcsönösen előnyös megoldások keresésében van. Ezeket pedig nem elég erkölcsi kódexekbe összeírni, hanem maguktól, a jó példa erejével kell, hogy kialakuljanak.

Ha körülnézünk, Európában vannak sikeres kisebbségek: vajon nem abban rejlik a sikerük, hogy megtalálták azokat a területeket, ahol előnyeikre tudatosan építve egyfajta „többséggé” válhattak?

Zászlós Gábor, Néveri Sándor, Pósa Lajos és Fóty János

A Kerekasztal résztvevői

A szlovákiai magyarság demográfiai folyamatai a kilencvenes évektől napjainkig, különös tekintettel az ezredforduló utáni évekre

Előzmények

A szlovákiai magyar lakosság száma 1921 és 2001 között 650 597-ről 520 528-ra, azaz 130 069 fővel (20,0%-kal) csökkent. (Ugyanezen idő alatt Szlovákia lakosainak a száma 300 870-ről 5 379 455-re, 2 378 585 fővel, azaz 79,3%-kal növekedett.) A magyar lakosság számának változása 1921 és 2001 között nem volt folyamatos. Demográfiai szempontból a magyar lakosság számának változása három időszakra tagolható.

1. 1921 és 1950 között a magyarok száma csökkent. Az első világháborút követően a csökkenés a magyar középrétegek egy részének zömmel Magyarországra történő átköltözésével, a többes kötődésűek gyakran csak statisztikai nemzetiségváltásával, továbbá a zsidóság egy részének a magyarságról történő „statisztikai leválasztásával” magyarázható. A második világháború alatt és az ezt követő években egymással ellentétes előjelű folyamatok zajlottak: a Magyarországhoz visszacsatolt területeken a vegyes kötődésűek egy része újfent magyarnak vallotta magát, de a haláltáborokba elhurcolt zsidók is csökkentették a magyarság számát. A magyarság száma legnagyobb mértékben negyvenes évek második felében csökkent a kitelepítések, lakosságcsere, reszlovakizáció, deportálások következtében. Nem véletlen, hogy az 1950-es népszámláláskor 237 805-tel volt alacsonyabb a magyarok száma, mint 1930-ban.

2. A magyarság száma 1950 és 1991 között – az egyes évtizedekben csökkenő mértékben – emelkedett. Az ötvenes évek kimagaslóan magas növekménye kisebb részben a magas természetes szaporodásra, ettől jelentősen nagyobb mértékben a korábban reszlovakizált magyarok magyarságvállalására vezethető vissza. A hatvanas években a jelentős természetes szaporodást még kiegészítette a magyar identitást vállalók egy részé-

nek „statistikai visszatérése” a magyarok körébe. A hetvenes és a nyolcvanas években már csökkenő, de még mindig jelentős mértékű természetes szaporodást az asszimilációs, nemzetváltási folyamatok jelentős mértékben csökkentették. Ugyanakkor a rendszerváltás és az 1991. évi népszámlálás közötti időszakban a korábban magát szlováknak vallók – egy területileg és korösszetétel szerint is eltérő összetételű része – magát magyarnak vallotta. (A nyolcvanas években zajló demográfiai folyamatokra és azok értékelésére a későbbiekben még visszatérünk.)

3. A szlovákiai magyarság népesedéstörténetének harmadik szakasza a kilencvenes évektől napjainkig tartó időszak, melyet jelentős mértékű magyarságfogyás jellemez.

1991 és 2001 között a magyarok száma 47 ezer fővel csökkent. A folyamatok meghatározó összetevői a magyar–szlovák asszimilációs folyamatok, a természetes szaporodást felváltó fogyás és a rejtett migráció.⁷

1. táblázat. A szlovákiai magyarok számának, arányának változása az egyes évtizedekben 1921–2001

Évek	Növekedés/csökkenés			
	Szlovákia szám szerint	Szlovákia (%)	Magyarok szám szerint	Magyarok (%)
1921–1930	328 923	11,0	–58 260	–9,0
1930–1950	112 524	3,4	–237 805	–40,1
1950–1961	731 729	21,3	164 250	46,3
1961–1970	363 244	8,7	33 224	6,4
1970–1980	453 878	10,0	7 484	1,4
1980–1991	283 167	5,7	7 806	1,4
1991–2001	105 120	2,0	–46 768	–8,2

Az ezredfordulót megelőző és az azt követő évek magyarságváltozásának vizsgálata több szempontból is különbözik. A kilencvenes évek demográfiai folyamatainak a vizsgálatára a 2001. évi népszámlálás adatainak a közvétele után – azaz az évtizedet behatároló két népszámlálás adatainak az ismeretében – került sor. Az ezredfordulót követő évek népesedési folyamatait az előző évtized és főleg az utolsó két népszámlálás adatainak a figyelembevételével elemezzük, illetve ezek alapján becsüljük a magyar lakosság számának alakulását a 2011. évi népszámlálás időpontjában.

⁷ Lásd Gyurgyík 2006.

Természetes szaporodás (fogyás)

Első körben vizsgáljuk meg a magyar lakosság természetes szaporodásának, illetve fogyásának az alakulását! Az 1991 és 2000 közötti évekre vonatkozólag rendelkezésünkre állnak a magyar lakosság születési és halálozási adatai. A 2001–2010 közötti évek utolsó három évének (regisztrált) adatait a korábbi évek adatai alapján becsüljük. (Az előző évek adatainak változásait figyelembe véve az eltérések a becsült és későbbiekben nyilvánosságra kerülő adatok között nagy valószínűséggel elhanyagolhatók lesznek.)

A demográfiai trendekben jelentős eltérések figyelhetők meg a kilencvenes években és az ezredfordulót követő évtizedben. 1991 és 2000 között 54 923 magyar nemzetiségű gyermek születését regisztrálták, a 2001–2010 közötti években ettől jelentősen kevesebb, 39 895 gyermek születésével számolunk. Azaz az ezredfordulót követő első évtizedben mintegy 27%-kal tételezünk fel alacsonyabb magyar születésszámot, mint az ezt megelőző évtizedben. A halálozások számában sokkal kisebbek az eltérések a két évtizedben. A kilencvenes években 57 068 magyar nemzetiségű elhalálozottat regisztráltak, a rákövetkező 2001–2010 közötti években 52 948 főre becsüljük a magyar nemzetiségű elhalálozottak számát. Mindkét évtizedben magasabb a halálozások száma a születéseknél, ezért a kilencvenes években a természetes fogyás több mint 2000 ezer fővel, az ezredfordulót követő évtizedben mintegy 13 ezer fővel csökkenti a regisztrált adatok alapján a magyar lakosság számát.

2. táblázat. A szlovákiai magyarok természetes népmozgalma 1991–2010

Évek	Regisztrált adatok			Várható adatok		
	Születések száma	Halálozások száma	Természetes szaporodás	Születések száma	Halálozások száma	Természetes szaporodás
1991–2000	54 923	57 068	–2 145	55 747	67 911	–12 164
2001–2010	39 895	52 948	–13 053	40 493	63 538	–23 044

A fentiekben a magyar nemzetiségek regisztrált, azaz a hivatalosan közzétett népmozgalmi adataival számoltunk. Egy jelenleg is folyamatban levő, a korábbi vizsgálatoknál mélyrehatóbb, komplexebb, a járási szintű adatok alapján végzett kutatás során több vonatkozásban is a magyar nemzetiségűek regisztrált népmozgalmi adatainak inkonzisztenciáját figyeltük meg, azaz jelentős eltérések mutatkoztak a járáások összlakosságának és magyar lakosságának adatai között. Előzetes elvárásainktól eltérően igen nagy eltérések a halálozások számának alakulásában mutatkoztak. Ezért a magyar lakosság korcsoportok szerinti megoszlásának figyelembevételével számoltuk ki a magyarok ún. várható születéseinek és halálozásainak a

számát. Ezeket az ún. várható adatokat találjuk táblázatunk második részében.

Mint láthatjuk, a születések és a halálozások várható száma meghaladja regisztrált számukat, de az eltérés igen magas. A várható születések száma 1,5%-kal, a várható halálozások száma viszont 19%-kal magasabb a regisztrálnál.

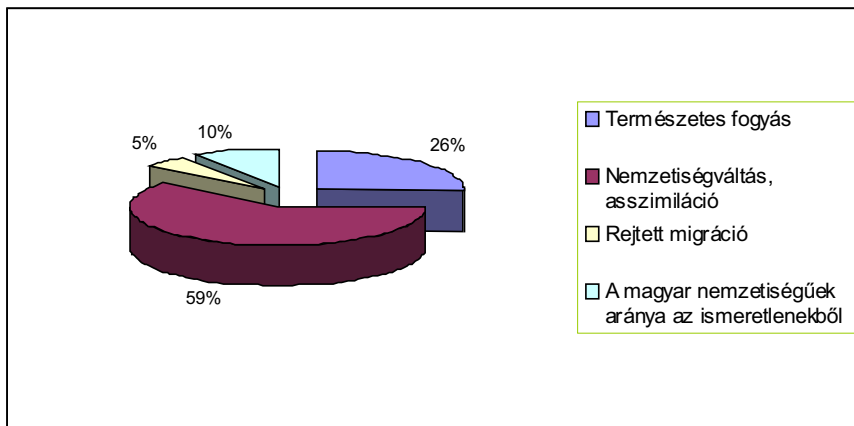
Meghatározó, hogy mindkét évtizedben mintegy 10 000 fővel volt magasabb a természetes fogyás mértéke a várható adatok alapján, mint a regisztrált adatok alapján. Ebből következik, hogy visszamenőleg is, azaz a kilencvenes évekre vonatkozólag is korrigálnunk kell a magyarságfogyással kapcsolatos korábbi feltevéseinket.

A regisztrált adatok alapján 1991-ben a magyar lakosság 437 fős természetes szaporodást mutatott ki, a várható adatok szerint viszont már 463 fővel fogyatkozott a számuk. 2001-ben a regisztrált adatok szerint 1333 fős, a várható adatok alapján 2149 fős természetes fogyás volt kimutatható. Mindezek ismeretében módosítanunk kell azt a korábbi feltevésünket, hogy a magyar lakosság természetes fogyása a kilencvenes évek közepén vette kezdetét, a fogyatkozás vélhetőleg jóval korábban, a nyolcvanas évek végén elkezdődött. A két utolsó népszámlálás közötti időszakban (1991 és 2001 között) a regisztrált adatok alapján kimutatott természetes fogyás értéke meghaladta a 2000 főt, a tényleges fogyás ettől kissé alacsonyabb volt, mivel a magyar lakosság vándorlási egyenlege a vizsgált időszakban mintegy 600 fős többletet mutatott ki.⁸ A várható adatok alapján a kilencvenes években a természetes fogyás jelentősen magasabb volt, értéke 120 000 körül mozoghatott. 1991 és 2001 között a népszámlálási adatok alapján kimutatott 47 ezer fős magyar népességsökkenésből a természetes fogyás az előző években feltételezetttnél sokkal nagyobb szeletet hasított ki, ezért az asszimiláció a korábban feltételezetttnél kisebb mértékben járult hozzá a korábban kimutatott magyarságfogyáshoz, de továbbra is a magyarságfogyás meghatározó összetevőjét adta.

Megfigyelhetjük, hogy a nemzetiségváltás a kimutatott fogyás 60,2%-át, a természetes fogyás 25,5%-át, a rejtett migráció 4,7%-át, végül a népszámlálás során nemzetiség szerint ismeretlenek közül a magyarok aránya mintegy 9,6-át tette ki.

8 A regisztrált adatok alapján 1991–2000 között a magyarok tényleges fogyása 1520 fő volt.

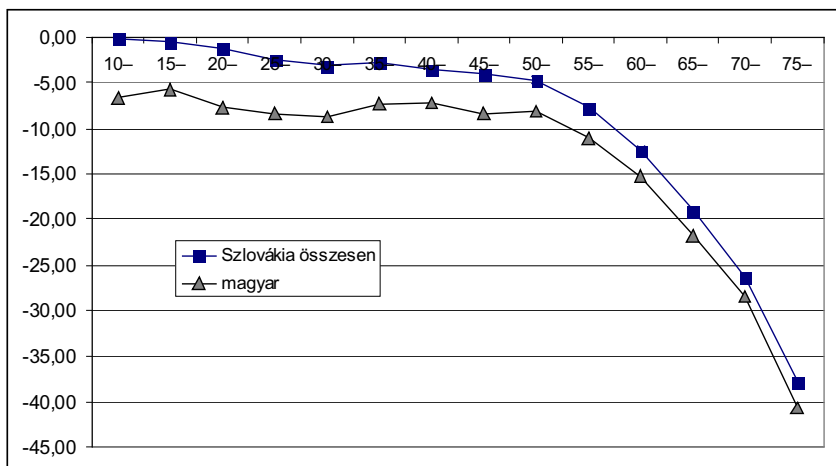
1. ábra. A szlovákiai magyar népesség nagyságának becsült fogyása, dimenziói szerint 1991 és 2001 között

A szlovákiai magyarság számának alakulása 2011-ben

A következő lépésben vizsgáljuk meg, hogy milyen értékek között mozog majd a szlovákiai magyarok száma a 2011. évre tervezett népszámlálás időpontjában! Mivel a szlovákiai magyarok számának alakulását nagyobb mértékben határozzák meg az asszimilációs folyamatok, mint a természetes népmozgalmi folyamatok, ezért a demográfiai gyakorlatban alkalmazott ún. koreltolós módszer elvét a nemzetiségek esetében is alkalmazzuk. Azaz megvizsgáljuk, hogy az egyes évtizedekben milyen arányban csökkent a magyarok egyes ötéves korcsoportjaihoz tartozók száma. Ezt követően a 2001. évi korcsoportok szerinti adatokat e változások értékével súlyozzuk.

2. ábra. A magyar és szlovák nemzetiségű lakosság ötéves korcsoportjainak változása Szlovákiában 1991 és 2001 között (%)

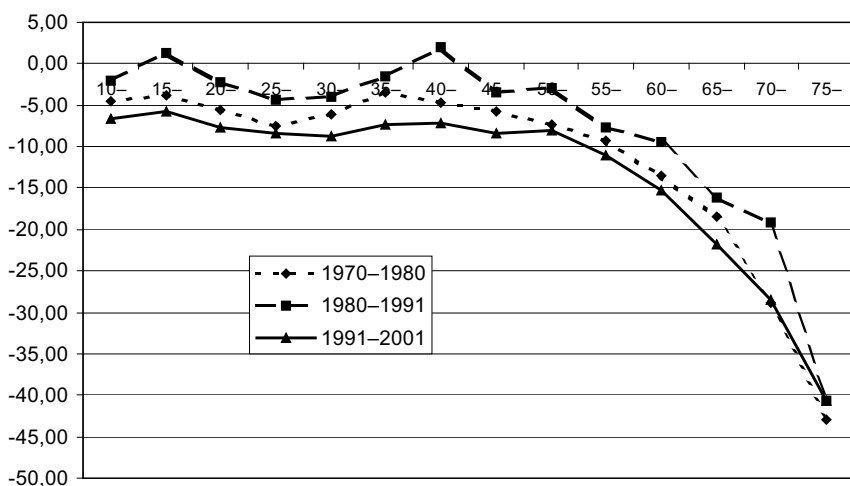
Vizsgálatunk gondolatmenete azon alapszik, hogy az egyes ötéves korcsoportokhoz tartozók számát a két népszámlálás közötti időszakban több tényező befolyásolja. Az egyik leglényegesebb a halálozások száma, mely az idősebb korcsoportok felé haladva növekszik, a másik pedig a nemzetközi vándorlásban keresendő.

Első ránézésre az országos adatok szintjén megfigyelhető, hogy az egyes ötéves korcsoportok fogyatkozása a két népszámlálás közötti időszakban (meghatározó mértékben a korszpecifikus halálozási mutatókkal összefüggésben) az életkor előrehaladásával enyhén növekszik. Az 50–54 évesek korcsoportjától a növekedés egyre nagyobb mértékben gyorsul. Ez a természetes folyamat némileg eltérő módon alakul Szlovákia összlakossága, illetve a magyar és a szlovák nemzetiség esetében. A szlovák népesség korcsoportonkénti fogyatkozása csaknem azonos az összlakosságéval. A magyar népesség esetében eltérő a helyzet. Ugyan a magyar népesség ötéves korcsoportjaihoz tartozók számának fogyatkozása nagyvonalakban követi az országos trendeket, azonban a 10–14 és 30–34 évesek ötéves korcsoportjainak csökkenése mintegy 5-7 százalékponttal nagyobb az országos értékeknél. Az idősebb korcsoportok felé haladva az eltérés csökken, de az országosnál nagyobb mértékű magyarságfogyatkozás megmarad. Megfigyelhető, hogy a magyar népesség fogyatkozása ötéves korcsoportonként a 10–14 évesek csoportjától 40–45 évesek korcsoportjáig legalább kétszer akkora, mint az összlakosság esetében. A legnagyobb eltérés az országos és a magyar népesség korcsoportjainak fogyásában a gyer-

mek- és fiatalkorúak korcsoportjainál mutatkozik. Ezért e markáns különbség meghatározó része nem az adatok esetleges pontatlanságára, torzulására vezethető vissza, hanem a nemzetiségváltási, asszimilációs folyamatokra.

Ha a korábbi két évtized, az 1970-es és az 1980-as évek adatait is hasonló módon megvizsgáljuk, akkor azt tapasztaljuk, hogy a magyar népesség korcsoportok szerinti fogyatkozása a kilencvenes években volt a legnagyobb mértékű. A fogyatkozás hasonló lefolyású, de kisebb mértékű volt a hetvenes években. A nyolcvanas években viszont a csökkenés sokkal kisebb mértékű volt, egyes korcsoportok lélekszáma a 10 év alatt még növekedett is, azaz egyfajta (átmeneti jellegű) disszimiláció következett be a magyarság javára ezeknél a korcsoportoknál.⁹

3. ábra. A magyar nemzetiségű lakosság számában bekövetkezett változások ötéves korcsoportonként Szlovákiában 1970 és 1980, 1980 és 1991, 1991 és 2001 között (%)

Erre a kedvező változásra annak ellenére került sor, hogy a roma nemzetiség felvétele a népszámlálási adatlapra a magyarság számát is csökkentette. A három évtized adatait ábrázoló grafikonon a 10–14 évesek képezik (2001-ben) a legfiatalabb korosztályt.

9 Ezt a disszimilációt más megközelítésben is megfigyelhetjük. Az 1980-as években egyes kelet-szlovákiai járásokban a magyar népesség (1990-ig) továbbszámított adatainál az 1991-es népszámlálás adatai magasabbak voltak.

Azoknak az adatai, akik a két census közti időszakban születtek, nincsenek a grafikonon feltüntetve, mivel csak az utolsó népszámlálás alkalmával lettek először megszámálva.

A magyar 0–4 éves népesség száma 10,3%-kal, az 5–9 éveseké 15,6%-kal volt alacsonyabb a 2001-es census alkalmával, mint a születések száma az anyakönyvi adatok alapján. Szlovákia népességén belül a 0–9 évesek száma 2,3%-kal csökkent.¹⁰ Az ötéves korszpecifikus adatok vizsgálata alapján Szlovákia lakosságának fogyatkozása és a magyar népesség fogyatkozásának (az 1991-es és a 2001-es census közti időszakban) mintegy 26 ezer fős különbsége mutatható ki. (Másképpen megfogalmazva: mivel a magyar népesség valamennyi kohorszon belül nagyobb arányban csökkent, mint az összlakosság, ez az – országos fogyatkozási aránytól való – eltérés a magyarság számának 26 ezer fős „statisztikai” csökkenését eredményezte.) Ez az érték hozzávetőlegesen jelzi a magyarok nemzetiségváltásból származó veszteségeit a jelzett időszakban, a tényleges veszteség ettől eltér a különböző nem vagy csak körülményesen pontosítható torzító tényezők hatásának következtében.

Mint már említettük, korábbiakban a magyarság számának okait egy-egy népszámlálás után, utólag, két egymást követő népszámlálás által behatárolt évtizedre a rendelkezésre álló népszámlálási és népmozgalmi adatok (születések, halálozások, vándorlások száma) alapján vizsgáltuk és magyaráztuk. Tanulmányunkban a rendelkezésre álló adatok alapján próbáljuk előrebecsülni a szlovákiai magyarok számát a – még nem lezárult időszak végén várható – soron következő népszámlálás időpontjára.

Becslésünkhöz az ezredfordulót követő évek népmozgalmi adataiból, továbbá az utolsó három évtizedben a magyarság számának korcsoportonkénti változásaiból indulunk ki.

A legnagyobb eltérés a szlovákiai magyarok korcsoportok szerinti számának változásaiban az utolsó két évtizedben mutatkozott (lásd a 3. ábrát). Az 1980-as években a legkisebb, az 1990-es években a legnagyobb mértékű csökkenés volt kimutatható korcsoportonként, ezért e két évtized folyamatait vesszük alapul becslésünkhöz. A 0–9 évesek korcsoportjában a korábbi évtizedekben kimutatott népmozgalmi és népszámlálási adatok eltérései alapján becsljük az eltéréseket. A fentiek tekintetbevételével (3. táblázat) 2011-re két becslést – egy optimista és egy pesszimista becslést – dolgoztunk ki. Az optimista becslés szerint 2011-ben a magyarok száma megközelíti a 487 ezret, a pesszimista változat szerint alig haladja meg a 461 ezret.

¹⁰ Szlovákiában a kisgyermekek 0,63%-a halt meg 2001-ben egyéves kora előtt, az idősebb, 2–9 évesek halálozási arányszáma ennek az értéknek a töredéke.

Az első változat közel 34 ezer, a pesszimista változat mintegy 59 ezer fős magyarságfogyással számol. A két változat közötti eltérés jelentős mértékű, 25,5 ezer fő. Az előző évtizedben a magyarságfogyás meghatározó tényezőjét a nemzetváltási, asszimilációs folyamatok tették ki, ennek nagysága viszont jelentős mértékben függ többek között a magyar közösség pozitív vagy negatív jövőképeitől, a többségi társadalom kisebbségpolitikájától. Ezek a tényezők a népmozgalmi folyamatokkal összehasonlítva a jelenlegi ismereteink szerint kevésbé számszerűsíthetők. Tekintetbe véve a 2001-től eltelt időszak etnodemográfiai és etnopolitikai változásait, a magyarok száma a két jelzett érték között 2001-ben nagy valószínűséggel az alacsonyabbhoz közeli értékhez állhat majd közelebb.

3. táblázat. A szlovákiai magyarok számának változása 1980–2011

Év	Magyarok száma	Változás
1980	559 490	7 484
1991	567 296	7 806
2001	520 528	-46 768
2011 –	461 241	-59 287
2011 +	486 701	-33 827

Irodalom

- A Szlovák Statisztikai Hivatal honlapja <http://www.statistics.sk/webdata/slov/sci-tanie/tab>.
- Gyurgyík László (1994): *Magyar mérleg. A szlovákiai magyarság a népszámlálási és a népmozgalmi adatok tükrében*. Pozsony, Kalligram.
- Gyurgyík László (2006): *Népszámlálás 2001. A szlovákiai magyarság demográfiai, valamint település- és társadalomszerkezetének változásai az 1990-es években*. Pozsony, Kalligram.
- Historická štatistická ročenka ČSSR*. Praha, FŠÚ, 1985.
- Historický lexikon obcí Slovenskej republiky 1970–2001*. Bratislava, Bratislava 2003.
- MLádek Jozef et al. (szerk) 2004: *Demogeografická analýza Slovenska*. Bratislava, Univerzita Komenského.
- Pohyb obyvateľstva v Slovenskej republike v roku 2000*. Bratislava, Štatistický úrad SR, 2004.
- Pohyb obyvateľstva v Slovenskej republike v roku 2001*. Bratislava, Štatistický úrad SR, 2004.
- Pohyb obyvateľstva v Slovenskej republike v roku 2002*. Bratislava, Štatistický úrad SR, 2004.
- Pohyb obyvateľstva v Slovenskej republike v roku 2003*. Bratislava, Štatistický úrad SR, 2006.

Pohyb obyvateľstva v Slovenskej republike v roku 2004. Bratislava, Štatistický úrad SR, 2006.

Pohyb obyvateľstva v Slovenskej republike v roku 2005. Bratislava, Štatistický úrad SR, 2006.

Pohyb obyvateľstva v Slovenskej republike v roku 2006. Bratislava, Štatistický úrad SR, 2007.

Sčítanie ľudu domov a bytov 1991. Definitívne výsledky za SR, NUTS2, kraje, okresy a obce. Bratislava, Štatistický úrad SR, 2003.

Sociálna štatistika 1990. Bratislava, SŠÚ, 1993.

Nagy Myrtil, Hajdú István és Pék László

LAMPL ZSUZSANNA

A nemzeti identitás, avagy a magyar márka megőrzése

Amióta tizenöt éve a nemzeti identitás és a hozzá kapcsolódó témák kutatásával foglalkozom, nemhogy egyszerűbbé, átláthatóbbá vált volna ez a jelenség, hanem épp fordítva, sokkal bonyolultabb, összetettebb lett. Ezt nem azért mondom, hogy bárkit is megijesszek, és elvegyem a kedvét attól, hogy magyarságmegőrző programokon törje a fejét, hanem azért, mert azt gondolom, hogy a problémamegoldás első lépése a problémával való bátor szembenézés, ami azt jelenti, hogy szembenéznünk annak sokrétűségével is. Csak így kerülhetjük el, hogy összetett problémát egyszerű, vagy pontosabban fogalmazva, leegyszerűsített eszközökkel próbáljunk kezelni, amelyek kezdettől fogva kudarcra vannak ítélve, épp a dolog lényegi összetevőinek figyelmen kívül hagyása miatt.

Előadásomban először ezt az összetettséget próbálom meg érzékeltetni. A második részben pedig felvázolom a nemzeti identitáserősítő stratégiákkal kapcsolatos elképzelésemet. Mert ha asszimilációmegelőzésről akarunk beszélni, akkor tudatosítanunk kell, hogy ennek legfontosabb összetevője a nemzeti identitáserősítés, mivel a nemzeti identitás nemcsak, hogy szorosan összefügg az asszimilációval, ahogy ez a mai tanácskozás meghívójában áll, hanem ennél sokkal többről van szó: a nemzeti identitás állapota az asszimiláció alfája és ómegája. Amíg valakinek magyar a nemzeti identitása, addig bármilyen is ez az identitás, az illető magyar. Az identitásváltás viszont egyenlő az asszimilációval.

Nézzük előbb nagyon röviden, mi is a nemzeti identitás!

A nemzeti identitás egy bizonyos tér- és időbeli kereten belül lejátszódó történelmi, nyelvi és kulturális azonosság. A nemzeti identitás tehát nem velünk született, egyszer s mindenkorra adott tartozékunk, hanem élő, mégpedig velünk és bennünk élő, formálódó folyamat.

A nemzeti identitás nem velünk született. Embernek születünk, majd a szocializáció során különböző tényezőknek köszönhetően kialakul a nemzeti identitásunk.

A nemzeti identitást kialakító tényezők:

- a) az anya és az apa nemzeti identitása;
- b) az anyanyelv és annak használata;
- c) az iskoláztatás nyelve;
- d) a lakóhelyi környezet;
- e) a kulturális közeg;
- f) a nemzetiséggel kapcsolatos egyéni és közösségi tapasztalatok;
- g) globalizációs hatások.

A nemzeti identitás azonban egész életünk során alakul. Erősödhet, gyengülhet az alábbi nemzeti identitást „továbbterelő” tényezők hatására:

- a) a házastárs, partner nemzeti identitása;
- b) a lakóhelyi környezet;
- c) a kulturális közeg;
- d) a gazdasági közeg;
- e) a személyes ambíciók;
- f) a nemzetiséggel kapcsolatos egyéni és közösségi tapasztalatok;
- g) a nemzeti perspektívák;
- h) globalizációs hatások.

Ezek a tényezők nemcsak külön-külön, hanem egymáson keresztül, egymást gyengítve, illetve erősítve is hatnak. Bizonyos helyzetekben egyik, máskor másik válik fontosabbá. Itt most nincs arra idő, hogy valamennyi tényezőt elemezzem és vázoljam, hogyan járulnak hozzá a nemzeti identitás létrejöttéhez és további formálódásához. Csak egyet említek: az iskoláztatás, egész pontosan az alapiskola oktatási nyelvét. Két okból választottam ezt a tényezőt:

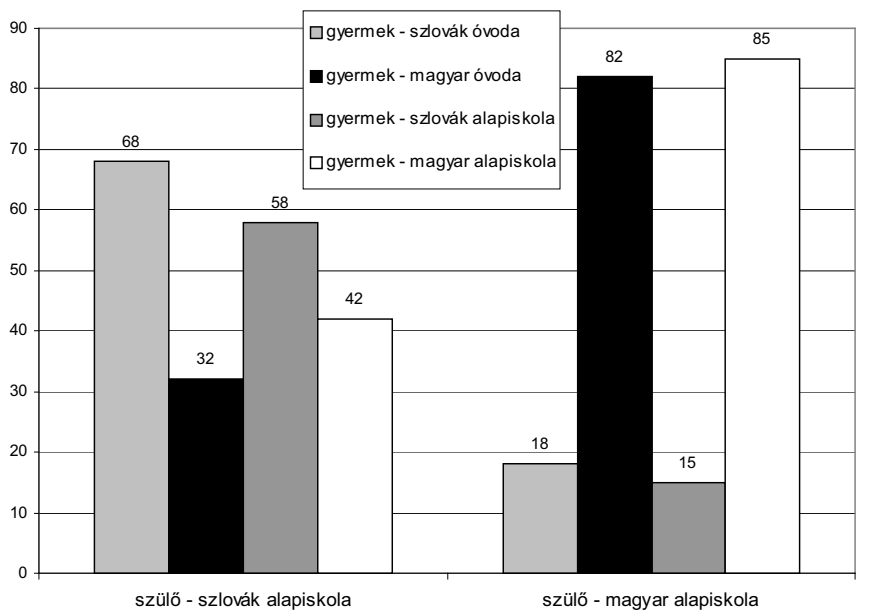
1. mert még a szlovákok, sőt a gyermekeiket szlovák alapiskolába járató magyar szülők is tisztában vannak azzal, hogy a magyar alapiskola erősíti a magyar identitást, mert a magyar gyökereket táplálja,

2. eddigi kutatásaink alapján leszögezhető: az alapiskola oktatási nyelve döntő fontosságú nemcsak az egyén nemzeti identitásának kialakulása és további formálódása szempontjából, hanem a jövőt tekintve, utódai nemzeti identitásának alakulása szempontjából is, sőt bizonyos esetekben az egész családra nézve. Ezt sok példával lehetne bizonyítani, én most csak egyet mutatok be.

Tény, hogy a szlovák alapiskolát végzett magyar szülők többsége gyermekét is gyakrabban íratja szlovák alapiskolába. Ezt a 2007-es kutatásunkból származó adatok is bizonyítják: a szlovák alapiskolát végzett magyar szülők 68 százaléka a gyermekét szlovák óvodába, 58 százaléka szlovák alapiskolába járatja, tehát 42 százaléka íratja magyar alapiskolába. Ezzel szem-

ben a magyar óvodát/alapiskolát végzett magyar szülők döntő többsége (82-85%) a magyar óvodát és a magyar alapiskolát választja gyermekének. Megjegyzem, mielőtt örülni kezdenénk, azért azt is látni kell, hogy az ő utódaik nagyjából egyhatoda is szlovák alapiskolába jár (1. ábra).

1. ábra. A szlovák/magyar alapiskolát végzett magyar szülők iskolaválasztásai

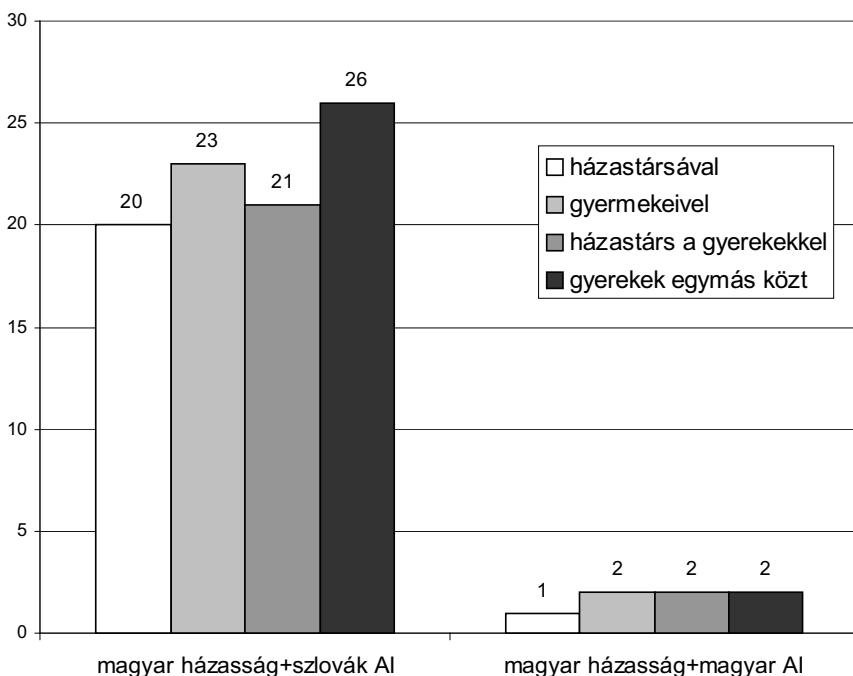

Egy további fontos tényező, a házasságtípus bevonásával a következő képet kapjuk: azok a homogén magyar házasságban élő magyar szülők, akik maguk is magyar alapiskolába jártak, gyermekeik 91 százalékát is oda íratják. Viszont a homogén magyar házasságban élő, szlovák alapiskolát végzett magyarok gyermekeinek csak a fele látogat magyar alapiskolát. A vegyes házasságban élő magyarok 20 százaléka járattja gyermekét magyar iskolába.

Az iskoláztatás nyelve a családi nyelvhasználatot is befolyásolja. A magyar házasságban élő magyar alapiskolát végzett magyarok családjában elenyésző a szlovák beszéd. Ezzel szemben *a szlovák iskolát végzetek egyötöde beszél szlovákul a magyar párjával, és csaknem egynegyede a gyermekével is szlovákul társalog. Ugyanakkor a másik magyar szülő az esetek egyötödében úgyszintén szlovákul beszél a gyerekekkel.* Még egyszer hangsúlyozom: magyar házasságban élő magyar szülőkről van szó! A

magyar szülő által végzett alapiskola nyelvének tehát a homogén magyar házasságon belül is érvényesül a magyar identitást erősítő, illetve romboló hatása, ráadásul ez nemcsak a gyerekeire, hanem a házastársára is kiterjed (2. ábra). Tehát itt többszörös identitásrombolásról van szó, amit természetesen egyéb tényezők is fokozhatnak, de az iskoláztatás nyelve ebben a folyamatban is kulcsszerepet játszik.

2. ábra. A homogén magyar házasságban élő és szlovák/magyar alapiskolát végzett magyarok közül szlovákul kommunikálnak (%)

Úgy gondolom, már az eddig elmondottak is érzékeltetik, milyen sokrétű és bonyolult jelenség a nemzeti identitás, de azért csak bonyolítsuk tovább a dolgot!

A nemzeti identitásnak több összetevője van. Ezek a következők: érzések, vélemények, a jelenre és jövőre vonatkozó döntések és cselekedetek, valamint ezek igazolása. A felsorolt összetevők nem mindig konzisztensek. Például vannak szülők, akik magyarnak érzik, tartják magukat. Ugyanakkor gyermekeiket szlovák alapiskolába járatják, mégpedig annak ellenére, hogy 35 százalékuk elismeri, anyanyelvén sokkal könnyebben tanul a gyermek. Tehát van egy identitás-pozitív érzés, de a cselekedet identitás-negatív.

Vagy: van olyan ember, akit magyarként könyvel el a környezete, mert azt hangoztatja, hogy ő magyar. Teljesen véletlenül derül ki, amikor egy felmérésnél kell szerepelnie, hogy hivatalosan szlováknak vallja magát. Ilyenkor persze felmerülhet a kérdés, hogy most akkor ő magyar-e vagy szlovák, de azt hiszem, világosan válaszolt, amikor azt mondta, hogy ő nem felel meg a mintavételi kritériumnak, mert hivatalosan szlovák.

A szlovákiai magyaroknál a kilencvenes évek végén a nemzeti identitás három típusa volt kimutatható: a szilárd magyar, a köztes és a szlovák identitás. Ezt *A saját útját járó gyermek* című könyvemben részletesen leírtam, most talán csak annyit mondanék, hogy úgy kell elképzelni, mintha volna egy „magyar nemzeti identitás-szakasz”, amelynek az egyik végpontjában van a szilárd magyar identitás, a másik végpontját pedig a szlovák identitás képezi, amely abban nyilvánul meg, hogy a magyar egyén identitást vált. A köztes identitás a két pont között mozog. Nem tévesztendő össze a kettős identitással, ami azt jelenti, hogy az egyén számára mindkét identitás fontos. A köztes identitásúak magyar identitásúak, de identitásösszetevőik folytonossága lényegesen különbözik a szilárd magyar identitástól. Az utóbbira ugyanis épp az összetevők egymásra épülése volt a legjellemzőbb, továbbá az, hogy ezek az összetevők döntő mértékben identitás-pozitívak, vagyis magyarságerősítő jellegűek voltak.

A szilárd magyar identitással kapcsolatban szeretnék kijavítani egy téveszmét. Tapasztalatom szerint sokan úgy értelmezik, hogy ez egy beszűkült tudatú, szélsőségesen konzervatív, más nemzeteket gyűlölő s csak a magyarokat istenítő ember identitása. Én nem ezt értem szilárd magyar identitás alatt. Ha valaki ilyen, az nem attól van, mert szilárd magyar nemzeti identitással rendelkezik, hanem attól, hogy milyen az általános és a politikai értékrendje (az utóbbi kettő megint csak nagyon bonyolult, nem beszélve a kombinációkról!).

De térjünk vissza a nemzeti identitás típusaihoz! Ezek ma is kimutathatók, viszont az utóbbi időben egyre inkább kiugrik egy olyan jelenség, amelylyel a kilencvenes években még sokkal ritkábban, és akkor is inkább csak a köztes, illetve a szlovák identitásúaknál találkoztunk. Ezt én *nemzeti haszonorientáltságnak* nevezem (nem a szó közgazdasági értelmében, bár ez sem kizárt). Néha forgószeleként jelenik meg, máskor csak lengedező, de makacs szellő formájában kísért, akár egész életükben szilárd magyar identitású embereket is. Egészen egyszerűen abban nyilvánul meg, hogy egyre gyakrabban és egyre szélesebb körben teszik fel maguknak a kérdést: minek magyarnak lenni, mire jó az, ha ők magyarok. A legfrissebb élményem: egy magyar nemzetiségű ismerősöm, aki – nézeteit ismerve álomban sem vártam volna – azt mondja a minap, „gondolj bele, mennyivel jobb lenne, ha az a pénz, ami a magyar iskolákra megy, például az egészségügyre menne”.

Ez a nemzeti haszonorientáltság tehát egyre inkább dülja a sorokat, még az eddig rendezetteket sem kíméli, bár ezeknél kisebb a valószínűsége, hogy reális kárt okoz. Mindenesetre bonyolítja a dolgokat, annál is inkább, mert úgy gondolom, hogy nem tudunk vele mit kezdeni. Miért nem? Ehhez majd visszatérek, de azt hiszem, épp most van itt az ideje a stratégiák felvázolásának.

A stratégiákat három nagy csoportra oszthatjuk:

1. általános stratégiák;
2. szükségletorientált stratégiák;
3. testreszabott stratégiák.

A stratégiák végső célja, hogy a szlovákiai magyarok

– fontosnak tartásák, hogy magyarok, de ne csupán az érzések szintjén, hanem a cselekedetek szintjén is;

- tudják, azaz racionálisan is világossá váljon, hogy ez miért fontos;
- megérje nekik magyarnak lenni;
- szerintük jó legyen magyarnak lenni.

Mindebből következően magyarok akarjanak lenni.

Itt van a kezemben ez a műtyűr. Akik szeretik az ilyen kis holmikat, tudják, hogy ez egy Apple iPod. S akik szeretik az ilyesmit, azok nem egyszerűen mp3 lejátszóra vágnak, hanem iPod-ot akarnak. Miért? A technikai részletekhez nem értek, de azt tudom, hogy az iPod attól is az, ami, mert valakik kitalálták, hogy az legyen. Valakik megtervezték a márkát, valakik elmondták az embereknek, hogy ez milyen jó, s tették ezt előre megfontolt és jól kidolgozott szándékkal és célirányos eszközökkel. Valami ilyet kellene nekünk is kitalálni, megtervezni és „eladni”. Erre gondoltam, amikor előadásom címében a *magyar márkát* említettem.

Hogyan járulhatnak ehhez hozzá az említett stratégiák?

Az általános stratégiák azok, amelyek minden körülmények között, mindenre nézve fontosak és alkalmazhatók, mert belőlük, úgy tűnik, „sosem elég”.

Emlékeznek, azt mondtam, hogy a nemzeti identitás nem velünk született, egyszer s mindenkorra adott tartozékunk, hanem élő, mégpedig velünk és bennünk élő, formálódó folyamat. Ha ez így van, márpedig így van, akkor gondoljunk bele, hogy az előbb említett a haszonorientáltsági tényezőnek a térnyerése mivel járhat. Ha valaki felteszi a kérdést, hogy fontos-e számára, hogy magyar maradjon, s miért fontos, lehet, hogy nemzeti identitásának további alakulása attól függ, milyen választ kap erre a kérdésre. Azt mondtam, hogy mi ezzel nem tudunk mit kezdeni. Meg merem kockáztatni ugyanis, hogy erre a kérdésre nem mindig tudunk válaszolni. Nem tudatlanságból, hanem talán azért, mert eszünkbe sem jut megkérdőjelezni a magyarságunkat, s ami nem jut az eszünkbe, azon nem gondolkodunk. De ettől még másnak eszébe jut, s erre a kérdésre épp a szilárd ma-

gyar identitásúnak kell megadni a választ, máskülönben lehet, hogy olyasvalaki fog rá felelni, akinek a válasza nem lesz identitás-pozitív.

Lehet, hogy ez most nagyon evidensnek, egyszerűnek és kezdetlegesnek tűnik, de (épp a fentiekből kifolyólag) azt hiszem, az első számú stratégia annak mindenre kiterjedő megfogalmazása és közhírré tétele, hogy miért fontos az nekünk, szlovákiai magyaroknak, hogy magyarok legyünk, maradjunk. Én szándékosan nem mondok ehhez többet, mivel szeretném, ha ezt Önök fogalmazná meg. Önök, akik eddig is sokat tettek a szlovákiai magyarok érdekében. Ezért készítettem egy csak erre az alkalomra szóló és csak Önöknek címzett kis kérdőívet, amelyet az előadásom után kaphatnak meg. Kérem, gondolják végig a kérdéseket, és válaszoljanak rájuk a megadott instrukciók szerint.

További általános stratégiák:

- egészségvédő programok;
- gazdasági és szociális biztonság biztosítása;
- lakóhelyi és kulturális együvé tartozás megerősítése;
- magyar alapiskola választási programok;
- magyarságpresztízs-programok.

Talán furcsa, hogy egészségvédő programokat is említék, de ez nem véletlen. A magyarlakta területek egészségügyi statisztikái már hosszabb ideje nagyon pesszimisták. Márpedig ha aktív korukban levő emberek halnak meg civilizációs betegségekben, akkor kevesebben leszünk, arról nem is beszélve, hogy ők már nem fognak identitás-pozitív döntéseket hozni. Az egészségvédő programoknak nem csak orvosi vetületük van. Többet kellene foglalkoznunk az egészségvédő és egészségkárosító magatartásformákkal (2001-es ifjúságkutatásunkból például kiderül, hogy a 15–24 éves magyar fiatalok jóval többen és többen cigarettáznak, mint az ugyanolyan korú szlovákok). Nagyon fontos a média szerepe – e téren egyértelmű egészségvédő, s az én értelmezésemben ezáltal identitás megőrző stratégiát folytat az *Új Szó* Egészségünkre melléklete Kovács Ilona vezetésével.

A stratégiák második csoportját a *szükségletorientált stratégiák képezik, amelyek konkrét célcsoportra irányulnak*. Egyetlen példát említék. A kilencvenes évek második felében végzett értékrendkutatások a szlovákiai magyar felnőtt lakosság nemzeti értékrendjének három domináns értékrendtípusát fedték fel (az értékrend abban különbözik az identitástól, hogy a nemzettel kapcsolatos érzéseket, viszonyulásokat fejezi ki, nem a cselekedeteket, tehát a nemzeti identitás ennél komplexebb). Ezeket szilárd, megtagadó és visszakozó értékrendeknek neveztük el.

A szilárd nemzeti értékrend hordozói, akik a vizsgált népesség 35 százalékát alkották, büszkék arra, hogy magyarok. Fontosnak tartják, hogy a magyarság Szlovákiában szervezett közösségként éljen. Szerintük természetes dolog magyarnak lenni, hiszen magyar az anyanyelvük és a magyar

kultúrán nőttek fel, ugyanakkor ez felelősséget is jelent: meg kell őrizni ezt a kultúrát, mert nélküle nem maradunk fenn.

A megtagadó nemzeti értékrend a vizsgált népesség 15 százalékára volt jellemző. Őket nem foglalkoztatja a nemzetiség kérdése, nem jelent számukra semmit. A nemzetiség mint érték esetükben jellemzően nem identitásképző tényező.

A visszakozó nemzeti értékrendűek alapvető nemzeti „életérzése” abban nyilvánult meg, hogy hátrányos és veszélyes magyarnak lenni. Ez a vizsgált népesség 13 százalékára volt jellemző.

Összegezve az elmondottakat: a szlovákiai magyarok egyharmada tartotta fontosnak és megőrizni való, védendő értéknek a nemzetiségét. További – összesen csaknem – harminc százalékuk elutasította vagy hátrányosnak tartotta, vagyis a fentebb elmondottak értelmében hajlamosabb volt az asszimilációra. A vizsgált népesség fennmaradó kb. egyharmada pedig maradéktalanul egyik értékrendtípussal sem azonosult. Szeretnék utalni arra, hogy az ismertetett értékrendtípológia és megoszlása épp a két népszámlálás közötti időszakra jellemző, amikor bekövetkezett az 50 ezres lélekszámapadás. Azt hiszem, mindenkinek világos, hogy a megtagadó és a visszakozó nemzeti értékrend fokozottabban hajlamosít az asszimilációra, mint a szilárd értékrend.

Demográfusoktól tudjuk, hogy az asszimilációhoz a szórványban élők fokozottabban hozzájárultak, mint a tömbben élők. Fokozottabban, de nem csak rajtuk múltott a létszámapadás. A kérdés a következő: ha mindkét népességnél nyomon követhető az asszimiláció, akkor általános stratégiát kellene-e alkalmazni. A válasz: nem. Ha ugyanis megnézzük a két népesség nemzeti értékrendjeit, akkor azt látjuk, hogy a tömbben élőket fokozottan jellemezte a szilárd és a visszakozó nemzeti értékrend, a szórványban élők között viszont gyakrabban fordult elő a megtagadó nemzeti értékrend. Ez annyit jelent, hogy:

1. A tömbben élők között gyakoribb volt a magyar nemzetiséghez való pozitív (szilárd nemzeti értékrend), de a negatív viszonyulás is (visszakozó nemzeti értékrend), mint a szórványban élőknel. Ez abban nyilvánult meg, hogy a tömbben többen tartották fontosnak, személyiségük építőkövének, létük egyik meghatározójának, de ugyanakkor veszélyesnek és hátrányosnak is a magyarságukat.

2. A szórványban viszont gyakoribb volt a magyar nemzetiség, sőt bizonyos értelemben a nemzetiség mint érték ignorálása (megtagadó nemzeti értékrend). Ez abban nyilvánult meg, hogy a megkérdezettek nem tulajdonítottak fontosságot a nemzetiségüknek és a nemzetiségnek, nem érdekelte őket, nem volt számukra szempont.

Úgy gondolom, az elmondottakból kiderült, hogy mindkét népesség veszélyeztetett, csak mindkettő másképpen. S mivel a két népesség asszimi-

lációra hajlamosító nemzeti értékrendje különbözik egymástól, más identitásmegőrző stratégiát kell alkalmazni a tömbben élőknel, és mást a szórványban élőknel.

A szórványban élőkre a megtagadó nemzeti értékrend a jellemzőbb, vagyis elutasítják a nemzetiséget, nincs meggyőződésből származó nemzeti-ségük, valójában nincs nemzeti identitásuk. A tömbben élőknel gyakoribb, hogy van nemzeti identitásuk, magyarnak tartják – még – magukat, de ez a magyarságtudat kényelmetlen számukra, hátrányosnak, sőt veszélyesnek érzik, belülről szúrja a bőruket. (Természetesen a szórványban élőknel is előfordul a visszakozó nemzeti értékrend, s a tömbben élők között is a megtagadó, csak kisebb mértékben.)

Az első esetben tehát a nemzeti identitás „újratermelése” a legfontosabb, a másik esetben pedig a negatív viszonyulás enyhítése, pozitívvá módosítása. Mindkettőt a szükségletorientált stratégiák példájának tekinthetjük.

A stratégiák harmadik csoportját a *testreszabott stratégiák* alkotják. Ezek abban különböznek az előző, azaz a szükségletorientált stratégiáktól, hogy *specifikus célcsoportokon belüli rétegekre irányulnak*. Például iskolaválasztás előtt álló szülőkre, de azon belül is olyanokra, akik magyar, illetve szlovák környezetben élnek. Vagy: az általános egészségvédő stratégiákon belül más érvényes a fiatalokra és a középkorúakra, más a férfiakra és a nőkre. Eleve feltételezhető, hogy a korcsoportokra is más-más stratégiák érvényesek. Valaki persze azt mondhatná, hogy nem a középkorosztályn és az idősebbeken múlik a nemzeti identitásunk, hanem a fiatalokon, ezért őrjük kell figyelni. Ezzel nem értek egyet, mert amint mondtam, a nemzeti identitás élő folyamat, így bármikor változhat. Továbbá a generációk között e téren is mindig van és lesz kölcsönhatás (néha épp a fiatalok „szlovákosítják el” az idősebbeket).

Tisztelt hölgyek és urak, előadásomban tehát azt akartam bemutatni, hogy a nemzeti identitás bonyolult jelenség, amelynek erősítése s ennek következtében a *magyar márka* sikere komplex stratégiacsomagot igényel. Mi kell ehhez?

– Negativisztikus hozzáállás, struccpolitika, tudatlanság helyett átgondolt elemző álláspont, célcsoportok és szükségleteik definiálása, a belőlük származó stratégiák megtervezése és kivitelezése.

– Sok segítő agy és kéz – szerintem ez van.

– Magyar márkatervező munkacsoport (MMM) kialakítása?

A falon látható egy kínai közmondás: a bonyolult problémát bontsd apró részekre, és megszűnik létezni. Nem gondolják, hogy ez kimondottan nekünk szól?

A Kerekasztal résztvevői

HAJDÓK KATALIN

Asszimilációs folyamatok és a szlovákiai magyarok identitása

Amikor kézhez kaptam a témákat, sokat töprengtem azon, hogyan lehetne legjobban jellemezni az adott témaköröket s azok lecsapódását mindennapjainkban. S mindezt annak ellenére, hogy az olyan fogalom, mint asszimiláció és identitástudat mindennapi életünk szerves részévé vált. Végül arra jutottam, hogy megpróbálom elmondani mindazt, amit megéltem, s mindennap megélek magyarként Szlovákiában, a Kárpát-medencében és Európában.

Engedjék meg, hogy megosszak önökkel egy személyes élményt vagy inkább benyomást, amely gyerekkoromtól végigkísér. Ez az élmény ahhoz kötődik, amikor először kezdtem el tudatosítani, hogy kissé másképpen vagyok magyar. S nem sikerült megértenem, hogy miért élek Csehszlovákiában, ha magyarul beszélek. És miért van az, ha több órás várakozás után végre átléptük a sátoraljaújhelyi határt, azt mondták szüleim, hogy Magyarországon vagyunk. Hiszen nekem nem kell Magyarországra mennem, hogy otthon legyek. A további fejtörést az okozta, hogy akkor miért nem értik meg mindenütt azt, hogy fagyaltot szeretnék enni, ha én azt magyarul mondom. Hiszen számomra az volt a természetes. Más nyelvet nem ismertem. Ez az a nyelv, amit édesanyámtól tanultam, amit nap mint nap használtam, amin énekeltem, játszottam. Gyerek voltam.

Az idő múlásával már nem foglalkoztam azzal, hogy megválaszoljam a kérdéseket. Megszoktam a helyzetet, és az természetessé vált számomra. Visszatekintve azt mondhatom, hogy akkor alakult ki az identitástudatom. És tudatosítottam azt, hogy én másként és máshol vagyok magyar, de ezáltal semmivel sem vagyok kevesebb. Úgy gondolom, hogy hozzám hasonlóan mindenkinek megvan a maga kis története. Ez a párhuzam jutott eszembe, amikor megpróbáltam arra a kérdésre választ kapni, hogy miért csökken évről évre a magyarok száma Szlovákiában. Hová lesznek ezek a

történetek, emberi sorsok? Hová tűnnek magyar őseink fiai, lányai, unokái, dédunokái? Vagy mégis itt vannak, csak valahogy már nem éri meg magyar-nak lenni és magyarnak maradni Szlovákiában?

Nem tudhatjuk, hogy mi lesz a végeredménye a két év múlva várható népszámlálásnak, de legyünk őszinték, félő, hogy ismét kevesebben leszünk. S mind, akik itt vagyunk, szeretnénk tudni ennek az okát. És még inkább szeretnénk tudni a megoldást. Érdemes lenne elgondolkodni, hogy az asszimiláció mellett melyek azok az égető problémák, amelyeket orvosolni kell.

Néhány alapvető nehézség:

- Ha megnézzük Szlovákia déli, többségében magyarlakta területeit, régióit, szemmel láthatóan csökken a népszaporulat. Ennek okát illetően nehéz egyértelműen állást foglalni, annál is inkább, hogy ez a Kelet- és Közép-Európát uraló populációs tendenciák eredménye is lehet.

- További negatívumként tüntethetjük fel, hogy ezen régiók nagy többségében az országos átlagnál magasabb a munkanélküliség.

- Jóval az országos átlag alatt van az infrastruktúra, elsősorban fizikai értelemben, amely nagymértékben hozzájárul ahhoz, hogy a befektetések elkerüljék ezeket a régiókat. A már meglévő infrastruktúra nem elégíti ki a gazdasági igényeket.

- További hiányosságok mutatkoznak társadalmi és kulturális értelemben is. Hiányoznak a lehetőségek a kölcsönös együttműködésre.

- Annak ellenére, hogy a kivándorlás és migráció mindig jelen volt egy élő és életképes társadalomban, mára olyan méreteket ölt, amelyek veszélyeztetik fennmaradásunkat. Abban a társadalomban, ahol családapák és sajnos ma már sok esetben családanyák kényszerülnek arra, hogy a munka reményében több száz kilométerre szakadjanak el családjuktól, valami nincs rendben.

- A falvak elnéptelenednek, elöregednek. Nézzük csak meg a Bodrogköz, Ung-vidék vagy Gömör falvait, városait. Ezek a körülmények olyan döntésekbe kényszerítik az itt élő magyarokat, melyeknek beláthatatlan következményei lehetnek. Úgy gondolom, itt az ideje, hogy végre észrevegyük, arra van a legnagyobb szükség, hogy a problémák gyökereit megtaláljuk és orvosoljuk, s nem arra, hogy a problémák következményeit próbáljuk gyógyítani.

Nagyon sok magyar falu és város nem képes lépést tartani a fejlődéssel. A mai felgyorsult korban ez különösen veszélyes lehet. Ha megáll számukra az idő, talán már soha nem lesznek képesek ismét felvenni a harcot a fejlődő régiókkal. Nem tudnak mit kínálni a fiatal családoknak, ami manapság leginkább hozzájárul ahhoz, hogy a fiatalok inkább éreznek magukénak egy idegen közeget, mint hazájukat. Annak ellenére, hogy Tamási Áron szavaival élve *Szívet cseréljen az, aki hazát cserél*. Elengedhetet-

len lenne ezért a magyar kisebbség helyi szinten való megerősítése. Az alapkpnál kell kezdenünk építkezni, ha eredményeket akarunk elérni.

Esteleges megoldásként szolgálhatnak különböző szociális programok, melyek célcsoportjai a fiatal családok és fő célja, hogy csökkentse a paszszivitást, és aktív résztvállalásra serkentsen. Többek közt különböző helyi rendezvények szervezése (farsangi bál, játszóházak, kreatív műhelyek, táncházak, nyári táborok, borkóstolók), a községek környezetének szebbé tétele közös erővel (tavaszi munkák szervezése, hulladékgyűjtés, padok festése). Ezek mind érzékeltetik a közéletbe való bekapcsolódás fontosságát. Gazdasági szempontból érdemes lenne elgondolkodni a vidéki turizmus fejlesztéséről és fellendítéséről, összekötve falumúzeumok létrehozásával és különböző helyi jellegzetességek és tradíciók megőrzésével és ápolásával.

Miután megnyíltak a határok, és 2004-ben immár hivatalosan is az Európai Unió részévé váltunk, sokak álma vált valóra. Ebben az új, frissen nyert hazában talán egyszerűbb lesz. Ismét van kire számítani, hogy majd megoldja helyettünk a problémáinkat. De valahogy nem nagyon jelentkezik senki. Fel kell ismernünk, hogy senki sem végzi el a munkát helyettünk. Sem Magyarország, sem pedig az Európai Unió.

Ez utóbbi tagjának lenni nemcsak egy állapot, de óriási kihívás is. Próbáljuk meg felismerni az előnyeit, s felhasználni a javunkra! Természetesen nemcsak anyagi, de kulturális, szociális és oktatási előnyeit. Egy kisebbség csakúgy, mint a társadalom, egy élő mechanizmus, melynek jövőjét nagymértékben befolyásolják olyan tényezők, mint a munkaerő szabad áramlása, oktatás- és regionális politika, kulturális és nemzeti sokrétűség, gondolkod ezen belül a vegyes házasságokra. Ezek olyan mértékben hatnak, hogy szinte lehetetlen kivédeni a kiváltott hatást. Még mindig megoldásra vár a beolvadás problematikája. Égető téma a megtépzott anyanyelvi oktatás felkarolása is.

A nyitott határok ma már eleget tesznek a fiatalok mozgásigényének. A határokkal együtt megnyíltak a lehetőségek. De egy kisebbség számára leginkább az lenne a fontos, hogy képzett fiataljai – akár külföldön – megszerzett tudásukat és tapasztalatukat itthon kamatoztassák. Neveljünk végre egy olyan nemzedéket, amely szélsőségek nélkül büszke a gyökereire, s amely nem fél igényesnek lenni saját magával és másokkal szemben! Mert csak így lehet továbblépni.

Első lépésként az a feladatunk, hogy megerősítsük a családokat, és meggyőzzük a magyar szülőket, hogy nincs hátrányban az a gyerek, akit magyar iskolába adnak szülei sem az érvényesülés, sem az élet más területein. Szükséges megérteniük, hogy az egészséges identitástudat kifejlődéséhez elengedhetetlen az anyanyelvű oktatás. Ne fosszák meg gyermekeiket a gondtalan játék örömétől a saját anyanyelvén s attól, tudja, hová tartozik.

Második lépés a minőségi pedagógusképzés. Olyan tanárookra van szükség, akik képesek mozogni egy nemzetközi térben, példaként szolgálva tanítványaik előtt. Tudnak munkára ösztönözni, szorgalmazni a részvételt nemzetközi és határokon átvívelő kezdeményezésekben. Persze könnyű ilyeneket javasolni a nem túl hízelgő fizetésekkel rendelkező pedagógusoknak. Ezért a helyi közösségek (önkormányzatok, szülői szövetségek) nagyobb elkötelezettsége szükséges a helyi iskola színvonalának javításában: például a pedagógusok társadalmi elismertségének növelése pl. Az év pedagógusadíj odaítélésével, lakástámogatással, teljesítménynövelő ösztöndíjprogramokkal stb. További érdekes lehetőség rejlik az alapiskolák, ill. középiskolák, valamint a középiskolák és egyetemek együttműködésében. Különböző toborzással és nyílt napokkal, amelyek keretén belül az érdeklődők a betekínhetnek az oktatásba, és részeseivé válhatnak. A toborzások segítenék a tájékozódást, és támogatnák a helyes választást.

Támogatni kell a közösségeket, amelyek segítik és erősítik a hovatartozás érzését. Olyan művelődési, kulturális és nyelvi szigetek, amelyek nélkül nem létezhet egy kisebbség sem. Hiszen olyan jó tartozni valahova.

Talán ez lehet a kulcsszó. Érezni és éreztetni, hogy tartozunk valahova, hogy számolnak velünk. Mindenki, egyenként, külön. Királyhelmectől Párkányig.

Méltó befejezésül szolgáljanak Göncz Árpád szavai:

Bárhol is éljen az ember, bárhová is vezesse sorsa, mindig tartoznia kell valahova, ahol szeretik, ahonnan erejét kapja, ahol teret kap a felelős cselekvésre. Hinnünk kell, hogy sorsunk a saját kezünkben van, hogy tudjuk egymást segíteni, hogy formálhatjuk a világot. Ez a hit tart össze bennünket.

NAGY MYRTIL

Az anyagi erőforrások hatékony felhasználása

Az előadás arra próbál választ keresni, hogy milyen mértékben és hatékonysággal képes a dél-szlovákiai civil szektor kihasználni azokat az anyagi forrásokat és lehetőségeket, melyek küldetésük révén hasznosíthatók az asszimilációs folyamatok megfékezésében, ill. a magyarságtudat erősítésében.

A vizsgált kérdéskör tárgyát tehát egyrészt azok a tevékenységek képezik, melyek megvalósítása révén az asszimilációs folyamatok lassíthatók, megállíthatók, s ezáltal a szlovákiai magyar kisebbség mint egység identitástudata erősödik, másrészt azok a támogatási források képezik, amelyek anyagi úton tudnak hozzájárulni e célok teljesítéséhez.

1. Az asszimilációs folyamatok megfékezését és az identitástudat erősítését célzó tevékenységek

Abból az alaphipotézisből indulok ki, hogy az asszimiláció megfékezését és az identitás erősítését szolgáló programok a következő területeken valósulnak meg:

1. oktatás – az anyanyelvi oktatás, művelődés minden korosztályt beleértve;

2. kultúra – kulturális értékek létrehozása, terjesztése, fogyasztása és a befogadóképesség fejlesztése;

3. közösségépítés – ahol mind a megszerzett műveltség, mind a kultúra az egyén szociális igényeit ki tudja elégíteni, értéke megsokszorozódik.

Az elemzés tárgyát tehát azok a programok, projektek képezik, amelyek ezeken a nagyon tágon is értelmezhető területeken valósulnak meg (ide tartozhat például egy nyugdíjasok számára megvalósuló számítógép-kezelő tanfolyam, ahol a cél nem a számítógép használatára való oktatás, hanem

az anyanyelven történő információkhoz való hozzáférés készségének fejlesztése, de ugyanúgy ide tartozhat a helyi falunap, melynek célja nem elsősorban a lakosok szórakoztatása, hanem a közösség építése).

Az ezen a három területen megvalósuló programok alapvetően két távlati célt, filozófiát követnek:

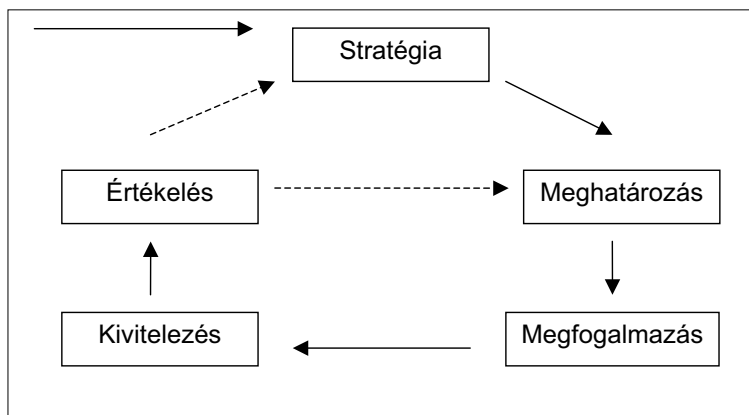
1. valamilyen alaphelyzet megtartása, a múltbeli hagyományok ápolása;
2. egy alaphelyzetre, ill. adottságokra épülő fejlesztés, a versenyképesség növelése.

Míg az első csoportba tartozó tevékenységek eredménye egy bizonyos múltbeli állapot átmentése a jelenbe, addig a második a jelen állapotból kiinduló, erre építő jövőbeli állapotot célozza meg. A vizsgált kérdés szempontjából nehéz, ill. nem szabad fontossági sorrendet felállítani a két felfogás között. Mindkettőt rendkívül fontosnak tartom. A kérdés azonban az, hogy a szlovákiai magyarság jelenlegi demográfiai, számadatokkal kifejezhető helyzetében, Gyurgyík László elemzését és negatív forгатókönyvét is figyelembe véve, melyik a megfelelő, a problémákat oldó stratégia. Azaz ha a szlovákiai magyarok szellemi, kulturális, oktatási szervezeteket tömörítő, reprezentatív, véleményformáló erővel bíró szervezetei felismerik és égetőnek találják az asszimiláció és az identitásvesztés problémáját, milyen stratégiát kívánnak követni e probléma megoldása érdekében. A kérdés viszont megfogalmazható úgy is, hogy ezek a szervezetek, intézmények követnek-e olyan stratégiát, mely hosszú távon a probléma megoldásához vezet. De mivel a probléma nem új keletű, jelen volt már tíz, sőt húsz éve is, érdemes lenne megvizsgálni azt is, hogy tíz vagy húsz éve születtek-e stratégiák, s vajon ezek eredménye-e a jelen állapot.

2. Az asszimiláció megfékezését és az identitástudat erősítését támogató anyagi erőforrások

Az anyagi erőforrások elérésének útját a pályázatok képezik. A támogató a saját jövőképe elérését támogató stratégiát követve hirdeti meg pályázatait. Azok a tevékenységek, melyek illeszkednek ebbe a támogatói stratégiába, megpályázhatják az adott forrást. A támogató és támogatott is tehát bizonyos stratégiát követ, s ha ezek a stratégiák egyeznek, létrejöhet az együttműködés, mivel a támogató a stratégiáját a támogatott révén valósítja meg. A következő ábra ezt a ciklust (*project cycle*) ábrázolja.

1. ábra. Támogatási politika

A stratégia témánk szempontjából az asszimiláció megfékezése és az identitástudat erősítése. Az előadásom további részében a következő kérdésekre keresem a választ:

1. Van-e olyan anyagi forrás, mely ezt a stratégiát követi, és Dél-Szlovákiából az oktatás, a kultúra és a közösségépítés területén megvalósuló tevékenységekkel elérhető?

2. Ha van ilyen forrás, ki tudjuk-e a megfogalmazott célok érdekében hatékonyan használni?

1.1. Az oktatás, a kultúra és a közösségépítés területén kihasználható anyagi források

Az anyagi források rendkívül széles palettáját leszűkítve, három nagyobb csoportba osztva vizsgálom. Mindegyik csoportban olyan forrásokat vettem számba, melyek az oktatás, a kultúra és a közösségépítés területén nyújtanak támogatásokat. A vizsgált források stratégiája nem minden esetben elsősorban az asszimiláció fékezése és az identitástudat erősítése, viszont tágabb stratégiájukba az ezeket a célokat követő programok is beilleszthetők. Az első csoportot az európai uniós, a másodikat a hazai, a harmadikat pedig a magyarországi források képezik.

1.1.1. Európai uniós források

Az Európai Unió az oktatás és képzések területén támogató szerepet vállal, azaz a tagállamok saját stratégiájukat követik az oktatáspolitikai terén, ennek azonban összhangban kell lennie az EU közös stratégiájával. Ezt a közös stratégiát saját programjai révén is támogatja. A kultúra területén

deklarált célja kettős. Egyrészt oltalmazni és gazdagítani kívánja az európai kulturális sokszínűséget, másrészt hozzá kíván járulni ahhoz, hogy e színes kulturális palettát mások is megismerhessék.

Az EU gyakorlati politikáját azonban nagymértékben befolyásolja az a tény, hogy ez a sokszínűség megnehezíti a közös gondolkodást, a nyelvi és kulturális kommunikációt, és nem kis anyagi ráfordítással jár. A gyakorlatban tehát programjai inkább az egységesítésre helyezik a hangsúlyt, nem pedig a különbözőség elmélyítésére. Ennek ellenére programjaiban meg lehet találni azokat támogatási felhívásokat, melyek kihasználhatók az asszimiláció megfékezésére és az identitástudat erősítésére.

Az EB Oktatási, Audiovizuális és Kulturális Végrehajtó Ügynöksége (EACEA) felügyeli és adminisztrálja a következő programokat:

1. Egész életen át tartó tanulás (LLP – Lifelong Learning Programme)

Alprogramok

- Comenius (iskolák)
- Erasmus (felsőoktatás)
- Leonardo da Vinci (szakmai képzések)
- Gruntvig (felnőttoktatás)

Transzverzális programok

- szakmapolitikai együttműködések
- nyelvek
- IKT
- eredmények terjesztése és hasznosítása

Jean Monnet (oktatás és kutatás)

2. Erasmus Mundus (felsőoktatási együttműködési és mobilitási program)

3. Kultúra 2007 (kulturális projektek, szervezetek, együttműködések támogatása)

4. Fiatalok lendületben (Európa-polgári szerep, társadalmi részvétel, esélyegyenlőség)

5. Média 2007 (audiovizuális projektek támogatása)

6. Uniós polgárság (együttműködések, tapasztalatcsere, fejlesztés)

1. táblázat. Az európai uniós programok lehetséges felhasználási területei

TERÜLET	TÁMOGATÁSI PROGRAM
Oktatás	LLP
	Fiatalok lendületben
Kultúra	Kultúra2007
Közösségépítés	Kultúra 2007
	Uniós polgárság
	Fiatalok lendületben

Mindegyik program célja elsősorban – az EU politikáját követve – a fejlesztés és a versenyképesség növelése.

Most lássuk ezeket a programokat a számok tükrében!

Egy projektre eső átlagtámogatás:

- LLP – 300 000 € (cca. 9 millió Sk)
- Kultúra 2007
 - fordítások – 3 000 € (cca. 90 ezer Sk)
 - együttműködések – 150 000 € (cca. 4,5 millió Sk)
- Uniós polgárság
 - Twinning – 10 000 € (cca. 300 ezer Sk)
 - Polgárok projektjei – 100 000 € (cca. 3 millió Sk)
 - Aktív civil szektor – 110 000 € (cca. 3,3 millió Sk)
- Fiatalok lendületben – 12 000 € (cca. 360 ezer Sk)

S nézzük meg azt is, hogy Szlovákiából milyen mértékben voltak ezek a lehetőségek kihasználva (2007 és 2008-ban)!

2. táblázat. A sikeres projektek megoszlása

Program	Szlovákiai nyertes pályázatok	Ebből dél-szlovákiai nyertes pályázatok
LLP	2	0
Kultúra	1	1
Polgárság	14	3
Fiatalok	89*	2

*Idetartozik a IUVENTA által adminisztrált Mládež v akcii program, melyet itthon, szlovák nyelven lehet megpályázni.

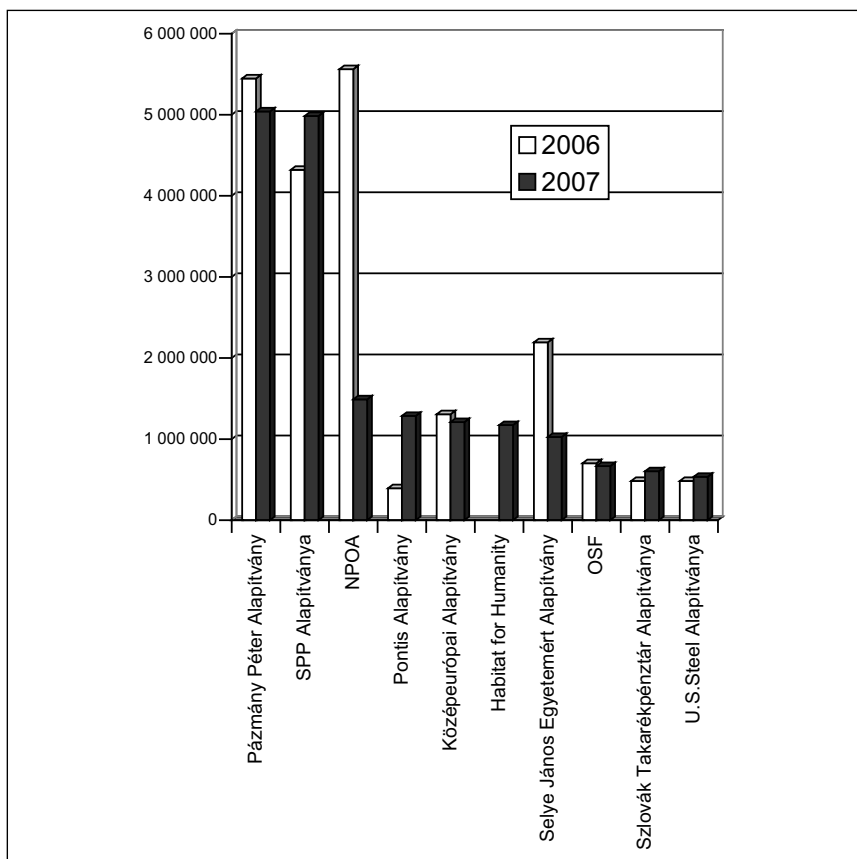
Az egyes alprogramokon belül elég nagy a különbség az egyes tagországok között. Míg például Olaszország minden programban az élen áll, addig van olyan ország is, mely a statisztikák végén kullog. Sajnos Szlovákia épp ezek közé tartozik. Magyarország a középmezőnyben helyezkedik el. A gyenge abszorpciós képességet magyarázó kifogások között nem állja meg a helyét a tapasztalatlanság vagy nyelvismeretből adódó hátrányos helyzet (Brüsszelben a pályázás többnyire angol nyelven folyik), mert ugyanígy az élvonalban helyezkedik el Románia vagy Lengyelország.

1.1.2. Szlovákiai források

Szlovákiában jelenleg 813 bejegyzett alapítvány működik. Kiadásait 1. a kiosztott támogatások, 2. a működési költségeik és 3. az egyéb, többnyi-

re saját programokra fordított kiadások képezik. A következő ábra a kiosztott támogatások szerint rangsorolt legnagyobb szlovákiai alapítványokat és az általuk 2006–2007-ben kiosztott támogatások mértékét mutatja.

2. ábra. Szlovákia 2006–2007-ben kiosztott támogatásai (€) szerint rangsorolt legnagyobb alapítványai

A tíz legnagyobb támogatásokat osztó alapítvány között két olyan alapítvány is szerepel, melyek küldetése kimondottan a szlovákiai magyarok támogatása. Mindkettő magyarországi közpénzekből lett létrehozva és működik, ill. működött, mivel a Selye János Egyetemért Alapítvány (SJEA) 2009. február 13-ával megszűnt.

A Pázmány Péter Alapítvány (PPA) és a SJEA támogatásai valóban azt a stratégiát követik, melynek lényege kimondottan az asszimilációs folyamatok megfékezése és az identitástudat erősítése. Mindkettő főként az okta-

tás területén nyújt támogatásokat. De míg a PPA a szélesebb, magyar ajkú nyilvánosság felé fordulva teljesíti küldetését, addig a SJEA küldetése kimondottan az egyetem támogatása volt.

A következő táblázat azt mutatja, hogy e két alapítvány kiadásai hogyan aránylanak a költségvetésükhöz.

3. táblázat. A Pázmány Péter Alapítvány és Selye János Egyetemért Alapítvány költségvetése a számok tükrében

	Költségvetés		Kiosztott támogatások (a költségvetés %-os aránya)		Működési költségek (a költségvetés %-os aránya)	
	2006 (€)	2007 (€)	2006	2007	2006	2007
PPA	5,6 millió	5,4 millió	97%	93%	0%	6,14%
SJEA	3,5 millió	1,2 millió	62%	81%	0,04%	18,55%

Míg a PPA a költségvetését szinte teljes mértékben a támogatások osztására használja fel, addig a SJEA, főleg 2006-ban, ennél az aránynál jóval elmarad. Mindez éppen a deklarált küldetésnek tudható be, vagyis a SJEA költségvetése lényeges részét az egyetem fenntartására, bérekre, belső fejlesztésekre használta fel.

A többi felsorolt alapítvány küldetése nem kimondottan a kisebbségi ügyek és problémák oldása, azonban mindegyik támogatása kihasználható mind az oktatásban, mind a kultúra területén, mind pedig a közösségépítésben.

A Szlovák Gázművek Alapítványa (Nadácia SPP) és a Szlovák Takarékpénztár Alapítványa (Nadácia Slovenskej sporiteľne) oktatási, regionális közösségépítő projekteket támogat. Az NPOA (Nadácia pre podporu občianskych aktivít) elsősorban fejlesztési (régiók, emberi erőforrások, környezetvédelem stb.) projekteket támogat. A Pontis Alapítvány a civil szervezetek – működési területtől függetlenül – fejlesztésére (fenntarthatóság, intézményi fejlesztés) helyezi a hangsúlyt. A Közép-európai Alapítvány küldetése szintén az oktatás, a tehetséggondozás, a kultúra, a polgári társadalom fejlesztése és támogatása. Az alapítvány dél-szlovákiai érzékenységet az is mutatja, hogy erőteljesen kampányol a magyar nyelvű médiában a lakosok adójának 2 százalékáért, honlapja azonban nem rendelkezik magyar nyelvű változattal, és küldetésnyilatkozata sem foglalkozik a kisebbségi témákkal. A Habitat for Humanity alapítvány célja elsősorban az otthonteremtés a hátrányos helyzetűeknek. Az alapítvány 2007-ben jött létre és a nemzetközi hálózat helyi fiókja. Az Open Society Foundation (OSF) – magyar nevén Nyitott Társadalomért Alapítvány – tevékenységi köre nagyon széles. Nem csupán támogatásokat oszt, de saját programokat is megvalósít. Főként a polgári társadalom megerősítését szolgáló projekteket támogatja (oktatás,

művelődés, kultúra, esélyegyenlőség stb.). A *U. S. Steel Alapítványa* elsősorban a keleti régióba investál, s főként az oktatást, kultúrát és szociális karitatív tevékenységet támogatja. Mindehhez a rövid ismertetőhöz hozzátartozik, hogy e legnagyobb alapítványok (kivévelt a PPA, a SJEa, az NPOA és az OSF képez) bevétele főként a 2%-os adófelajánlásokból származik.

Nézzünk meg három olyan forrást, melyekre az oktatás, kultúra és közösségépítés területén lehet pályázni! Az egyik a magán- és jogi személyek 2%-os adófelajánlása, mely bármely területen kihasználható. A másik a IUVENTA által adminisztrált Adam program, mely ifjúsági nevelési, kulturális és közösségfejlesztési projekteket támogat. A harmadik pedig a Szlovák Gázművek Alapítványa, amely közösségépítéssel, fejlesztéssel, közhasznú célokat támogató gyűjtésekkel foglalkozó projekteket támogat.

4. táblázat. A nem csupán magyarokat támogató szlovákiai források kihasználtsága 2007-ben (€)

Forrás	Összes támogatás (€)	Egy szervezetre eső átlagtámogatás (€)	Magyar szervezetek által elnyert támogatások összesen (€)	Magyar szervezetre eső átlagtámogatás
2%	42 125 868	5 500	540 446	2 400
IUVENTA	938 827	16 000	0	0
SPP	1 493 334	17 700	0	0

Elszomorító és elgondolkodtató tény, hogy a fent felsorolt alapítványoknál dél-szlovákiai oktatási, kulturális, ill. közösségfejlesztési projektek csak elvétve szerepelnek a támogatottak listáján. Ennél még elszomorítóbb, hogy azért nem szerepelnek a magyar szervezetek a listán, mert nem is pályáznak, pedig mindegyik forrásnak van olyan programja, amely a megfogalmazott probléma megoldásához vezető hosszú út leküzdésében tud anyagi segítséget nyújtani. Hogy ennek mi lehet az oka, erre a továbbiakban még kitérek.

Előbb azonban lássuk az adományforrásokat, melyek deklaráltan, küldetésükből adódóan kimondottan szlovákiai magyar projekteket támogatnak! Vajon mekkora az a támogatási csomag, melyhez az oktatás, a kultúra és a közösségépítés területén hozzájuthattunk?

5. táblázat. Szlovákiai magyar szervezetek által a kultúra, oktatás és közösségépítés területén felhasznált támogatások (€)

Forrás	2006	2007
SZK Kulturális Minisztériuma	2 914 459	1 711 544
PPA	5 447 553	5 040 695
SJEa	2 193 288	1 025 924
2%	495 768	540 445
Összesen	11 051 068	8 318 608

A fenti forrásokat az előadás elején megfogalmazott két stratégia szempontjából vizsgálva is érdekes áttekinteni. A források által támogatott projekteket áttekintve a következő megállapításokat tehetjük:

- Az SZK Kulturális Minisztériuma által támogatott projektek zöme a hagyományápolással, értékmegőrzéssel foglalkozik.

- A PPA által kiosztott támogatások az oktatást segítő tan- és egyéb eszközök vásárlására, tanulmányi versenyek lebonyolítására fordíthatók. A támogatás zömét eszközbeszerzésre fordítják.

- A SJEÁ támogatásait az egyetemre, bérekre, ösztöndíjakra fordította.

- A 2%-os adófelajánlások esetében nem lehet kideríteni a felhasználás célját.

Az az összeg, amely teljes mértékben bizonyosan a magyar szervezeteknek az oktatás, a kultúra és a közösségépítés területén kifejtett támogatásaira lett felhasználva (s ismerjük el, hogy a 11, ill. 8 millió euró nem kis összeg) többnyire valamilyen alaphelyzet megtartására, múltbeli hagyományok ápolására lett elkölthetve. Ez az arány a megfigyeléseim alapján kb. 50%.

1.1.3. Magyarországi források

Míg az európai uniós vagy hazai adományozó intézmények, források küldetése minden esetben valamilyen közhasznú célhoz köthető (polgári társadalom fejlesztése, régiók felzárkóztatása, oktatás versenyképessé tétele stb.), addig azok a magyarországi források, melyek a dél-szlovákiai pályázók számára elérhetőek, egy konkrét stratégiát követnek. Ez pedig maga az asszimiláció megfékezése és az identitástudat fejlesztése. A magyar államnak szintén fontosak ezek a kérdések, s úgy tud ehhez hozzájárulni, ha támogatja azokat a tevékenységeket, melyek a probléma megoldását tűzték ki célul. (A PPA ugyan magyarországi közpénzekből van finanszírozva, viszont szlovákiai bejegyzésű és székhelyű alapítvány.)

Magyarországról két forrás nyújt támogatást a szlovákiai magyaroknak. Az egyik a Szülőföld Alap, amely a megszűnt Illyés Közalapítvány szerepét vállalta magára, és küldetése szerint *„támogatást nyújt a szülőföldön való boldoguláshoz, anyagi és szellemi gyarapodáshoz, az anyanyelv és kultúra megőrzéséhez, valamint a Magyarországgal való kapcsolatok ápolásához”*. A másik a Rákóczi Szövetség, melynek célja *„a határon túl élő magyar kisebbségek nemzeti, kulturális, szellemi, közművelődési és érdekképviselői tevékenységének segítése és identitástudatuk megőrzésében vállalt hatékony részvétel”*. Természetesen van pár egyéb elérhető adományforrás is Magyarországon, ezek azonban csupán ad hoc támogatást nyújtanak.

Ha megvizsgáljuk e két forrás által támogatott tevékenységeket, újra arra a következtetésre juthatunk, hogy ebben a hagyományápolás és az értékmegtartás támogatásáé a fő szerep. A Szülőföld Alap támogatásainak

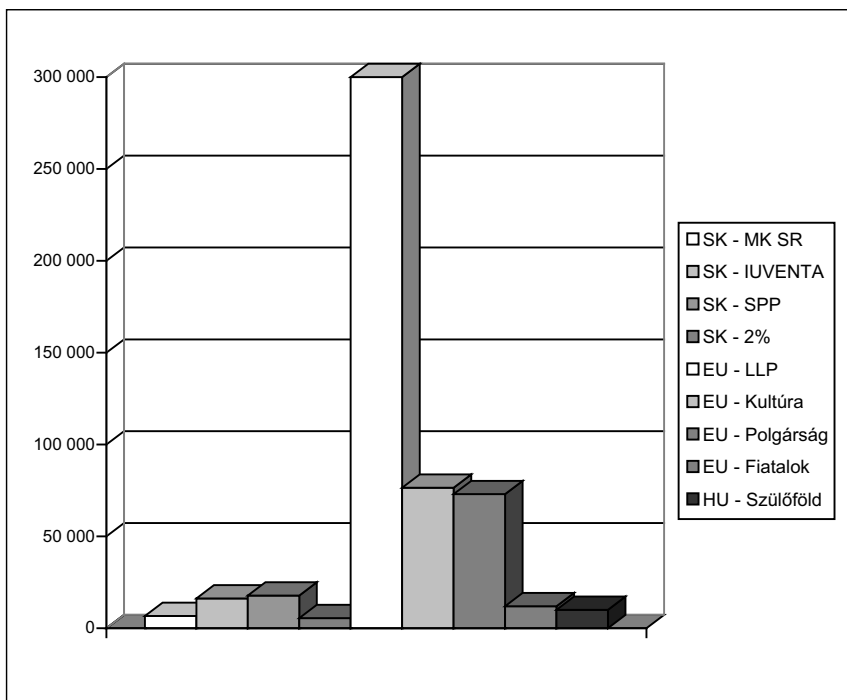
megoszlási aránya a hagyományápolás, értékmentés és fejlesztés, valamint a versenyképessé tétel között 70 : 30%. A Rákóczi Szövetség esetében ez az arány csaknem 100% a hagyományápolás javára.

Úgy gondolom, időszerű lenne, ha e két szervezet áttekintené és újra-gondolná támogatási politikáját, és feltenné magának a kérdést: vajon az itt beinvestált anyagiak valóban hozzájárulnak-e a saját küldetésnyilatkozatukban meghirdetett célokhoz, s hogy valóban hatékonyan van-e felhasználva a magyar adófizetők pénze?

2.2. Az anyagi források hatékony kihasználása az asszimilációs folyamatok megfékezése és az identitástudat fejlesztése területén

A következő grafikon összehasonlítást nyújt arról, hogy az egy projektre eső átlagtámogatás hogyan oszlik meg az egyes vizsgált források esetében.

3. ábra. Az egyes programok egy projektre eső átlagtámogatása euróban kifejezve

Előadásom előző részében már kitértem arra, hogy milyen mértékben használjuk ki az egyes forrásokat. A fenti grafikonból pedig látszik, hogy a való-

ban magas támogatások épp annál a forrásnál érhetőek el, ahová minimálisan, ill. nem is pályázunk. Mi lehet ennek az oka? Saját tapasztalataimból kiindulva a következő magyarázatokat tudom megfogalmazni:

- A szlovákiai magyar szervezetek elsősorban a magyarországi forrásokra, az SZK Kulturális Minisztériuma kisebbségi csomagjára és a PPA alapítvány támogatásaira támaszkodnak.

- Ezekhez a forrásokhoz való pályázási folyamat rendkívül egyszerű, ugyanilyen egyszerű az elszámolás is.

- Esetükben nem szükséges, ill. csupán minimális önrész felmutatása szükséges, míg a szlovákiai és európai uniós forrásoknál ez a megpályázható összeg nagysága miatt nagyon nagy.

- A magyarországi forrásokhoz és a PPA-hoz a pályázás magyar nyelven történik, míg az EU-ban ez angolul, ill. szlovákiai forrásokhoz szlovákul.

- Mivel ezek a források minimális követelményeket támasztanak a pályázóval szemben, s annak ellenére, hogy a támogatási összegek esetükben alacsonyak, mégis arra ösztönzik a szlovákiai magyar szervezeteket, hogy ezekre a forrásokra támaszkodjanak.

- Ezek a források nem követelik meg a hosszú távú stratégiához való illeszkedést, nem ösztönzik a szervezeteket arra, hogy hosszú távra tervezzenek, ezért az ezekből a forrásokból megvalósított tevékenységek többsége a hagyományápolással és értékmegőrzéssel foglalkozik.

Az elmondottakból tehát levonható az a következtetés, hogy amíg a múltbeli állapot átmentésére és a jelen állapot fenntartására helyeződik a hangsúly, addig a jövőbeli kívánt állapotot nem lehet megfogalmazni, s a tervezés, amely a jövőkép elérésének útját hivatott megfogalmazni, nem kezdődhet el. Amíg csupán azokra a forrásokra támaszkodunk, melyek a hagyományápolásra és értékmegőrzésre helyezik a hangsúlyt, addig nem tudunk megoldási stratégiákban gondolkodni, nem tudjuk a lehetőségeket kihasználni.

Az előadásban használt adatok forrásai

A belügyminisztérium alapítványi regisztere: <http://portal1.ives.sk/registre/startrnd.do>

<http://eacea.ec.europa.eu/index.htm>

http://eacea.ec.europa.eu/education/index_en.php

http://eacea.ec.europa.eu/youth/index_en.php

http://eacea.ec.europa.eu/culture/index_en.php

http://eacea.ec.europa.eu/citizenship/index_en.php

http://eacea.ec.europa.eu/media/index_en.php

<http://www.nppa.sk>

<http://www.nadaciaspp.sk/>
<http://www.npoa.sk>
<http://www.nadaciapontis.sk>
<http://www.cef.sk>
<http://www.osf.sk>
http://www.slsp.sk/ActiveWeb/Page/sk/nadacia_slsp/nadacia_slovenskej_sporitelne.htm
<http://www.usske.sk/citizenship/nadacia-s.htm>
<http://www.cpf.sk/sk/rebricek-najvacsich-nadacii-v-top-trend-2007/>
<http://www.nadaciapontis.sk/13660>
<http://www.iuventa.sk>
<http://www.rozhodni.sk>
<http://www.culture.gov.sk>
<http://www.szulofold.hu>
<http://rakocziszovetseg.org/common/main.php>

HAJDÚ ISTVÁN

Diszparitások, források, hatékonyság

Már-már közhelynek hat, ha azt állítjuk, hogy a dél-szlovákiai régióban óriási különbségek vannak Dél- és Kelet-Szlovákia között mind anyagiakban, mind az emberi erőforrások terén. Ha viszont azt vizsgáljuk, mekkorák a különbségek a déli és az északi régiók között, a tények még riasztóbbak. Ha a vizsgálódást leszűkítjük a Rimaszombati járásra, amely a hivatalos adatok szerint az európai uniós támogatások merítésében a legjobbak között van, úgy tűnik, kétféle Szlovákia létezik. Egy elmaradott, lerobbant, kitörési lehetőségek nélküli és egy fejlettebb, ahol nem a folyamatosan felmerülő problémákra kellene a források, de jócskán telik fejlesztésre, a polgárok hosszú távú jólétének biztosítására is.

Vizsgáljunk tehát meg egyetlen uniós támogatási forrást a járásban, a Szociális Fejlesztési Alapot (Fond sociálneho rozvoja)! Az alap 2004-től fejt ki tevékenységet a járásban, és deklarált célja a szociálisan hátrányos helyzetben élők betagozása a társadalomba.

Alaphelyzet:

A lakosok szociális rászorultsága, munkanélküliség.

A munkanélküliek száma a Rimaszombati járásban (2006): **12 282**.

1. táblázat. A 24 hónapon (!) túl lévő munkanélküliek száma 2006 októberében

	Személy	%
Szlovákia	107 411	9,27
Besztercebányai kerület	24 716	15,61
Rimaszombati járás	6 665	28,35

Forrás: Munkaügyi Hivatal

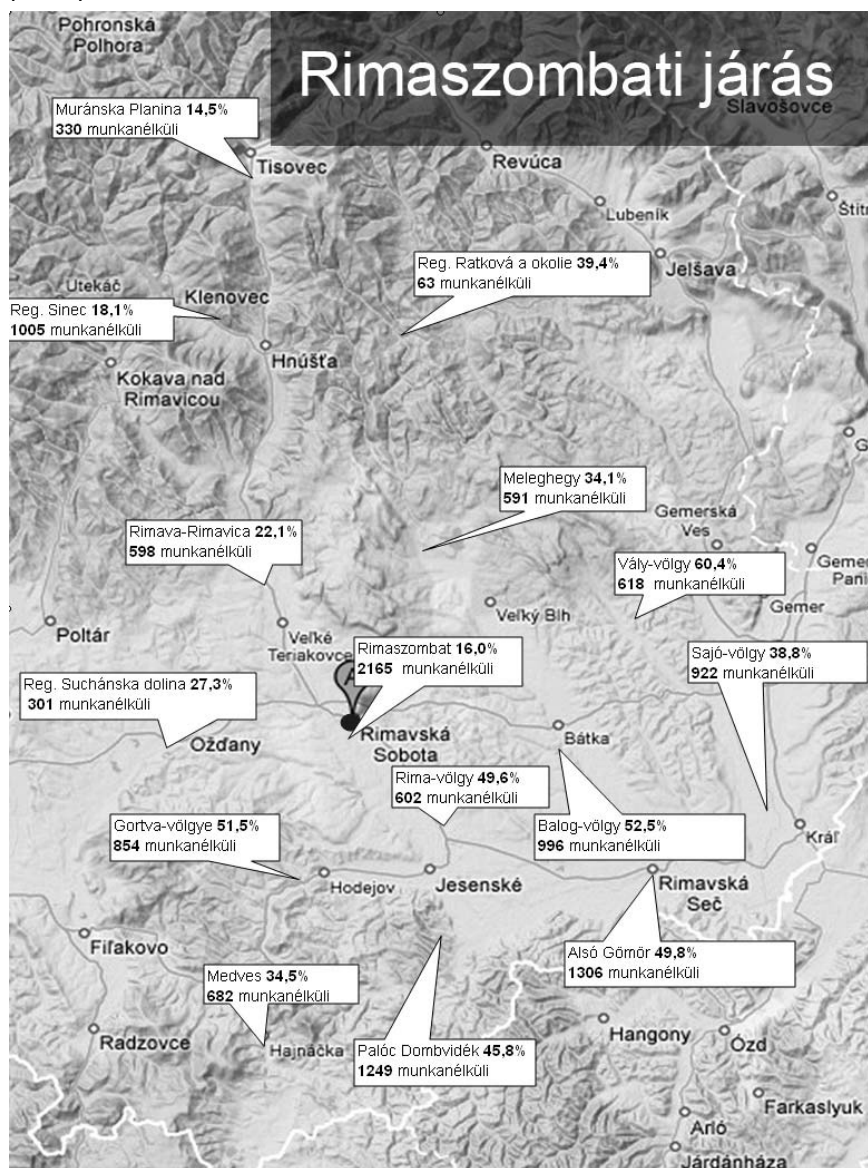
A munkanélküliek száma a Rimaszombati járásban (2006): 12 282. Hogyan néznek ki ezek a számok régiós bontásban:

2. táblázat. A munkanélküliség régiós (kistérségi) bontásban (2006. október)

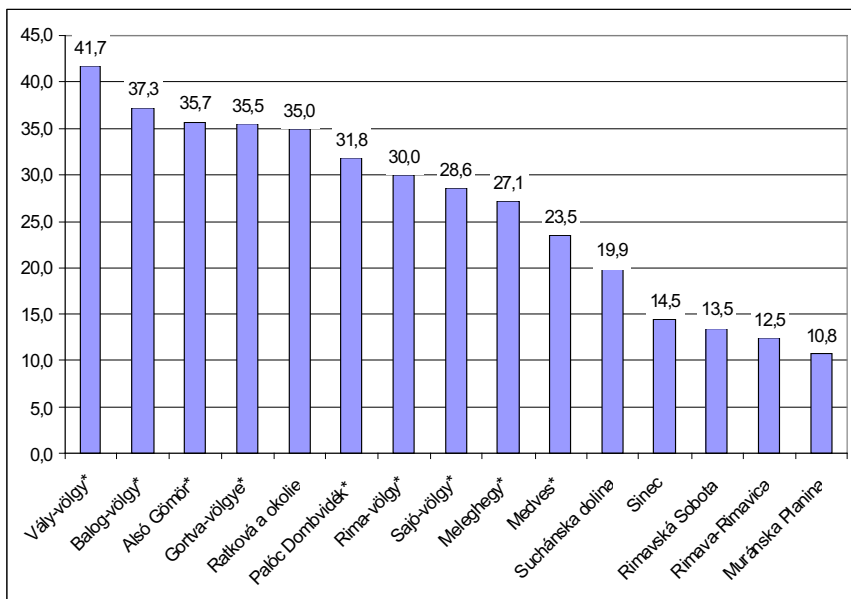
<i>Kistérség</i>	<i>Munkanélküliek száma</i>
Alsó Gömör*	1 306
Balog-völgy*	996
Gortva-völgye*	854
Medves*	682
Meleghegy*	591
Muránska Planina v RS	330
Palóc Dombvidék*	1 249
Ratková a okolie v RS	63
Rimaszombat	2 165
Rimava-Rimavica	598
Rima-völgy*	602
Sajó-völgy*	922
Sinec v RS	1 005
Suchánska dolina v RS	301
Vály-völgy*	618
Összesen	12 282

* Magyar többségű régiók.

1. térkép. A munkanélküliek száma és arány az egyes kistérségekben (2006)

1. grafikon. A szociálisan rászorultak aránya a gazdaságilag aktív lakosokhoz viszonyítva az egyes kistérségekben a Rimaszombati járásban (2006)

* Magyar többségű régiók.

A „Mikroregión Muránska Planina“ és a Vály-völgye régió közötti különbség 28%!

Milyen szellemi, anyagi, emberi erőforrásokról beszéljünk abban a térségben, ahol 3-4 szomszédos községben 50–70 százalékos a munkanélküliség hosszú évek óta? Ahonnan a főiskolát, egyetemet végzettek, a jobb megélhetés végett elvándorolnak?

Valóban igaz, hogy a járás élen jár a felhasznált EU-s források nagyságrendjét illetően. Sajnos ez pont az Európai Szociális Alap-ból (ÉSZA) jött be segélyek és szociális juttatások formájában. Elenyésző hányada került új munkahelyek teremtésére, fejlesztésre, innovációra.

Szociális Fejlesztési Alap Támogatások

A Szociális Fejlesztési Alap még 2004-ben lehetővé tette, hogy a helyi szociális partnerségben tevékenykedő szakértők döntsenek arról, kik kapják a támogatást a meghirdetett pályázati körökben. Hogy a helyiek dönthettek arról, hová menjen a támogatás azért kulcsfontosságú, mert ők ismerik legjobban a helyi közösséget és tudják azt, hová kell az azonnali és haték-

kony külső intervenció. A másik ok pedig a korrupció, a klientelizmus elkerülése, az *ad hoc* pályázatok kiszűrése. Az első pályázati felhívás nyertesei a következők voltak:

1. Derencsén község – Vállalkozás a vidéki turizmusban – 747 690,- Sk
2. Hidak Európába PT, Almágy – Gyógy- és aromanövények termesztése – 871 467,- Sk
3. Szerpentínek Polgári Társulás, Ozsgyán – A „Suchánska-völgy” községeinek fejlesztési terve – 601 619,- Sk
4. Balog-völgy régió, Bátka – Fejlesztési tervek elkészítése 24 községnek 936 200,-
5. Méta Polgári Társulás, Gesztete – Munkanélküli inkubátor – 637 500,- Sk

A jóváhagyott pályázatok jelentős hányada a magyar nemzetiségű állampolgárok által lakott területekre ment főleg olyan pályázatok támogatására, ahol vagy munkahelyek teremtettek, vagy a községek esélyeit növelték más uniós felhívásokban és támogatási rendszerekben.

Sajnos, jelenleg ott tartunk, hogy a Szociális Alap elvette a helyi partnerség kezéből azt a jogot, hogy helyi szinten döntsenek a beérkezett pályázatokról. S a legutolsó pályázati körben egyetlen pályázat volt támogatva a járás északi részében több milliós nagyságrendben.

Hogyan lehetne felzárkózni? Pályáznii! Pályáznii! Pályáznii!

De csak olyan pályázatot benyújtani, amire van közösségi igény.

A pályázathoz biztosítani a megfelelő szakértői háttérrel, hatékonyságát és azt, hogy a kivitelezés után minőségi változás álljon be a régióban az ott élő közösségben.

Menyhárt József, Pék László, A. Szabó László és Zsille Béla

A Kerekasztal résztvevői

SZABÓMIHÁLY GIZELLA

Nyelvhasználati valóság – a szlovákiai magyarság nyelvi-nyelvhasználati jogai és az előrelépés lehetőségei

Tisztelt Hölgyeim és Uraim, kedves Barátaim!

A szervezők által megadott téma módszeres és alapos kifejtésére nem vállalkozhatok, valószínűleg felesleges is, hiszen az itt jelenlevők már csak saját tapasztalataik alapján is ismerik a szlovákiai magyar nyelvhasználati valóságot, vagy legalábbis annak bizonyos szegmenseit. A rendelkezésre álló idő miatt két, egymással szoros kapcsolatban álló kérdéssel foglalkozom. Az egyik a jelenlegi törvényi szabályozással kapcsolatos, egyszerűsítve szlováknak és magyarnak nevezett álláspontok bemutatása, a felszólalás második részében pedig néhány olyan területet említek, ahol a szlovákiai magyar civil társadalomnak jelentős szerepe lehetne a nyelvhasználati jogok tényleges érvényesítésében.

1. Ha elolvassuk azokat az értékeléseket, amelyeket a szlovák kormány, a szlovák hivatalos körök írtak – a kilencvenes években és jelenleg is – a szlovákiai kisebbségek nyelvi jogairól, ilyen megfogalmazásokkal találkozhatunk bennük: Szlovákia magas szinten biztosítja a kisebbségi jogokat, „standard” feletti kisebbségi jogai vannak a szlovákiai kisebbségeknek. Ezzel az értékeléssel azonban a kisebbségek számos képviselője nem ért egyet, és nem tartja kielégítőnek a kisebbségi nyelvhasználati jogok garantálásának és megvalósításának jelenlegi szintjét. A szlovák politikai körök szívesen hangoztatják, hogy a magyaroktól eltérően a többi kisebbség elégedett jelenlegi helyzetével. Ennek azonban ellentmond az a tény, hogy például A regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartájának végrehajtásáról készített első külügyminisztériumi jelentés első változatának megvitatásakor (2003 januárja) a kormány mellett működő kisebbségi tanács támogatta a Csáky Pál ember- és kisebbségjogi miniszterelnök-helyettes hivatala által kidolgozott szakvéleményt, amely szerint a Chartában vállalt kö-

telezettségek tényleges teljesítése érdekében módosítani kellene az államnyelvtörvényt, 10%-ra kellene csökkenteni a kisebbségi nyelv alkalmazhatóságához szükséges kisebbségi számarányt, azt regionális szinten kellene meghatározni, és bővíteni kell a kisebbségi nyelvek írásbeli használatának lehetőségét a hivatali kapcsolatokban.

2. Első megközelítésben azt mondhatjuk, hogy alapjában véve mindkét félnek igaza van. A szlovák többségnek azért, mert Szlovákia – számos régi és új európai uniós tagállammal ellentétben – ratifikálta az összes releváns nemzetközi dokumentumot, a kisebbségek nyelvhasználati jogai megjelennek az alkotmányban, a legtöbb nyilvános nyelvhasználati terület belső jogszabállyal is le van fedve, és a nyelvhasználati jogok érvényesítéséhez szükséges „határ” is ahhoz hasonló, vagy alacsonyabb, mint pl. a legtöbb posztkommunista államban. Másrészt az is tény, hogy a nyelvhasználati lehetőségek bővülése 1989 után elsősorban nem a szlovák politikai elitnek köszönhető, hanem egyrészt az alapvető emberi és a polgári jogok, így a szólásszabadság, a gyülekezési és az egyesülési jog érvényesülésének, másrészt pedig a nemzetközi szervezeteknek (elsősorban az Európa Tanácsnak), amelyek a tagságot éppen az említett nemzetközi dokumentumok elfogadásához kötötték. A magyarság már csak azért sem lehet elégedett a jelenlegi helyzettel, hiszen nem ritka egyes nyelvhasználati jogok szűkítő értelmezése, illetve a tényleges nyelvhasználati lehetőségeket korlátozó rendelkezések érvényesítése, másrészt pedig számos országban a hazai kisebbségekkel (konkrétan a magyarokkal) összevethető helyzetben levő kisebbségek nyelvhasználati jogai jóval szélesebbek és konkrétabbak, ez a helyzet pl. a dél-tiroli németekkel és a finnországi svédekkel.

3. Szlovák szakemberek részéről nem ritka az a megállapítás sem, hogy Szlovákia felvétele EU-ba azt jelentette, hogy a kisebbségi jogok területén Szlovákia legalábbis azokat a standardokat teljesíti, amelyek a többi EU-államban is érvényesülnek. Mivel az EU-nak köztudottan nincs egységes kisebbségi politikája, és az egyes tagállamok e területen meglehetősen eltérő politikát folytatnak, ez a tény nem sokat mond arról, hol helyezkedik el Szlovákia ebből a szempontból – legalábbis Európán belül.

A biztosított nyelvhasználati jogok eltérő értékelése az ún. „nemzetközi standardok” eltérő értékeléséből is adódik. A vonatkozó nemzetközi dokumentumokból látható, hogy vannak azonos vagy hasonló módon megfogalmazott pontjaik, ilyen például az, hogy a nyelvi jogokat egyéni jogként kezelik, és tiltják a nyelvi alapú hátrányos megkülönböztetést, a kisebbségek nyelvi jogait azonban különböző „mélységben” és részletezésben tárgyalják. Továbbá az egyes dokumentumok között különbség van a tekintetben is, elvárnak-e az államoktól aktív kisebbségvédelmet.

A nyelvhasználatnak a nemzetközi jog által védett aspektusait foglalta össze több tanulmányában is Fernand de Varennest. De Varennes rámutat

arra, nem egységes a jogi szakértők véleménye a tekintetben, hogy már létező jog-e, vagy csak egy alakulóban levő standard az, hogy az államnak (a kormánynak) figyelembe kellene-e vennie a kisebbségi igényeket, vagy sem. A legtöbb esetben (pl. a kisebbségi nyelv használata a közigazgatásban, a közoktatásban, a bírósági és peres eljárásban, az állami tömegtájékoztatásban, a személy- és helynevek hivatalos használata stb.) a *méltányosság* és a *diszkriminációmentesség* elve alapján figyelemmel kellene lennie az adott kisebbség számára, tehát minél nagyobb létszámú, minél inkább koncentrálódik egy adott területen egy kisebbség, annál több szolgáltatást kellene a számára saját nyelvén nyújtani. Több nemzetközi dokumentum is tartalmaz ilyen megoldást, A regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartája pedig kifejezetten olyan dokumentum, ahol e „csúszó-skála” (ahogyan ezt a modellt de Varennes nevezi) egyes pontjai konkrétan meg is fogalmazódnak, s ezek közül kell és lehet a részes államoknak választaniuk.

És éppen itt látható az alapvető ellentét a szlovák és a magyar megközelítés között: a szlovák politikai elit valójában a lehető legalacsonyabb szinten kívánja tartani a kisebbségi nyelvhasználati jogok törvényi garanciáit, a magyarság pedig ezek kibővítését igényli. Egyúttal az is nyilvánvaló, hogy a diszkriminációt tiltó nemzetközi egyezményekre való hivatkozással a szlovák kormányzat a hazai kisebbségek vonatkozásában nem támogatja a de Varennes által is idézett differenciált megközelítést.

Azt lehet mondani, hogy jelenleg Szlovákiában a katalán szociolingvisták által leírt nyelvi konfliktushelyzet áll fenn, ezt az alábbiak jellemzik:

a) A szlovák kormányzat az államnyelvi státuszúvá emelt szlovák használati körének minél teljesebb, minden nyilvános kommunikatív helyzetre való kiterjesztésére törekszik. Ez azzal jár, hogy a kisebbségi nyelv csak másodlagosan juthat szerephez. A kormányzat részéről egyértelműen megfogalmazódik az a törekvés is, hogy a kisebbségi nyelvhasználati jogokat elsősorban a kultúra és az oktatás területén kívánja támogatni (lásd a Charta végrehajtásáról készített első jelentésben a szlovák nyelvpolitikát jellemző passzusokat).

b) Ezzel szemben a magyarság a magyar nyelv használati körének kiszélesítésére törekszik, s azt kívánja elérni, hogy a magyarlakta területeken a szlovákkal ha nem is teljesen egyenrangú, de a jelenleginél magasabb státusza legyen. A szlovákság döntő többsége ezt egyértelműen a területi autonómiához, majd pedig a magyarlakta területek elszakadásához vezető folyamat egyik összetevőjeként értelmezi.

A nyelvi konfliktus elméletével foglalkozó kutatók szerint a konfliktus feloldásának két kimenete lehet: az egyik az, hogy az alárendelt helyzetben levő nyelv beszélői felhagynak aspirációikkal, a nyelvük csak a közösségen belül, a családi közegben használt kommunikációs eszköz lesz, a nyilvános

érintkezésben azonban a domináns nyelv válik kizárólagossá. Ennek a folyamatnak egyértelmű a következménye: az alárendelt helyzetben levő nyelv, népesség fokozatosan asszimilálódik. A másik kimenet a két nyelv státuszának valamiféle kiegyenlítetttsége: annak lehetővé tétele, hogy az alárendelt helyzetben levő nyelv minden kommunikációs helyzetben (ideértve a nyilvános és a hivatalos színteret is) használható legyen. Jelenleg Szlovákiában a kisebbségi nyelvek (esetünkben a magyar) a nyilvános és a hivatalos kapcsolatokban korlátozottan használható, de a mostani kormány lépésein jól látszik, hogy ezen túl nemhogy nem kíván menni, hanem éppen az ellenkező, az asszimilációs irányú fejlődést támogatja.

4. Mit lehet tenni a jelenlegi helyzetben? Nyilvánvaló, hogy hosszú távon a megfelelő jogszabályok elfogadása a cél, ideértve nemcsak a törvényeket, hanem a hozzájuk kapcsolódó végrehajtási rendeleteket is, ugyanis jelenleg ezek hiánya nagymértékben nehezíti a törvényekben rögzített jogok érvényesítését. Látjuk, hogy pl. az MKP is elsősorban ezt szorgalmazza. A jelen helyzetben szerintem azonban nem nagyon valószínű, hogy számunkra kedvező törvények szülessenek. Ennek oka nemcsak a jelenlegi kormánynak, valamint lényegében a szlovák politikai elitnek a kisebbségi nyelvhasználati jogokkal és általában a kisebbségek jogállásával kapcsolatos álláspontja, hanem az is, hogy nincs olyan külső kényszer sem, amely egy ilyen lépést kikényszerítene. Európában általánosnak mondható az a vélemény, hogy az Európa Tanács két dokumentuma, a Kisebbségvédelmi keretegyezmény és a Charta minősíthető a kisebbségi jogok szempontjából az európai „standard”-nak. A Keretegyezmény és a Charta végrehajtását ellenőrző nemzetközi szakértői bizottság szerint a szlovákiai jogi szabályozás több szempontból sem áll összhangban sem a Keretegyezmény, sem pedig a Charta vonatkozó rendelkezéseivel. A szlovák kormányzat viszont a szakértői ajánlásokat nagyrészt visszautasította, s bár például a Charta miniszteri bizottságának ajánlásai további lépéseket sürgettek, a szlovák kormány ezeket nem tette meg. Tudjuk ugyanis, hogy az ajánlások nem teljesítése semmiféle szankcióval sem jár. Az Európai Uniónak pedig nincs egységes kisebbségpolitikája.

A mostani politikai erőviszonyok alapján tehát a törvényi szintű szabályozás nem tűnik valószínűnek, ezért olyan gyakorlati lépések megtételére is szükség volna, amelyek révén közelebb hozható volna a célok megvalósítása. Milyen lehetőségei lennének e területen a kisebbségeknek, elsősorban a magyarságnak, a szlovákiai magyar civil társadalomnak? Nézzünk ezek közül néhányat!

a) A nyelvhasználati jogok peres úton történő tisztázása. Ez meglehetősen problematikus: a kisebbségi nyelvi jogok egyéni jogok, azaz csak magánszemélyeknek van lehetőségük pert indítaniuk, továbbá valamilyen más alapjoggal kapcsolatban lehet perelni, és a bizonyítás is nehéz. Jogi és

egyéb (pl. anyagi) segítséget is kellene nyújtani az ilyenre vállalkozó személyeknek, és próbapereket kellene indítani.

b) Rendkívül fontos volna, ha a kisebbségi nyelvek gyakorlati érvényesülésére, illetve a hatályos jogszabályok nyújtotta lehetőségeknek a maximális kihasználására törekednénk. A közbeszéd szintjén ez sokszor megjelenik, valós előrelépés azonban alig van. Csak egy példa: az államnyelvtörvény értelmében tájékoztató jellegű kisebbségi nyelvű felirat bárhol elhelyezhető, feltéve, ha először szlovákul szerepel. Vagyis magyar nyelvű üzletfelirat Pozsonyban is lehetne. Azt látjuk azonban, hogy még a magyar többségű városokban is a közfeliratok dominánsan csak szlovák nyelvűek. A szlovákiai magyarság a közterek tárgyi és szimbolikus kijelölésére helyezi a hangsúlyt, pl. kopjafaállítások, szobrok, emléktáblák, ahelyett, hogy a gyakorlati kommunikatív értékkel bíró szövegeket szorgalmazná.

A nemzetközi dokumentumokban sokszor találkozunk olyan kitételrel: ha a kisebbség igényli, akkor bizonyos nyelvhasználati jogok gyakorlását lehetőség szerint támogatni kell. Ezért nagyon szükséges, hogy ezt az igényünket minél többször és több helyen kinyilvánítsuk. Megfelelő keretet nyújthatna erre például a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló törvény vagy a kisebbségi nyelvhasználati törvény. Tapasztalataink szerint nemhogy a magánemberek, de még a tisztviselők sem tudják, hogyan kell ezeket kezelni. Vagyis szükség volna minél több segítségre, jól kidolgozott „kézikönyvre”, amelyben használható tanácsokkal látjuk el közösségünk tagjait, hogyan érvényesíthetik jogait.

c) Mivel a jelenlegi helyzetben (elsősorban az államnyelvtörvény miatt) lényegében alig lehetséges önálló magyar nyilvános (hivatalos) szöveg létrehozása, a magyar szövegek jó része a szlovák szöveg fordítása. Azt látjuk azonban, hogy sok esetben maga a tény, a magyar szöveg közlése a fontos, a fordítás színvonala másodlagos. Nagyon fontos volna, ha minden, a nagyközönség elé kerülő magyar szöveg megfelelő színvonalú lenne. A rossz, érthetetlen fordítás funkciótlan, az olvasó végül is a szlovák eredetit fogja választani. Ezért a közérdekű, több helyütt is használható szövegek egységes terminológiájú, a magyar szövegalkotási szabályoknak és normáknak megfelelő fordítása lehet a megoldás. A Gramma Nyelvi Iroda tett egy ilyen lépést az önkormányzatok számára készített anyagokkal, a fordításokat azonban olyan méretekben kellene végezni, amely meghaladja a mi pénzügyi lehetőségeinket és főleg kapacitásunkat. Bár az előadásban nem tértem ki az oktatás kérdéseire, a fordítások minőségének szükséges javítása kapcsán meg kell említenem: kiemelten kellene kezelni a fordított tankönyvek színvonalát, még jobb volna azonban, ha a szlovákiai magyarság sajátos helyzetére reflektáló speciális tankönyvek születnének, pl. gondolok olyanra, amely például kontrasztív módon mutatná be a magyar és a szlovákiai számviteli szabályokat.

d) Mivel releváns politikai képviselettel csak a magyarság rendelkezik, a közvélemény szemében úgy tűnhet, hogy a többi kisebbség meg van elégedve jogaival, csak a magyarság lép fel túlzó követelésekkel. Jobban „látatni” kellene a többi kisebbséget is, akiket lényegében negatívan érint, hogy a többség a kisebbségi jogokat a magyarokhoz fűződő viszony prizmáján keresztül ítéli meg. Egyúttal erőteljes felvilágosító tevékenységet kellene folytatni a szlovákság körében, ugyanis még a politikusok sem ismerik a pozitív nemzetközi példákat, illetve tudatosan vagy nem tudatosan dezinformációkat terjesztenek.

Ha áttekintjük a rendszerváltozás óta elmúlt másfél évtized történéseit, megállapíthatjuk, hogy a kisebbségi nyelvhasználat jogi garanciái tekintetében több szempontból is előrelépés történt, s nem utolsósorban ennek következtében bővültek a magyar nyelv nyilvános és hivatalos használatának a lehetőségei is. Nemzetközi összehasonlításunk azt mutatja, hogy Szlovákia a nyelvi jogok garantálása terén talán az európai középmezőnyben foglal helyet, nagyobb problémák vannak viszont e jogok gyakorlati érvényre juttatásával. Más államok példája is azt mutatja, hogy az állam – elsősorban gazdasági okokra hivatkozva – nem különösképpen kezdeményező a kisebbségi nyelvhasználati jogok gyakorlati érvényesítése terén, ezért nagyon sok múlik az adott kisebbségen, szervezettségén, érdekérvényesítő képességén, hogy mennyire tudja igényeit kifejezni, hatékonyan megjeleníteni és mennyire képes ezekkel a jogokkal élni.

MENYHÁRT JÓZSEF

A katolikus egyházpolitika nyelvi vetületei Szlovákiában

A kétnyelvűség, tehát két nyelv rendszeres használata a társadalomban csak akkor tartható fenn huzamosabb ideig, ha az egyes nyelveknek jól körülhatárolható funkciói vannak (Bartha 1999, 123). Az a nyelv, amely a magánszférára, a családi életre szorul vissza, néhány generáción belül el szokott tűnni (Hermann és Imre 1987, 528; Kiss 1994, 110). Ilyenkor a beszélők az addig használt nyelvről egy másik használatára térnek át, vagyis nyelvcsereére kerül sor.

Az egyházak és a nyelvhasználat összefonódása alapvető tény: a kereszténység történelmében az első pünkösdtől kezdődően a bibliafordításokon, a reformáción keresztül vezet az út napjainkig. Dolgozatomban szlovákiai magyar katolikus papokkal készített kérdőíves vizsgálatok és interjúk anyagából kiindulva igyekszem számba venni azokat egyházpolitikai tényezőket, amelyek hatással vannak (és várhatóan hatással is lesznek) a szlovákiai magyarság nyelvhasználatára, nyelvmegtartására, esetleges nyelvcserejére. A kérdés katolikus egyházpolitikai vonatkozásaival behatóbban egy 2003-ban elvégzett kutatás során foglalkoztam először, jelen írás az újabb fejleményeket kísérli meg számba venni, ill. azokat némely vonatkozásában Rontó Orsolya kutatási eredményeivel összevetni (Rontó 2007). Dolgozatom nem lép fel a teljesség igényével: az eddigi egyházpolitikai és egyháztörténelmi elemzések sorába illeszkedve főképpen a jelen szlovák katolikus egyházpolitika nyelvi, nyelvhasználati hatását igyekszem felmérni és bemutatni.

1. A katolikus egyház helyzete Szlovákiában

A rendszerváltás óta több írás foglalkozott a kisebbségi magyar híveket tömörítő szlovákiai egyházak történelmével és politikájával: Sebők László a

katolikus egyházszervezet Trianon óta történt változásairól (Sebők 1991, 65–88), András Károly a magyar kisebbség egyházi életéről (András 1991, 13–37), Gyurgyík László pedig a szlovákiai magyar felekezetek demográfiai helyzetéről (Gyurgyík 1991, 131–139) publikált. A Szlovákiában működő, magyar kisebbségeket tömörítő felekezetek kiváló ismerője, Molnár Imre több alapos elemzésben (Molnár 1991, 89–101, 105–120; 1998, 207–257) ismertette az egyházak helyzetét. Az egyházak aktuális eseményei iránt fokozott figyelmet tanúsított a rendszerváltás utáni szlovákiai magyar sajtó is. A legfrissebb szakpublikáció ebben a témában a Fórum Kisebbségkutató Intézet által kiadott *Magyarok Szlovákiában* sorozat harmadik (Kultúra) kötete, amely A. Kis Béla a református, Zsidó János pedig a katolikus egyház szerepét tekinti át az 1989–2006 közötti időszakban (vö. Csanda–Tóth [szerk.] 2006, 161–207). András Károly a Szlovákiában Trianon után létrejött magyar kisebbségi egyháztörténetet négy korszakra bontja (András 1991, 13–14):

- a két világháború közötti húsz évig tartó csehszlovák korszak;
- a visszacsatolás kora;
- a magyarellenés hullám, majd az ezt követő kommunista elnyomás ideje;
- a rendszerváltás után következő időszak.

Az 1989-es fordulat után a korábban csak elméletben létező vallásszabadság valósággá vált. A kisebbségek nyelvhasználatára és nyelvmegtartására szempontjából nézve kedvező fejlemény volt a magyar nyelven működő hitéleti intézmények létrejötte. A várakozással ellentétben a rendszerváltás után sajnos sem az állam, sem az egyes felekezetek valláspolitikája nem vált kisebbségbaráttá az új körülmények között (Lanstyák 2000, 91). Bár a szlovákiai magyar hívők a rendszerváltást követően viszonylag szabadon szervezhették mozgalmait, társadalmi szervezetekbe és pártokba tömörülhettek, érdekeik védelmére alapítványokat hozhattak létre, de lényegében ugyanazon megoldatlan problémákkal kellett szembenézniük, mint az elmúlt csaknem kilenc évtizeden keresztül.

2. Egyház és nyelv – a felekezetek szerepe a nyelvmegtartásban

A vallás – különösen intézményesült formájában – minden korban a nyelvhasználatot befolyásoló tényezőként lépett fel (Kiss 1995, 113). Többségi, de különösen kisebbségi helyzetben a felekezetek nem csupán a hitélet és a nemzeti kultúra szempontjából játszanak fontos szerepet, hanem – intézményként értelmezve – lehetőséget nyújtanak a kisebbségi nyelv emelkedett funkciókban való használatára is (Lanstyák 2000, 119; 2002, 145). A kisebbség szempontjából tehát alapvetően fontos kérdés, hogy hitéletét saját anyanyelvén gyakorolhassa. Ez a tényező megőrzi a kisebbségi nyelv

presztízsét még olyan politikai helyzetben is, amikor azt más emelkedett funkciókból – pl. a hivatalos ügyintézésből – kiszorították.

Szlovákia lakossága nemcsak etnikai, hanem vallási szempontból is változatos. A 2001-es népszámlálás adatai alapján Szlovákiában ezer emberből 689 katolikus, 130 felekezeten kívüli, 69 evangélikus, 41 görög katolikus, 20 református, 9 pravoszláv, 4 Jehova tanúja, 30 esetében nem ismerjük a vallási hovatartozását, míg a maradék más kisebb felekezethez tartozik. Az 1991-es és a 2001-es népszámlálás adatai alapján az ország felekezeti megoszlása a következő táblázatban foglalható össze:

1. táblázat. Szlovákia nemzetiségeinek felekezeti megoszlása (1991-2001)

Felekezeti hovatartozás	1991			2001		
	Szlovákia összesen	Ebből magyar	Ebből szlovák	Szlovákia összesen	Ebből magyar	Ebből szlovák
Római katolikus	60,4	64,9	60,8	68,9	72,8	69,9
Görög katolikus	3,4	1,2	3,5	4,1	1,6	4,1
Evangélikus	6,2	2,2	6,9	6,9	1,5	7,8
Református	1,6	11,4	0,4	2,0	15,5	0,6
Pravoszláv	0,7	0,0	0,5	0,9	0,0	0,7
Zsidó	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Egyéb	0,6	0,8	0,5	1,1	1,1	1,0
Ismeretlen	17,4	12,9	17,6	3,0	1,1	2,2
Felekezeten kívüli	9,8	6,6	9,9	13,0	6,4	13,7
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: Statisztikai Hivatal, ill. Gyurgyík 1994, 121, ill. 2004, 158; 2006, 73

3. A szlovákiai magyar katolikus hitélet alapvető gondjai

A szlovák katolikus egyház nyelvpolitikájával kapcsolatos vizsgálataimat két különböző kutatási módszerrel végeztem. Egyrészt interjúkat készítettem katolikus papokkal, amelyek során lelkipásztori tevékenységüknek jelenlegi és korábbi plébániáján tapasztalt nyelvi, nyelvhasználati gyakorlatáról kérdeztem őket (vö. Menyhárt 2003; 2004).

A szlovák katolikus egyház jelenlegi nyelvpolitikája és annak hatása a magyar hívők nyelvhasználatára elválaszthatatlan a magyar katolikus hitélet alapvető gondjaitól. Ezek a következők:

a) Magyar anyanyelvű főpásztor hiánya

Annak ellenére, hogy a magyar nyelvű hívek Szlovákiában az utolsó két népszámlálás adatai alapján a szlovák katolikus egyháznak több mint 10%-át alkotják, mégsem rendelkeznek megfelelő főpásztori képvisellel a Szlovák Püspöki Karban.

Összehasonlítóképpen érdemes megemlíteni, hogy Ukrajnában a kisebbségben élő kárpátaljai szlovák katolikusoknak van szlovák püspökük, Mons. Milan Šášik személyében. Kanadában, Toronto székhellyel létezik egy eparchia 10 400 görög katolikus hívő számára: ezt hét plébánia alkotja, amelyeknek szintén van szlovák püspöke, Mons. John Pažak személyében. Az USA-ban élő szlovák katolikusoknak is van szlovák püspökük, Mons. Jozef Viktor Adamec személyében. A Romániában, Szerbiában és Ukrajnában élő magyar katolikus kisebbségnek szintén van magyar nemzetiségű püspöke. Kivételt képez Szlovákia, ahol 400 000 magyar nemzetiségű hívőnek nincs magyar püspöke, de még olyan püspöke sem, akinek a Szlovák Püspöki Kartól megbízatása lenne a magyar kisebbség ilyen népes csoportjának lelkipásztori ellátására. Paradoxon, hogy a roma katolikus kisebbségnek Szlovákiában, bár kisebb létszámú, szintén van megbízott püspöke, Mons. Bernard Bober személyében (lásd a magyar nemzetiségű híveknek és lelkipásztoraiknak a Szlovák Püspökkari Konferenciához címzett nyílt levelét).

A nyelv és a nyelvhasználat kérdése megjelenik a katolikus magyar püspök kinevezését elutasító érseki argumentációban is. Ján Sokol a magyar híveket „magyarul beszélő hívekként” (maďarsky hovoriaci veriaci) értelmezi. A látszólag apró terminológiai eltérés mögött az a gondolat húzódik meg, hogy a szlovák és a magyar híveket csupán a nyelvük különbözteti meg, és hogy ez a különbség elhanyagolható. Az elhanyagolhatóság fogalma ebben a helyzetben többségi és nem kisebbségi szemszögből értendő: az a hallgatólagos felfogás áll mögötte, hogy a kisebbség a hitéért lemondhat az anyanyelvéről.

A mintegy 110 000 tagot számláló Szlovákiai Református Keresztyén Egyházba tömörülő református vallású szlovákiai magyarok a főpásztor kérdésében jobb helyzetben vannak a katolikus felekezethez viszonyítva: Fazekas László személyében magyar a református püspök Szlovákiában.

b) Magyar nyelvű papok és papi hivatások hiánya

- a lelkipásztori szolgálatot teljesítő magyar papság elöregedése;
- a papi utánpótlás hiánya;
- a fiatal papok elvándorlása.

Míg a református lelkészek anyanyelvükön készülhetnek fel Isten ígéjének hirdetésére a komáromi Calvin J. Teológiai Akadémián (amely 2004 szeptemberétől a Selye János Egyetem önálló karát alkotja), a katolikus teológusok csak szlovák nyelvű képzésben vehetnek részt Szlovákiában a pozsonyi Comenius Egyetem Római Katolikus Teológiai Karán és a kihelyezett karokon Nyitrán, Szepesváralján, Besztercebányán, valamint a rózsashegyi Katolikus Egyetem Kassán működő Teológiai Karán. A görög katolikus teológusok Eperjesen tanulnak. Magyar nyelvű katolikus papi képzés nincs

Szlovákiában, pedig hasznos lenne, ha legalább az egyházi szónoklattant és a gyakorlati teológiát magyarul tanulhatnák a magyar anyanyelvű katolikus papnövendékek.

c) A magyar nyelvű katolikus kispapok anyanyelvű képzésének hiánya, ill. a szlovák nyelvű kispapok magyar nyelvi képzésének nehézsége

A papokkal, ill. lelkészekkel folytatott interjúk és kérdőíves felmérések egyértelműen bizonyították, hogy a szlovákiai magyar katolikus és református klérus tisztában van azzal a ténnyel, hogy hivatásuk a szlovákiai magyar közösségben nem csupán lelki, de nyelvi „pasztorációs” szerepet is ruház rájuk. Tudatában vannak annak, hogy a magyar liturgiának fontos, nyelvmegtartó szerepe van.¹ A megkérdezett papoknak és lelkészeknek (vö. Rontó 2007) a magyar és a szlovák nyelvhez való viszonya a következő táblázatban foglalható össze:

3. táblázat. Katolikus papok véleménye a magyar nyelvről (vö. Menyhárt 2004)

Település	Papok véleménye a magyar nyelvről	a szlovák nyelvről
Bős	kifejezőmódban gazdag	grammatikailag nehéz,
kevésbé színes		
Dunaszerdahely	édes anyanyelv	hivatalos nyelv
Fél	a legszebb nyelv a világon	kommunikáció miatt
fontos		
Nyékvárkony	szép és gazdag	távoli

1. „Szerintem nagyon fontos, hogy a lelkésznek helyén legyen a szíve ilyen szempontból. Tehát hogy tekintettel legyen arra, hogy egy-egy közösségnek, ahol ő lelkész, megvan a saját öröksége. Az örökség nemcsak azt jelenti, hogy van templom meg épület meg ingatlan, hanem azt, hogy van kulturális és nyelvi öröksége. S ennek a kulturális-nyelvi örökségnek az őrző-jének is kell lennie a lelkésznek. Ez egy alapvető szempont, és én úgy gondolom, hogy a lelkészek túlnyomó többsége ezt számon is tartja.” (A. K., lelkész véleménye, vö. Rontó 2007, 17.)

4. táblázat. Református lelkészek véleménye a magyar nyelvről (vö. Rontó 2007)

Település neve	A lelkészek véleménye	
	a magyar nyelvről	szlovák nyelvről
Kassa	a létezés alapja	mivel államnyelv, szükséges tudni
Abaújszina	kifejezőmódban gazdag	egyszerűbb nyelv a magyarnál
Csécs	nyelvileg gazdag	nyelvileg szegény
Felsőlánc	csodálatos, kifejező, érzelmileg mély	nem nehéz nyelv
Nagyida	gazdag szókinccsen	szörnyű szókinccsel rendelkezik a
Körtvélyes	anyanyelv	idegen nyelv

Az interjúkból viszont tisztán kiérződik az is, hogy a megkérdezett katolikus papok és református lelkészek nincsenek megelégedve saját nyelvtudásukkal, néhányan közülük nem biztosak a saját anyanyelvük, a magyar nyelv használatában. A megkérdezett katolikus papság érzi a rá nehezedő nyelvi felelősség súlyát, de sem a szemináriumban folytatott tanulmányok, sem esetleges továbbképzések nem teszik lehetővé anyanyelvhasználatába vett hitének erősítését.

A plébániákra kerülő magyar papok csupán önképzéssel tarthatják életben, bővíthetik a magyar nyelvre és irodalomra vonatkozó, jórészt még a középiskolákban elsajátított ismereteiket. Azok számára pedig, akik magyar anyanyelvük ellenére szlovák nyelven végezték tanulmányaikat, még ez a lehetőség sem marad: ők teljesen önnön szorgalmukra hagyatkozhatnak csak. Szlovákiában a katolikus teológusok képzése ugyanis szlovák nyelvű. Papi tanulmányaikat szlovákul végzik, de lehetőségük van külföldi tanulmányútra, részképzésre is menni. Arra is van mód, hogy a szlovákiai szemináriumban megkezdett tanulmányaikat érseki jóváhagyással Magyarországon folytassák és fejezzék be, míg pappá szentelésükre Szlovákiában kerüljön sor. A papszentelés után egyházi engedéllyel doktori tanulmányokat is folytathatnak, de a bevett gyakorlat az, hogy káplánként a közpapi pályán elindulva különböző plébániákon teljesítenek szolgálatot mindaddig, amíg plébánosként önálló plébánia élére nem helyezik őket. A katolikus egyházban az Egyházi Törvénykönyv egyházi hivatalokról rendelkező fejezete kimondja, hogy a részegyházában lévő egyházi hivatalok betöltése a megyéspüspököknek joga (vö. ET 157. kánon).

A magyar anyanyelvű végzős seminaristának természetesen fontos, hogy hova helyezik őt káplánként, majd később plébánosként: vajon magyar nyelvű plébániára kerül vagy vegyes nyelvű, esetleg szlovák egyházközségbe? Mivel nagy a magyar paphiány, így jó esélye van magyar, eset-

leg vegyes egyházközösségbe kerülnie, ahol különösebb gond nélkül miséz magyarul vagy akár szlovákul is. De mivel tanulmányait a szemináriumban szlovák nyelven végezte, így az sem okoz számára különösebb gondot, ha többségi nyelvet beszélő egyházközösségben kezdené meg papi hivatását.

A szlovák anyanyelvű végzős szeminarista számára viszont egyáltalán nem mindegy, hogy szlovák egyházközösségbe, netalán nemzetiségileg vegyes plébániára vagy színmagyar közösségbe kerül. A nyolcvanas évek elejéig a szlovák anyanyelvű kispap a szemináriumi tanulmányainak minden évében kötelezően tanulta a magyar nyelvet. Az órákat szombat délelőtt tartották, a tananyag pedig minden évben ugyanaz volt. Az öt éves képzés később négy, majd a jelenleg érvényben lévő kétszemeszteres magyarnyelv-oktatásra szűkült, célja pedig kimerült a magyar nyelv olvasásának elsajátításában. Tehát a ma végzős szlovák nyelvű kispapok magyarul legfeljebb olvasni tanulnak meg. A szemináriumban magyar nyelvet oktató fiatal pap véleménye szerint csodát nem lehet várni: ha a szeminaristák megtanulják a liturgikus szövegeket magyarul elolvasni, akkor az óra már teljesítette küldetését.

A papszentelés után a szlovák anyanyelvű kispapok közül néhányan félnek a magyar plébániára történő helyezéstől, hiszen van rá példa, hogy mennyire nem tud beilleszkedni a rábízott egyházközösségbe a magyarul nem tudó, a számára idegen nyelvet a lelkipásztori szolgálat éve alatt meg nem tanuló plébános. Ha szlovák pap kerül magyar plébániára, nem kell, hogy megszűnjenek a magyar szentmisék, de a hívek nem kapják azt a lelki (és nyelvi) élményt, amit a szentmisének nyújtania kellene. Ha az idegen nyelvű pap a legnagyobb empátiával és toleranciával is igyekszik kielégíteni magyar nyelvű egyházközösség vallási igényeit, jó ideig nem tud magyarul gyóntatni, szentbeszédet megfelelő magyarsággal megírni és felolvasni, grammatikailag hibás szerkezeteket, félreérthető, olykor nevetséges kifejezésekkel törheti meg a szertartás lényegét. Így lesz a legszentebb papi próbálkozás ellenére is a Júdás csókjából „Júdás *csókája*”, ezért üdvözlheti az eskető lelkiatya a szertartás résztvevőit az „*anyaszennyház nevében*” és bocsáthatja útjukra őket azzal, hogy „*ezentúl a szeretet fog benneteket lakkozni!...*” (Új Szó, 2002. február 5.), és ezért fakaszt akaratlanul is mosolyt a segédpüspök „*ámikor a Szentátya beszártá a bazilika kápuit*” mondata.

Ezek a nyelvi-stilisztikai botlások még a könnyebb, az akár még szimpátiát is ébresztő nyelvi hibák kategóriába tartoznak, hiszen a magyar nyelvet megtanulni igyekvő pásztort a közösség általában befogadja. Nem szabad viszont figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy még a közösségi életet felvirágoztató, törekvő szlovák plébános is hatással van a templomba járó gyülekezet nyelvhasználatára: megváltoztatja, szükségéből kétnyelvűvé teszi az addig egynyelvű magyar egyházi liturgiát. Nyelvi rendet bont, és akarva-akaratlan hozzájárul a kisebbségi nyelvhasználati körének beszűküléséhez,

és így akár a nyelvcseré előkészítőjévé, felgyorsítójává válhat. Ez a jelenség figyelhető meg a Nyitra-vidéken, ahol a magyar nyelv erősen előrehaladott erőzióját a vegyes nyelven tartott szentmisék is segítik. A zoboralji nyelvszigeten élő magyarság katolikussága jóval magasabb a szlovákiai, sőt a szlovákiai magyar átlagnál, a vallásosság itt nem csupán a statisztikai adatokban van jelen, hanem a mindennapi élet szerves része (Sándor 2000, 49). A kétnyelvűség a Zoboralján a mindennapi kommunikáció természetes jelensége, így a két nyelv használata megjelenik a legtávolabb funkcionáló nyelvhasználati szintéren (Borbély 1993, 85), a vallási életben is. Kolonban ha szlovák nyelvű hívek is részt vesznek a magyar nyelvű szentmisén, a plébános a szentbeszédet szlovákul is összefoglalja (Sándor 2000, 49), Bábindalon pedig még a magyarnak hirdetett szentmise is vegyes nyelvű. Erre akad példa a túlnyomó többségében magyar Csallóközben (pl. Dunaszerdahelyen) is.

d) Intézményi és szervezeti problémák

- a magyar nyelvű hitoktatóképzés;
- a hivatásgondozás;
- a papi továbbképzés;
- a céltudatos felnőtt lelkigondozás;
- a rétegpasztoráció, ill. az ifjúság gondozás hiánya;
- az egyházi oktatási intézmények alacsony száma.

e) A felelős szlovák főpásztori karnak a magyar ajkú katolikusok gondjaihoz való közömbös hozzáállása,

illetve hallgatólagos, esetenként nyíltan vállalt magyarellenessége (a magyar érzületű papok elmozdítása a magyar egyházközösségekből, helyükre gyakran magyarul alig vagy csak nagyon gyengén tudó szlovák papok helyezése).

f) Az új egyházmegyék létrehozatalakor a tömbben élő katolikus magyarság felaprózására való törekvés

A magyar római katolikusok 2008. február 14-ig négy egyházmegyében éltek, melyeknek élén minden esetben szlovák püspök állt.

1. ábra. A magyar római katolikusok egyházmegyéik szerint 2008. február 14-ig

2008. február 14-én a szlovákiai Katolikus Egyház legfelsőbb képviselői kihirdették a római katolikus egyházmegyéik átszervezését, ill. két új egyház-megye megalakítását.

2. ábra. A magyar római katolikusok egyházmegyéik szerint 2008. február 14-től

Az egyházmegyei átszervezésre vonatkozó terv kidolgozásánál a Szlovák Püspöki Kar nem volt tekintettel arra, hogy ilyen megoldással megbomlik az egy tömbben élő magyar nemzetiségű hívek természetes egysége az egykori Pozsony-nagyszombati Főegyházmegye területén. Az egyházmegyei átszervezés mellett a Szlovák Püspöki Kar tervezetében nem kérte a Szent-széket arra, hogy a magyar nemzeti kisebbség soraiból nevezzen ki püspö-köt vagy olyan püspököt, aki megfelelő joghatósággal megbízva láthatná el

a hívek szolgálatát a nemzetiségileg vegyes területeken. Az egyházmegyéek átszervezése nincs összhangban a II. Vatikáni Zsinat *Christus Dominus* című dekrétumának a 23. pontjában² megfogalmazott irányelvekkel sem, ezáltal pedig nem kedvez a szlovákiai magyar katolikus kisebbségnek. Sajnálatos, hogy sem az egyházmegyei átszervezés kihirdetésében, sem pedig a Szlovák Püspöki Kar nyilatkozatában nem esett szó a magyar katolikus kisebbségről, illetve nem hangzott el olyan ígéret, miszerint a közeljövőben kedvező megoldást keresnek lelkipásztori ellátásukra.

4. Összegzés

Szlovákiában a szlovák katolikus egyház nemzetiségi politikája a kisebbségi magyar nyelvhasználatot formáló tényező. A stabil, egynyelvűen magyar, ill. magyar domináns magyar–szlovák kétnyelvűségi helyzet erőzójában az egyes felekezetek egyházipolitikájának fontos szerepe van. A felekezetek az általuk kisebbségi nyelven működtetett hitéleti intézmények révén segíthetik és erősíthetik a kisebbségi nyelvhasználatot, hiszen a kisebbség anyanyelvén működő felekezeti alap- és középiskolák, valamint más tanintézetek fenntartásával, a katekétaképzést a kisebbség nyelvén végző hitoktató központok működtetésével, kisebbségi nyelven megjelenő sajtótermékek, vallásos irodalom kiadásával nem csupán a hitéletet, hanem a kisebbségi nyelvbe vetett hitét is építik.

Az egyházi hitélet magyarnyelvűségének megőrzése fontos nyelvi kérdés. Tudatosítani kell, hogy az anyanyelv használata emberi jog, és hogy nyelvi jogainak érvényesítése érdekében a szlovákiai magyar katolikus és nem katolikus közösségnek felelősségteljesen kell képviselnie nyelvi és nemzetiségi érdekeit. A hitélet nyelve olyan nyelvhasználati színtér, amelyet – sem kisebbségi, sem többségi helyzetben – nem lehet csupán az egyház magánügyeként értelmezni.

2 A II. Vatikáni Zsinat *Christus Dominus* c. dekrétuma a 23. pontban kimondja: „Az egyházmegye határainak megállapítása, amennyire csak lehet, Isten népe összetételének figyelembevételével történjék, ami nagyon elősegítheti a megfelelőbb lelkipásztorkodást; arról is gondoskodni kell, hogy e nép demográfiai csoportjait a szerves egységét biztosító polgári hivatalokkal és társadalmi szervezetekkel együtt egybentartsák. Adott esetben tekintettel kell lenni a polgári határookra is, továbbá a személyek, a helyek sajátos – például lélektani, gazdasági, földrajzi, történelmi – adottságaira. [...] ha különböző nyelvű hívókról van szó, (róluk) nyelvüket jól beszélő papok, illetve saját plébániák által gondoskodjanak, vagy a nyelvet jól tudó és esetleg püspökké is szentelt püspöki helynök útján, vagy más, célravezetőbb módon.”

Irodalom

- Bartha Csilla 1999. *A kétnyelvűség alapkérdései. Beszélők és közösségek*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Csoma László 1992. Zsinat előtt. *Új Szó*, 1992. február 18. 5. p.
- Erdélyi Géza 1992. Elvégzett és elvégzendő feladataink. A szlovákiai református kezesztyén egyház élete és szolgálata a világméretű változások közepette. *Új Szó*, 1992. február 11. 7. p.
- Gereben Ferenc 1999. *Identitás, kultúra, kisebbség*. Budapest, MTA Kisebbségkutató Műhely–Osiris Könyvkiadó.
- Gyönyör József 1989. *Államalkotó nemzetiségek. Tények és adatok a csehszlovákiai nemzetiségekről*. Bratislava, Madách.
- Gyurgyík László 1991. Katolikus magyarok Szlovákiában. A katolikus egyház helyzete Szlovákia magyarlakta területein. *Regio*, 2. évf. 3. sz. 130–139. p.
- Gyurgyík László 1994. *Magyar mérleg. A szlovákiai magyarság a népszámlálási és a népmozgalmi adatok tükrében*. Pozsony, Kalligram.
- Hermann József–Imre Samu 1987. Nyelvi változás – nyelvi tervezés Magyarországon. *Magyar Tudomány*, 44. évf. 32. sz. 513–531. p.
- Kiss Jenő 1994. *Magyar anyanyelvűek – magyar nyelvhasználat*. Budapest, Tankönyvkiadó.
- Kiss Jenő 1995. *Társadalom és nyelvhasználat*. Budapest, Tankönyvkiadó.
- Lanstyák István 2000. *A magyar nyelv Szlovákiában*. Budapest–Pozsony, Osiris–Kalligram–MTA Kisebbségkutató Műhely.
- Lanstyák István 2002. A magyar nyelv határon túli változatai – babonák és közhelelyek. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 4. évf. 2. sz. 143–160. p.
- Menyhárt József 2003. Egyház és nyelv. A katolikus egyház nyelvpolitikája Szlovákiában. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 5. évf. 2. sz. 3–31. p.
- Menyhárt József 2004. A katolikus egyház nyelvpolitikája Szlovákiában. In Lanstyák István–Menyhárt József (szerk.): *Tanulmányok a kétnyelvűségről II*. Pozsony, Kalligram Könyvkiadó, 28–51. p.
- Molnár Imre 1991. Vallás és egyház a szlovákiai magyarság életében. *Egyházfórum*, 6. évf. 3–4. sz. 89–101., 105–120. p.
- Molnár Imre 1998. A magyar anyanyelvű egyházak helyzete Csehszlovákiában. In Tóth László (szerk.): *A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918–1998 I. Történelem – demográfia és szociológia – nyelvhasználat és nyelvfejlődés – a mindennapok kultúrája – vallás és egyház*. Budapest, Ister, 207–257. p.
- Rontó Orsolya 2007. A református egyház nyelvpolitikája Szlovákiában. Szakdolgozat. UKF Nitra.
- Sándor Anna 2000. *Anyanyelvhasználat és kétnyelvűség egy kisebbségi magyar beszélőközösségben, Kolonban*. Pozsony, Kalligram.
- Sebők László 1991. A katolikus egyházszervezet változásai Trianon óta. *Regio*, 2. évf. 3. sz. 65–88. p.
- Tóth László (szerk.) 1998. *A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918–1998 I. Történelem – demográfia és szociológia – nyelvhasználat és nyelvfejlődés – a mindennapok kultúrája – vallás és egyház*. Budapest, Ister.

- V. Borbély Anna 1993. Az életkor, a nem és az iskolázottság hatása a magyarországi románok román és magyar nyelvhasználatára. *Hungarológia*, 3. sz. 73–85. p.
- V. Borbély Anna 2002. *Nyelvcseré*. Budapest.

Internetes források

Egyházi Törvénykönyv, 1984 (elektronikus változat). Fordította: Erdő Péter.
<http://www.ppek.hu/k249.htm>
www.communio.hu/pppek – Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár
www.ds-rcc.sk – a dunaszerdahelyi Szent György plébánia weboldala.
www.gloria.sk – Glória Kiadó.
www.jopasztor.szm.sk – a Jópásztor Társulat honlapja.
www.katolik.sk – a szlovák katolikus egyház honlapja.
www.katolikus.hu – a magyar katolikus egyház honlapja.
www.katolikus.hu – Katekizmus (elektronikus változat).
www.katolikus.hu/zsinat - A II. Vatikáni Zsinat (elektronikus változat).
www.katolikus.sk – a szlovákiai magyar katolikusok honlapja.
www.remeny.sk – Remény hetilap.
www.vatican.va – a Vatikán honlapja.

A fiatal nemzedékek nevelése – versenyképes iskolák, korszerű pedagógiai módszerek

Az iskola szerepe a közösség életében

A használható tudásanyag átadása, a személyiség kibontakoztatása, a készségek és a kompetenciák kialakítása, a kulturális örökség megőrzése napjainkban mind-mind fontos feladata az iskolai oktatásnak. Az anyanyelvi oktatás iránti egyéni elkötelezettség pedig a közösség megerősödését és fejlődését segítheti.

Az anyanyelvű iskola vállalása a különböző történelmi és társadalmi helyzetekben elsősorban a kisebbségi népcsoport közösségi kohéziója mértékének, a többségi hatásoknak és az anyaországi odafigyelésnek bonyolult viszonyrendszerében alakult. A problémakör napjainkban, a demokratikusabb társadalmi körülmények elterjedésének és a közép-európai térségnek az Európai Unióba történő integrálódásának időszakában sem került ki a figyelem középpontjából.

Ma a 21. század globális, informatikai társadalmában, bár meggyengült, mégsem lebecsülendő az a szerep, amely a nevelési és az oktatási intézményekre hárul.

Az egyén személyiségének alakulására, a falu-, az iskolai és a más közösségek életére, az értékek vállalására, a kulturális gazdagodásra jelentősen hat az, hogy a szlovákiai magyar nemzeti közösség tagjai milyen mértékben élnek az anyanyelvű oktatás lehetőségével, továbbéltetik s megújítják-e a hagyományos értékeket, vállalják-e azt az utat, amely önazonosságuk feladása nélkül biztosítja számukra az élhető más és tisztességes jövőt.

Mai világunkban, akár csak a múltban vagy a régmúltban – az „értékek” és a „hamis értékek” rendkívüli kínálata közepette még inkább – mindenki felmerül a kérdés, vajon hová tartozunk, milyen értékekhez kötődünk, kötődjünk. Gyakori döntési helyzetek kényszerítenek bennünket arra,

hogy tisztázzuk magunkban helyünket a világban. Nem csupán mindennapi szétszórtságunkat mérsékeljük, de biztonságérzetünket, lelki egyensúlyunkat teremthetjük meg azzal, ha ismerjük kötődéseinket.

Szlovákiai magyar nemzeti közösségünk tagjai számára nem elhanyagolható – akár világpolgárnak, akár európainak, akár közép-európainak, akár nemzetileg elkötelezettnek vagy többes kötődésűnek deklarálják magukat –, hogy világos legyen számukra az, mennyire ragaszkodnak szüleik, nagyszüleik örökségéhez, a hagyományokhoz, a nemzet szellemi értékeihez, hogyan termelik újra az etnikai és szocializációs mintákat családjukban, közvetlen környezetükben.

A fokozatosan multikulturálissá váló környezetünkben, mindennapi érintkezéseinkben a két- és többnyelvűség szükségszerűséggé válik. Hogyan vélekedünk anyanyelvünk közéleti szerepéről, élünk-e használatával, kialakulnak-e használatával kapcsolatban a viselkedési minták? Megbecsüljük-e azt a tényt, hogy egy nemzet kulturális kincsét kaptuk örököül? Vállaljuk-e közösségünk identitásjegyeit, vagy egy újfajta identitás irányába indulunk el, illetve a közösségi összetartozás kohéziója mellett vagy helyett csupán egyéni, családi érdekeink vezérlik cselekedeteinket, határozzák meg döntéseinket?

A magyar nyelvű oktatás rendszere Szlovákiában

A szlovákiai alapiskolásokkal összehasonlítva a magyar tanítási nyelvű iskolát látogató tanulók aránya 7,32%, s ez az arány jelentősen elmarad a lakosság nemzetiségi arányszámától.

A magyar nemzetiségű tanulók 17%-a jár ma szlovák tanítási nyelvű alapiskolába. 15 éve ez az arány még 25,33% volt. Évente megközelítőleg ezer magyar diákkal csökkent a magyar tanítási nyelvű alapiskolákban a gyermeklétszám, s ez a születések számának csökkenéséből és az asszimilációból adódik.

Tanév				
	Magyar nemzetiségű diákok száma	Magyar tanítási nyelvű alapiskolába jár	Szlovák tanítási nyelvű alapiskolába jár	%
1991–1992*	63 025	47 060	15 965	25,33
1996–1997*	54 392	42 452	11 940	21,95
2001–2002	50 304	40 892	9 412	18,71
2006–2007	40 929	33 964	6 965	17,02

A magyar nyelven folyó oktatás – az oktatási tartalom szempontjából – többségében a szlovák nyelvű oktatási rendszer leképezése, magyar változata. A szülők és a pedagógusok közös fellépésével eddig sikerült megőriz-

ni a tantárgyak magyar nyelven folyó oktatását. Az iskolák a helyi régió értékeinek figyelembevételével és a névfelvétellel összhangban identitás-megőrző programokat valósítanak meg, melyeket 2008 szeptemberétől az iskolai programokban még karakteresebb formában jeleníthetnek meg.

Szlovákiában a magyar tanítási nyelvű alap- és középiskolák mai hálózata, kiépítettsége, állapota többek között a történelmi időszakok, az állami beavatkozások és a közösségi erőfeszítések hatásait, valamint a demográfiai mutatók változásait tükrözi. A 2006–2007-es tanévben a magyar nyelvű oktatásra vonatkozó néhány statisztikai adat:

Óvodák

A fenntartás formája	Magyar nevelési nyelvű óvoda	Magyar–szlovák közös igazgatású óvoda	Magyar nevelési nyelvű csoportok száma	Gyermekek száma
Állami	274	79	504	8 798
Magán	–	–	–	–
Egyházi	4	–	6	124

A városokban hiányos a magyar nevelési nyelvű óvodák hálózata. Ebből kifolyólag a magyar gyermekek szlovák nevelési nyelvű óvodába járnak, de kisvárosainkban ennek a fordítottja is előfordul, mivel a szlovák nemzetiségű szülők egy része az utóbbi években – szakítva az eddigi szokásokkal – a környezet nyelvének elsajátítása céljából magyar csoportba íratta gyermekét, de előfordulnak olyan esetek is, hogy a magyar nevelési nyelvű csoportokat, az alacsonyra visszaesett gyermeklétszám miatt, szlovák nemzetiségű gyermekekkel töltik fel.

Alsó tagozatos alapiskolák

A fenntartás formája	Magyar tannyelvű iskola	Magyar–szlovák közös igazgatású iskola	Magyar tanítási nyelvű osztályok száma	A tanulók száma
Állami	118/106	16/18	897	17 722
Magán	–	–	–	–
Egyházi	8/4	–	39	553

Teljes szervezettségű alapiskolák

A fenntartás formája	Magyar tanítási nyelvű iskola	Magyar–szlovák közös igazgatású iskola	Magyar tanítási nyelvű osztályok száma	A tanulók száma
Állami	122/124	17/19	927	15 253
Magán	–	–	–	–
Egyházi	4/8	–	32	436

Alapiskolák – alsó tagozat

Az alsó tagozatos iskolák között sok a kisiskola. Az alsó tagozatos iskolák felében 20-nál kevesebb gyermek jár. Szinte minden évben néhány kisiskola megszűnik. A legfontosabb cél az olvasás-, írás-, számoláskészség kialakítása és megerősítése az anyanyelvű oktatás keretében, amely megfelelően megalapozza a további elsajátítandó tudást. A pedagógusok mindennapi élő kapcsolata a szülőkkel, az óvodával kedvező hatással lehet az iskolába beíratott gyermekek számára, segítheti az iskolákba egyre nagyobb számban tanuló különleges gondoskodást igénylő gyermekek fejlődését.

Alapiskolák – felső tagozat

Az iskola minőségi oktatással és személyre szabott neveléssel bizonyíthatja környezetének az anyanyelvű oktatás létjogosultságát. A diákok bekapcsolása a tanulmányi versenyekbe, táborokba, a diák művészeti csoportok munkájába biztosíthatja azokat a pozitív élményeket, melyek az identitás kialakulásának alapját jelentik. Célirányos pályaválasztással növelni lehet a magyar középiskolák választásának esélyét.

Speciális iskolák

Hiányosnak tekintjük a magyar tanítási nyelvű speciális iskolai hálózatot, amely a leginkább rászorultak részére kellene, hogy anyanyelven adjon lehetőséget az ismeretek elsajátítására.

A magyar nyelven oktató középiskolákra vonatkozó néhány számadat

Gimnáziumok	Magyar tanítási nyelvű gimnáziumok száma	Magyar/szlovák gimnáziumok száma	Diáklétszám
– állami	13	7	5 243
– magán	–	1	114
– egyházi	5		712
Összesen	18	8	6 069

Szakközépiskolák	Magyar tanítási nyelvű középiskolák száma	Magyar/szlovák középiskolák száma	Diáklétszám
– összevont középiskola	3	4	2 006
– egészségügyi		3	312
– ipari	1	5	1 713
– közgazdasági		4	693
– mezőgazdasági	1	3	847
– pedagógiai		1	117
– magán (több irányzat)	4	1	647
Összesen	9	21	6 335

Szakiskolák (Magyar/szlovák)	Iskolák száma	Diáklétszám
– leányiskola	2	123
– ipari	10	1 524
– mezőgazdasági	8	923
– közgazdasági	1	84
– magán	5	1 127
– szakmunkásképző	2	41
Összesen	28	3 339

Gimnáziumok

Az oktatás magas színvonalával, szakköri foglalkozásokkal, tehetséggon-
dozással, a szabadidős tevékenységek sokféleségével lehetőség van a di-
ákok magas szintű felkészítésére, a felsőfokú képzésben való részvételre,
növelve ezzel a kisebbség műveltségi szintjét, sikerességét a tudásalapú
társadalom keretei között. Célszerű felvállalni és megerősíteni a szakmai
és közéleti együttműködést a vonzáskörzetükbe tartozó alapiskolákkal.

Szakiskolák

A gazdasági környezet változásának hatására ez az iskolatípus jelentősen
átalakult, melyre kihatott a szakiskolák végzettjei iránti igény és munkaerő-
piaci megbecsülése, az olcsó munkaerőre épülő gyártási folyamatok töme-
ges megjelenése, a hagyományos ágazatok visszaesése, stb. A fenntartó
megyei önkormányzatok igyekeznek a szakiskolák optimális rendszerét ki-
alakítani, az iskolák szakirányváltozásait koordinálni. Felnőttképzési projek-
tek indultak, a gyakorlati képzés jelentős költségigényű. A magyar nyelv
használata az oktatásban fokozatosan teret vesz. A szakok nyitásakor fi-
gyelembe kell venni a végzősök számára elérhető hazai, magyarországi és
az uniós országok munkapiaci kínálatát.

Magániskolák

A magániskolák létrehozása elsősorban a szaktanintézetek tekintetében járt eredménnyel, hiszen ez az iskolatípus volt legkevésbé kiépítve és leginkább kitéve az asszimilációs hatásoknak. A kezdeti nehézségek után mára a garantált normatív támogatás gazdaságilag stabilizálta az iskolák helyzetét.

A magániskolák létrejöttében az alapító forrásai mellett a magyarországi támogatások jelentős szerepet játszottak. Megkülönböztetett figyelemmel kell kísérni a szórványterületek iskoláinak működtetését, a kollégiumi lehetőségek megteremtését.

Egyházi iskolák

A rendszerváltást követően több településen magyar tanítási nyelvű egyházi (mind katolikus, mind református) alap- és középiskolák alakultak, melyek többsége máig a nemzetiségi oktatási rendszer szerves részét képezi. A katolikus egyház Nagycsalomján, Óváron, Ipolyhídvégen, Kelenyén, Palás-ton, Dunaszerdahelyen, Komáromban, Gútán, Ipolyságon, míg a református gyülekezetek Érsekkétyen, Vajánban, Alistálon, Martoson, Rimaszombatban nyitott alapiskolát, illetve nyolcéves gimnáziumi osztályt. Az iskolák többsége alsó tagozatos kisiskola, melyek enyhítették a szórványterületek iskoláinak hiányát.

Az egyetemi oktatás hatása a közoktatásra

A komáromi Selye János Egyetem létrehozása és a nyitrai Konstantin Egyetem Közép-európai Tanulmányok Karának működése kedvező hatással van az alap- és a középiskolák mindennapjaira, egy közösség számára jelentenek a kultúra és a tudomány terén fejlesztési perspektívát.

A pedagógusképzés területén a megfelelő szakmai színvonal biztosítása, a gyakorlóiskolákkal való együttműködés kiépítése, a diáktudományosság serkentése és az akkreditált pedagógus-továbbképzések elindítása további fejlesztési lehetőségeket rejt.

A középiskolák végzőseinek továbbtanulási céljait figyelembe véve kellene tisztázni a szakok nyitásának kérdését, folytatni a tanszékek akkreditációját, tisztázni a munkamegosztást az egyetemek és a karok között.

A magyar iskolák diáklétszámainak alakulása

A multikulturális környezetben, mindennapi érintkezéseinkben a két- és többnyelvűség szükségsszerűséggé vált. Anyanyelvünk közéleti használatának lehetőségével élnünk kell, viselkedési mintákat kell kialakítanunk, jobban meg kell becsülnünk az örökségül kapott kulturális kincset. Sajnos szembesülünk kisebbségi közösségünk népességének fogyásával, a szüle-

tések számának csökkenésével, az asszimilációból adódó lemorzsolódással, és várhatóan számolnunk kell ennek felgyorsulásával is. Az anyanyelvi iskola vállalását a család, az óvoda és az iskola együttműködése jelentősen befolyásolja. Településeink egy részében az összevont iskolai és óvodai intézmények belső személyi és költségvetési gondjaira több példa hívta fel a figyelmet. Az óvodák ebben a viszonyban általában alárendelt szerepet játszanak, sajnos kimaradtak az oktatási-nevelési támogatásból is. Fontossággal bír a kismamák és a nagyszülők bevonása a beiratkozási programokba, több alkalmat kell teremteni a fiatalok társasági kapcsolatainak. Az identitás megőrzésében a verbális formák helyett a pozitív nemzeti élmények átélésére kell minél nagyobb hangsúlyt helyezni. Célszerűnek látszik támogatni az iskolabuszok működtetését, és a helyi viszonyok figyelembevételével pozitívan viszonyulni a roma családok gyermekeinek beiratkozásához a magyar tanítási nyelvű iskolákba.

Az anyanyelvű iskolát választók statisztikája járásonként

	Magyar nemzetiségű diákok száma	Magyar tanítási nyelvű iskolába jár	Szlovák tanítási nyelvű iskolát választó magyar nemzetiségű diákok aránya	Az összes diák száma	A lakosság nemzeti aránya	Magyar tanítási nyelvű alapiskolába járók aránya az összes diákhoz viszonyítva
Járás/tanév	2006–2007	2006–2007	2006–2007	2006–2007	2001	2006–2007
Pozsony	396	278	29,8%	27 457	3,5	1,0%
Szenc	566	399	29,5%	4 429	20,4	9,0%
Dunaszerdahely	8 390	7 440	11,3%	10 220	83,3	72,8%
Galánta	2 853	2 213	22,4%	8 626	38,6	25,7%
Komárom	6 117	5 408	11,6%	8 824	69,1	61,3%
Léva	2 261	1 889	16,5%	10 644	27,6	17,7%
Nyitra	419	299	28,6%	14 478	6,7	2,1%
Érsekújvár	3 945	3 079	22,0%	12 472	38,3	24,7%
Vágsellye	1 330	1 086	18,3%	5 041	35,7	21,5%
Losonc	1 944	1 632	16,0%	6 664	27,6	24,5%
.Nagyőrce	1 302	1 148	11,8%	4 633	22	24,8%
Rimaszombat	3 703	3 373	8,9%	7 628	41,3	44,2%
Nagykürtös	803	561	30,1%	4 193	27,4	13,4%
Kassa-város	233	215	7,7%	20 780	3,7	1,0%
Kassa-vidék	1 089	882	19,0%	11 088	13,2	8,0%
Nagymihály	1 385	1 146	17,3%	11 410	11,7	10,0%
Rozsnyó	1 491	1 127	24,4%	5 994	30,6	18,8%
Töketerebes	2 644	1 789	32,3%	10 307	29,3	17,4%
Összesen	40 871	33 964	16,9%	84 888		18,4%

Ha a számokat alaposabb elemzésnek szeretnénk alávetni, az adatokat egyrészt össze kell vetnünk a születések demográfiai hullámszáásával, másrészt reálisan szembe kell néznünk az asszimilációs folyamat mutatóival.

Ez viszont feltételezi az összehasonlítást a szlovák iskolák, illetve a szlovák iskolába beíratott magyar nemzetiségű diákok eredményeivel. Néhány régióban helyi kezdeményezésre ugyan születtek ilyen kimutatások, de átfogó és nyilvános statisztikai adatszolgáltatásról ezen a téren nem beszélhetünk.

A beiratkozás kérdésében ingadozó és befolyásolható szülők egy része származásából adódóan – a vegyes házasságok miatt vagy az anyanyelvi oktatásból való kimaradása okán – az identitásmegőrzés és -váltás különböző szintjén áll, s ez kihat döntésére. Arra azonban nehéz magyarázatot találni, hogy valaki ezen okok híján magyarként, csupán az érvényesülés csillogó vágyát szem előtt tartva, saját önfeladásával akarja megalapozni gyermeke jövőjét.

Az elsajátítandó tudás és készségek anyanyelvi megalapozásának és rögzítésének fontosságát Comenius óta ezeken a szülőkön kívül senki nem kérdőjelezte meg. E pedagógiai elvre építik felvilágosító jellegű tevékenységüket a kisebbségi politikai, kulturális és civil szervezetek is. A beiratkozások eredményeinek figyelemmel követését és az ezzel kapcsolatos tájékoztató munkát a beiratkozási program keretében az elmúlt évtizedben első sorban a Rákóczi Szövetség kezdeményezéseként létrejött Város és Vidéke Célalapok és a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetsége koordinálták, s ez egyéb tényezők mellett hozzájárult ahhoz, hogy a magyar iskolák térvesztését sikerült megállítani, ill. mérsékelni. 1998-tól éveken át az Ilyés Közalapítvány anyagilag is támogatta a program megvalósulását, melynek során az óvodákban és iskolákban közösségi programok jöhettek létre, oktatással kapcsolatos kiadványok, propagandaanyagok születtek, régiókra vonatkozó adatbázisok feldolgozására került sor, ajándékcsomagok jutottak el a kiselsősökhöz. A hiányos magyar iskolahálózat miatt fontos eseményként tartjuk számon a kilencvenes évek magán szaktanintézetinek és egyházi kisiskoláinak létrejöttét.

Milyen körülmények befolyásolják leginkább a magyar nemzetiségű szülőket abban, hogy gyermekük számára nem a természetesnek tűnő döntést hozzák az iskolai beiratkozásakor, illetve melyek azok az okok, melyek hivatkozási alapul szolgálnak többeknek?

Az okok között szerepelnek a következők:

- a szülők elszenvedett kudarcélményei, melyek őket hiányos szlovák nyelvtudásuk miatt érték a munkahelyen vagy másutt;
- a munkahelyi ráhatások, a főnök elvárásai az alkalmazásban levő szülővel szemben;
- az asszimilációtól remélt előnyök, melyeket a siker, a karrier érdekében tesznek;
- vegyes házasságokban a „békeesség kedvéért”, hiszen „egyszerűbb” az a megoldás, amikor az egyik fél feláldozza identitását;

- az iskolával szembeni elégedettség hiánya, mely az ott tanító pedagógusok nevelőmunkájának módszereit, formáját kérdőjelezi meg;
- a szülő és az iskola megromlott viszonya személyi sérelmek, konfliktusok miatt;
- elégedetlenség a szlovák nyelv vagy az idegen nyelv oktatásának színvonalával;
- a magyar iskola kedvezőtlenebb fekvése a lakóhelyhez képest;
- a szülők közömbössége, felelőtlensége az identitás megőrzésének kérdésében;
- mások példájának követése, elsősorban egyéni érdekek miatt;
- történelmi és a kedvezőtlen politikai időszakok következményei.

Bizonyára a befolyásoló körülmények és az okok száma a felsoroltaknál jóval több, illetve sokszor ezek kombinációja. S vajon mi segítheti az anyanyelvű iskola választásának esélyeit?

Meghatározók ezen a téren a családi kötődések léte, erőssége, a fiatal szülők kapcsolata szüleikkel, a gyermekek és a nagyszülők kapcsolata, a rokonsági szálak megléte. Léteznek-e ilyen kapcsolatok, vagy a lakótelepeken élő fiatal családoknak nem sikerül fenntartaniuk ezeket a kötődéseket? Sok a csonka család, a gyermeknevelésre a megélhetési hajszában nem marad idő és energia. Nincsenek pozitív példaképek, vonatkozási pontok. A szülő akkor tud jól nevelni, ha énjéből, saját személyiségéből merít hitet, ha tapasztalatait felhasználva tudja ezt tenni, ha nem számításból vagy környezetük elvárása szerint cselekszik. Az óvoda választása általában döntően befolyásolja az iskolaválasztást. Az óvoda még segítheti, részben pótolhatja annak az érzelmi intelligenciának a kialakulását, melyet a család esetleg nem tud megadni.

Nagyon fontos, hogy minőségi, jó iskolákat működtessünk szakképzett pedagógusokkal, megfelelő felszereltséggel, tehetséggondozó és felzárkóztató programokkal. Ma már elengedhetetlen, hogy iskoláinknak arculta legyen, vonzó szabadidős programokat kínáljanak, nyitott legyen a környezete felé, vegye figyelembe a szülők elvárásait, jó kapcsolatot alakítson ki a szülőkkel, az egykori diákokkal stb.

Az önkormányzatoknak jobban oda kell figyelniük iskolájukra, a kisiskolák megtartására, a kistérségi oktatási együttműködésre, de nem csak a fenntartásra szükséges odafigyelniük. Az iskolatanácsokkal egyetértésben rátermett és elkötelezett igazgatókra kell bízni az iskola irányítását, számon kell kérni az egyeztetett pedagógiai program megvalósulását, a helyi ismeretek bevitelét a tananyagba. Meg kell becsülniük a tisztességes pedagógusi munkát, biztosítani a településeken az anyanyelv használatát és rangját.

Az egyházak jelentős szerepet játszhatnak az értékek továbbadásában, a közösségépítésben és megerősítésben. A templom és iskola együttmű-

kálkodása nem válhat üres szólammá. Az ifjúsági szervezetek a kulturált anyanyelvi szórakozási és a kapcsolatteremtési feltételek kialakításában nyújthatnak az eddigieknél többet. Segíteni kell az összetartó diákközösségek továbbélését. Fontos, hogy a fiatal családok gyermekvállalását támogató programoknak utat nyisson a társadalom (egészséges életvitel, lakáshoz jutási lehetőségek, munkahelyteremtés, a nők részmunkaidős foglalkoztatása stb.).

A kisiskolák fokozottabb veszélyben vannak. Az anyagi források szükségessége miatt több önkormányzat nem képes megtartani családi hangulatú kisiskoláját. Sok településen a roma gyermekek elhúzódó szociális felzárkóztatása az akadály a magyar szülők iskolával szemben tanúsított idegenkedésének. Ahol viszont megszűnik a magyar kisiskola, ott megállíthatatlanul felgyorsul az asszimiláció. A nyelvhatáron és a szórványban élők sajátos küzdelmet folytatnak a nyelvhasználati jogok érvényesüléséért. Itt a hagyományok tovább- és újjáélesztésével igyekeznek mérsékelni a egyes házasságok szaporodó számából adódó kisebbségi népességfogyást, szerencsésebb helyen kollégium várja a szórványvidék érdeklődő diákjait.

Ma a normatív finanszírozás miatt az iskolák között versengés folyik a diákért. Nem mindegy ugyanis, hogy a fejkvóta alapján milyen támogatásban részesül egyik-másik iskola. Elsősorban az iskola vezetőségének az érdeke, hogy az iskola jobb propagálásával, újszerű programokkal, a lakosság felé nyitással pusztán gazdasági megfontolásokból növelje a diáklétszámot. Sokrétűbb együttműködés az óvodával, játszóház, napközi, gyermek művészeti csoportok működtetése, szülők, nagyszülők bevonása a hagyományápolásba, a szakköri foglalkozásokba és a szabadidős tevékenységbe, óvoda- és iskolabálok szervezése, gyermekműsorok bemutatása évfordulók, ünnepségek alkalmából, mai és egykori sikeres diákok eredményeinek propagálása, diáklap megjelentetése, szakemberek bevonása a szülők körében végzett felvilágosító tevékenységbe, klubszerű és sportfoglalkozások felkínálása a fiatal családok, gyeseen levő anyukák részére – mind olyan ötlet, melyeket az ország sok helyén folyamatosan sikerrel alkalmaznak.

Az előrelátóbb szülők már a beiratkozás során számolnak a gyermekek későbbi továbbtanulási lehetőségeivel. Ott, ahol a régión belül napi beutazással elérhető vonzó kínálat van a magyar tanítási nyelvű gimnázium, szaktanintézet, esetleg szakközépiskola terén, a szülők megoldottnak látják az érettségig, ill. a szakvizsgáig a gyermek iskolalátogatásával reájuk háruló gondokat. Kedvező hatással lehetnek a szülőkre a magyar nyelvű magán szaktanintézetek is. Kár, hogy a szülők még mindig előtérbe helyezik a szlovák nyelven oktató állami szaktanintézeteket.

Nehezen értelmezhető, hogy magyarok által lakott kompakt területeken is jelentős a magukat magyar nemzetiségűnek valló szülők körében a szlo-

vák tanítási nyelvű iskola választása. A múltban a szlovák nyelv jobb elsajátításának a szándékát fedezhettük fel ilyen esetekben, de a szülők saját kudarcélményeinek válaszreakciójaként is értelmezhető volt a jelenség. Ma azonban a magyar iskolákban is színvonalas szlováknyelv-oktatás segíti a társadalmi beilleszkedést vagy a továbbtanulási szándékot. Ne feledkezzünk meg arról sem, hogy újabban a magyar nyelvű egyetemi oktatás bővülésével mind Komáromban, mind Nyitrán szívesen látják a magyar iskolában érettségizett diákokat. Számukra még emellett nyitva állnak a magyarországi egyetemek kapui is.

Napjainkban a politikai légkör rosszabbodása, a szülők kudarcélményei, munkahelyi befolyásolásuk, de a közömbösség, az egyéni hasznossági érdekek előtérbe helyezése, a negatív példák, a vegyes családokban a többségi nyelv használatának szokása kihat az identitás megtartására. A multikulturális környezet hatása, mely térségünkben az aszimmetrikus kétnyelvű közeget jelenti, ugyancsak jelentős befolyással bír a nyelvi viselkedésminták kialakulására.

A nemzetiségi oktatás törvényi szabályozása és gyakorlata

Az új iskolatörvény jóváhagyásával létrejött mozgástér nem hozta kedvezőbb helyzetbe a magyar tanítási nyelvű iskolákat. Erre utal a központi szabályozás megerősödése, a tankönyvkiadás liberalizációjának elmaradása, a tartalmi reform elhamarkodott megvalósítása. Nemzetiségi szempontból ugyan a tanfelügyelők nyelvismeretére vonatkozó előírások nem módosultak, és a segédtankönyvek használatára sem született korlátozó rendelkezés, mindez csak az eddigi status quo néhány elemének a megtartását jelenti.

Sajnos az oktatási minisztérium – a nemzetiségi iskolákat képviselők véleményének figyelmen kívül hagyásával a döntések során, anyanyelvi használati jogaink korlátozásával a tankönyvekben, az oktatási minisztériumban a nemzetiségi osztály szerepének csökkentésével, a magyar oktatási intézmények számára biztosítandó szakmai segítség elmaradásával az Állami Pedagógiai Intézet és a módszertani központok részéről – nehéz helyzetet teremtett. Mindezek ellenére új lehetőségeket kell találnunk érveink tolmácsolására az állami intézmények felé, s cselekvő hozzáállásra, a támogatási források elérésére van szükség.

Középtávú célként a szlovákiai magyar oktatás fejlesztését, a nemzetiségi oktatás sajátosságait figyelembe vevő oktatási öngazgatás elérését jelölhetjük meg, melynek néhány eleméhez az iskolák önkormányzati fenntartásával, a Selye János Egyetem létrehozásával és a normatív támogatási rendszer megteremtésével sikerült lépéseket tenni. Az iskolák önkormányzati fenntartása lehetőséget nyújt a kistérségi oktatási együttműködési formák kialakítására és működtetésére, a társult községek tanügyi hiva-

talainak összehangolt tevékenységére. A Selye János Egyetem az oktatás szakmaiságára gyakorolhat kedvező hatást, míg a normatív támogatás részben az iskolák alapműködéséhez nyújt biztosítékokat.

A kisebbségi oktatásra az ország európai uniós csatlakozása jelentősebb hatással nem bírt, mert az EU-ban az oktatást érintő kérdések nemzeti hatáskörben maradtak. A kormány azt bizonygatta, hogy az átlagon felüli kisebbségi jogok biztosítása realitás, míg a kisebbségi oktatás résztvevői az eddigi gyakorlat folyamatos szűkülését érezték, de az EU támogatási projektjei is nagyrészt elkerülték a kisebbségi oktatási intézményeket.

A 2006-tól napjainkig terjedő időszakra jellemző az oktatási minisztérium szakmai hozzá nem értése az iskolák irányítása terén. A Szlovák Nemzeti Párt céljainak előtérbe helyezése rögtönzött hivatali intézkedésekben, az állami oktatási intézmények szolgáltatásainak csökkenésében, a sorozatos konfliktusforrások kialakulásában (tesztelések, földrajzi nevek használata), valamint az új oktatási törvény elhamarkodott bevezetésében nyilvánult meg, amely nélkülözi a szakértelmet, a központosítás elvét minden területen továbbra is fenntartja, viszont a tankönyv-liberalizációra vonatkozó igényt nem vette figyelembe. Egyedül az olyan iskolai programok létrehozásának lehetősége teremthet kiutat, mely legalizálhatja a nevelő testületek elképzeléseit. A következő időszakban az életpályamoddellel kapcsolatos törvény megfelelő előkészítése és megszületése adhat reményt a pedagógusok továbbképzésén keresztül az iskolákban folyó minőségi munka színvonalának emelésére. Ehhez lenne szükséges megteremteni az oktatás nyelvén megvalósuló pedagógus-továbbképzések rendszerét.

Szakmai fejlesztések, korszerű pedagógiai módszerek

A felvidéki közoktatásra vonatkozó elemzések, a tantervekre, a tankönyvkiadásra, a tananyagra, a vizsgarendszerekre vonatkozó kutatások elvégzésére nem alakultak ki még azok az intézményi keretek, melyek stratégiai, koncepcionális kérdésekkel, cselekvési programok megalkotásával segítenék az iskolák napi munkáját. Az Állami Pedagógiai Intézetben, ill. a kerületi módszertani központokban szórványszerűen tevékenykedő, az elmélyült és összehangolt munkához csekély számú magyar nyelvet ismerő munkatárs nem képes az iskolák részéről jelentkező szakmai szolgáltatások ellátására, ezért a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetsége évek óta kezdeményezi egy olyan szakmai-módszertani központ kialakítását, amely a fentebb jelzett feladatokat intézményi formában, európai kitekin-téssel vállalná fel és oldaná meg, milyen állami, önkormányzati, pályázati, a későbbiekben akár saját forrásokra építve fejtené ki tevékenységét, együttműködve Szlovákia oktatási szerveivel, a hazai és külföldi intézményekkel, szakmai szervezetekkel.

Ezen a területen a közoktatás fejlesztésének egyik kulcskérdése a szakmai háttérintézmény-rendszer kiépítése. Ez a feladat az állami szervek részéről jelentős személyi és anyagi ráfordítást igényel. A hosszú távú folyamatos, intézeti jellegű működtetés biztosíthatja csupán a magyar nyelvű közoktatás szakmai és kutatási feladatainak ellátását:

- tantervek, tananyagtartalmak fejlesztése;
- iskolai programok átgondolt kialakítása;
- minőségértékelés, mérések, vizsgarendszerek kidolgozása;
- tankönyvek, tansegédeszközök kiadása, fordítása, adaptációja;
- a kisebbségi iskolákban specifikus jelleggel bíró tantárgyak oktatása;
- a tankönyvkiadással kapcsolatos problémák megoldása.

A hazai magyar nyelvű felsőoktatási intézmények az egyetemi oktatás és a közoktatás együttműködésének megerősítésével segíthetnék a pedagógusképzés mennyiségi, szerkezeti és minőségi javulását, az akkreditált pedagógus-továbbképzések megvalósulását, az egyetemi továbbtanulás serkentését.

Természetesen az oktatási intézményeink színvonalának javulását elsősorban az iskolairányítás és a pedagógiai munka eredményessége segítheti, melyben meghatározó szerepe van az intézményvezetők szakértelmének, elhivatottságának, cselekvési szabadságának, annak, hogy a versenyképes iskolákban a hozzáértő tanárok hatékony módszerekkel végezzék munkájukat. Az arculatteremtés, a nevelési prioritások meghatározása, az élményszerű ismeretszerzés és készségfejlesztés, a tehetséggondozás, a különleges nevelést igénylőkkel való foglalkozás, az iskolák felszereltségének növelése és kistérségi együttműködés nyújthat további lehetőségeket az iskolai munka hatásának növelésére.

A nevelési és az oktatási folyamat színtere az iskola, melynek során a hatékony és színvonalas oktatás, illetve a megfelelő légkör megteremtésével segíteni kell a tanulók személyiségfejlődését, készségeinek kialakulását, a tantárgyi követelmények teljesítésével megalapozni a továbbtanuláshoz és a munkába lépéshez szükséges tudást és kompetenciákat, együttműködve a szülőkkel, az önkormányzatokkal, az intézményekkel, megfelelni a munkaerő-piaci elvárásoknak.

Az új törvény által előírt iskolai programok tudatosabbá tehetik az iskolák irányítását (a hatékony módszerek alkalmazásával, új ötletekkel, a régió sajátosságainak figyelembevételével, arculatteremtéssel, a tartalmi reform hangsúlyainak kijelölésével). Az iskolák vezetői a diákok túlterheltségének enyhítése és a tanári szabadság biztosítása mellett tisztázhatják önmaguk, a szülők és az önkormányzat előtt a nevelési és az oktatási prioritásokat, melyek segíthetnék az iskolák hatékonyabb és konfliktusmentes működését.

Az anyanyelven megszerzendő tudás a tudásbővítés további formáinak alapjául szolgál, melyre a magasabb szintű ismeretek épülhetnek. Az anyanyelvre, a kulturális, a művelődési, a történelmi ismeretekre, a helyi értékekre alapozott tudásnak az identitásmegtartás alapjául kell szolgálnia. A pályaválasztást megalapozó szakismereti műveltségi terület, a szlovák mellett legalább egy idegen nyelv aktív elsajátítása és az informatikai eszközök gyakorlati alkalmazása alapozhatja meg a magyar iskolák diákjainak sikerességét és boldogulását az életben.

Közéleti és politikai súlyánál fogva külön megemlíjtük a szlovák nyelv elsajátításának fontosságát, melyet nem az óraszámok növelésével, hanem a módszerek változtatásával, hatékony oktatási formákkal, megfelelő tananyagokkal és a pedagógusok továbbképzésével javasoljuk elérni. A szlovák nyelv elsajátítása véleményünk szerint a szakmai érvek előtérbe helyezésével és hatékony idegennyelv-oktatási módszerek alkalmazásával javítható. Szeretnénk elérni, hogy az oktatási minisztérium biztosítsa a szlovák nyelv hatékonyabb oktatását célzó koncepcionális, tartalmi és módszertani változásokhoz szükséges feltételeket. Az Állami Pedagógiai Intézet kapjon megbízást arra, hogy a magyar tanítási nyelvű iskolák szakembereinek bevonásával dolgozza ki a szlovák nyelv oktatásának olyan formáját, amely a beszélt nyelv elsajátítására irányul, és ehhez teremtsen meg a szükséges anyagi forrásokat.

A hazai szakmai szervezeteknek és intézményeknek is segíteni kell a magyar tanítási nyelvű iskolákban az új oktatási törvénytervezetre épülő tartalmi reform megvalósulását, az iskolai programok kidolgozását, a tananyagok fejlesztését, az iskolák pedagógusai közötti tájékoztatás és koordináció megszervezését, a szakmai anyagok, segédanyagok megszületését. Hosszú távú, több évre szóló feladategyüttesről van szó, melyet intézményi keretek között, szakmailag megalapozottan lehet csupán eredményesen végezni. Ehhez szakemberek, szakmai műhelyek együttműködésére van szükség.

Az oktatásügy hazai és külföldi anyagi forrásai

Az oktatási intézmények működését a költségvetésben meghatározott normatív támogatási keret biztosítja. A normatív támogatás és hatékony felhasználása megfelelő alapot teremt az iskolák alapműködéséhez. A fennálló önkormányzatok, a pályázati lehetőségek, a szülők támogatásai egészítik ki ezt a keretet. A fejlesztési források megszerzését az uniós keretek elosztásának átláthatóságával és egyéb pályázati források elnyerésével lehet elérni.

A magyarországi támogatások egy része a Szülőföld Alap sikeres pályázatainak keresztül jut el a nemzetiségi oktatás számára. A Pázmány Péter Ala-

pítványon keresztül biztosított anyaországi támogatásnak jótékony hatása van a szociálisan nehéz helyzetben élő családokra, de az anyanyelvű oktatás vállalását, s így az identitás megőrzését, elsősorban a jól felszerelt, a többségi iskolával versenyképes anyanyelvi iskola tudja megerősíteni, esetenként befolyásolni. A gyermekének jó iskolát választani kívánó szülő számára csak a gazdag és sokrétű, tehetséggondozó és változatos szabadidős programokat megvalósító oktatási-nevelési intézmény lehet vonzó. A magyar iskolát látogató diákok részére biztosított támogatás nagymértékben csökkenti a szülők iskolai kiadásait, többek között a tanszerek beszerzését, a színházlátogatások és a tanulmányi kirándulások megvalósítását. Nem tarthatjuk szerencsésnek, hogy a támogatás diákprogramokra (tehetséggondozás, szakköri tevékenység, tanulmányi versenyek, művészeti és sportcsoportok működtetése), az oktatási folyamat segítésére (könyvtárfejlesztés, tansegédeszközök, szakfolyóiratok rendelése), valamint iskolai közösségi és szakmai programokra csak korlátozott mértékben használható fel.

A nagyságrendjét tekintve legjelentősebb támogatást célszerűbb felhasználással stratégiai beruházásként kellene kezelnünk, ezért szükségesnek tartanánk elvégezni a támogatások hasznosulásának hatásvizsgálatát, melynek egyaránt hatékonyan kellene szolgálnia a családok szociális támogatását és a versenyképes magyar iskola speciális feladatainak az ellátását.

Oktatáspolitikai lehetőségek

Az elkövetkező időszakban csak a szellemi és az anyagi források sokkal hatékonyabb felhasználásával leszünk képesek anyanyelvű oktatási rendszerünket megőrizni, szerencsésebb esetben továbbfejleszteni. Oktatáspolitikai és szakmai szempontból egyaránt kívánatos volna elérni, hogy a nemzetiségi oktatás sajátosságait az állami oktatásirányítás elismerje, az ebből adódó feladatok ellátását az eddigieknél jelentősebb támogatásban részesítse. A szlovákiai oktatási szervekkel és a nemzeti közösség oktatásban érdekelt intézményeivel és szervezeteivel a szakmai együttműködés útját kell járni. Célunk, hogy színvonalas munkával, odafigyeléssel, cselekvő hozzáállással, a többségi iskolákkal versenyképes intézményeket működtessünk.

Törekednünk kell az oktatási öngazgatás minél szélesebb körű kiépítésére. A magyar nyelvű oktatás megőrzése és fejlesztése érdekében, illetve szűkítése vagy visszaszorítása ellen kisebbségi érdekvédelmi szervezetek összefogásának erejével kell érdekeinket megjeleníteni, képviselni.

Amennyiben mód nyílik rá, igyekezzünk kihasználni az európai uniós lehetőségeket, de mindenekeelőtt saját erőnkre, korszerű oktatással a versenyképes tudásra kell építenünk.

A folyamatok vizsgálata a továbbiakban intézményesített keretek között – az állami szervekkel való együttműködésre építve – nemzetközi keretekbe ágyazva hozhat csak olyan eredményeket, melyek alkalmassá válhatnak a megoldáshoz vezető utak megtalálásához és a hatékony cselekvés formáinak kialakításához.

Csémy Szilárd, Rózsár Vince, Komzsík Attila és Szanyi Mária

„Jövőnk az iskolában van...”

Különösen hálátlan feladat megszólalni egy fórum végső akkordjai felé közeledve, amikor lassan hét órája vagyunk itt összezárva, és bármennyire is kellemes a környezet, a jelenlevők nagy része – valljuk meg őszintén – már a zárszót és a fogadást várja, ahol majd kötetlenül elbeszélgethet barátaival, ismerőseivel.

Hálátlan feladat megszólalni, hiszen a hallgatóság másik része, amely még ennyi idő után is éberén várja a gondolatébresztő és megoldásokat kínáló előadást, nem elégszik meg holmi általános kijelentésekkel.

Így aztán igyekszem megfelelni mindkét tábornak, és megpróbálom némi-leg rendhagyó módon – ha egyáltalán lehet ilyen témáról könnyedebb hangnemen szólni, akkor hanyag eleganciával, ugyanakkor tömören – összefoglalni, amit már jómagam is legalább egy évtizede írok, mondok, hirdetek.

Tisztelt Hölgyek, Urak, Kedves Barátaim!

Egy régi adoma szerint a vasárnapi szentmisén a tisztelendő a szószéknél állva így szól a hívekhez: ma a prédikáció elmarad, mert valami fontosat szeretnék mondani... Így vagyok ma ezzel én is. Az eredetileg tervezett korreferátumom elmarad, mert fontos dolgokról szeretnék beszélni. Nem tudom, mennyire volt a szervezők szándéka vagy a sors keze, de ahogy a korábbi előadásokat hallgattam, egyre inkább felerősödött bennem az érzés, hogy éppen a számunkra legfontosabb témával zárjuk a mai találkozót.

Kissé szerénytelenül saját iskolám, a dunaszerdahelyi magángimnázium szlogenjét idézném, amely akár oktatáspolitikai deklaráció is lehetne: „Jövőnk az iskolában van...” Javarást ugyanis éppen az oktatási intézményeinken múlik, hogy milyen lesz nemzetrészünk jövője. Főképp az ő felelősségük, hogy milyen kultúrát közvetítenek, miféle hagyományokat örökítenek át, milyenné formálják a fiatal generációkat. Épp ezért cseppet sem mindegy,

hogy milyenné tesszük iskoláinkat, mennyire fontos számunkra, kik és hogyan oktatnak bennük, milyen körülmények között nevelik gyermekeinket, hogyan próbálnak tartós értékeket teremteni. Fontos tehát, hogy milyenek az iskolaerődeink falai, milyen benne az arzenál, de sokkal lényegesebb, milyen a várvédők hite és lelke. Mert jövőnk valóban az iskolában van. Ha ennek a kijelentésnek a súlyát nem ismerjük fel mindnyájan, hiába teszünk bármit, a szlovákiai magyarok fogyása szinte megállíthatatlan lesz.

Az irodalomban járatos tanult hallgatóság minden bizonnyal tudja, hogy a drámák nem a konfliktust kiváltó eseményekre, hanem inkább azok következményeire, az emberekre gyakorolt hatására helyezik a hangsúlyt. Mi, szlovákiai magyarok azonban esélyt sem adhatunk a drámának, így aztán kötelességünk fellépni minden veszélyforrás ellen és minden pozitív kibontakozás érdekében. Ez persze csakis akkor lehetséges, ha tökéletesen megismerjük vizsgálódásunk tárgyát, ha minden részletre kiterjedően kielemezzük, hol vannak erősségeink és gyengeségeink, milyen eleddig kiaknázatlan lehetőségek segíthetik céljaink megvalósítását, és mindeközben mi-féle vészterhes kockázatok leselkednek ránk.

Imitt-amott egy-egy intézmény vagy épp egy megszállott magánember már megpróbálkozott ezek számbavételével, kisebb-nagyobb sikerrel. Van tehát pozitív példák, hogy mit és hogyan kellene követni. Ami azonban továbbra is hiányosságaink számlájára írható, az a nélkülözhetetlen koordináció és kooperáció elégtelensége. Mert tegyük szívünkre a kezünket, és valljuk meg őszintén, hányszor éreztük úgy, hogy együtt kellene működnünk a szomszéd iskolával, a közeli településsel, egy távolabbi járás képviselőivel, egy másik civil szervezet szakértőivel, egyéb szakterületek avatott reprezentánsaival. Gondoljuk csak át, hányszor kértünk segítséget vagy tanácsot, hányszor konzultáltunk kényes ügyekben! Vizsgáljuk meg, hogy hány egymástól független, gyakorta ugyanazt a célt szolgáló dokumentum született, majd süllyedt el az íróasztalok fiókjában! Hány országos vagy helyi szintű helyzetelemzés készült cselekvési terv nélkül. Nézzünk utána, hány falu vagy város fejlesztési tervében szerepelnek az oktatási kérdések, mely régiók tekintették át, hogyan lehetne ésszerűbben és költséghatékonyabban, ugyanakkor a szülők és gyermekeik számára is elfogadható módon megszervezni az oktató-nevelő munkát!

Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Nem tehetek mást, mint hogy közösségvállalásra buzdítok. És titkon remélem, hogy ez a fórum végre kellő impulzust ad minden érintettnek. Minden szinten össze kell fogni, és össze kell végre hangolni az intézményeink munkáját. Harmonikus háttérmunkára van szükség, elemzéseket készítő és megoldásokat kínáló agytröszt létrehozására, tudományos szemléletű, profi szakértőkkel. Rá kellene már végre döbbernünk, hogy számottevő különbség van „politics” és „policy”, tehát nagypolitika és szakpolitika között, hogy ne csupán a politikába csöppent

pedagógusok vegyenek részt az intézményi, települési, regionális, országos vagy akár a nemzetközi szinteken az oktatási kérdések megvitatásában. Az oktatáspolitikai tervezésében nem hagyhatjuk figyelmen kívül a rendszer funkcióit és a nemzetközileg elfogadott módszereket sem, de ugyanakkor pl. számításba kell venni a népesedéspolitikai és egyéb részpolitikák közvetett vagy közvetlen következményeit is. Tudatosítanunk kell, hogy rendkívül fontos a rendszerszintű jövőelemzés és -tervezés. Ez pedig nem is olyan egyszerű, mint azt első hallásra gondolnánk.

Miből kell kiindulni? Elsősorban az adott helyzetből, ahol az oktatás pártpolitikai csatározások és konfliktusok színterévé vált. Látnunk kell, hogy minden egyes oktatási rendszer ismérvei között ott szerepel a politikai rendszer legitimitációja érdekében kifejtett igyekezet. Nem várhatunk el hát mást a mindenkor szlovák kormányzattól sem. Viszont mindenkor szem előtt kellene tartanunk, hogy szlovák segítség nélkül soha nem valósulhatnak meg elképzeléseink. Ezért aztán meg kell találni azokat a szlovák fórumokat is, amelyeken keresztül hatékonyabban tudjuk érvényesíteni szándékainkat és/vagy jogszabállyá formált törekvéseinket. E lépés megtétele nélkül okafogyottá válhat minden erőfeszítés.

Ha pedig már pártpolitikát emlegetünk, van még egy veszély, amelyet ki kell küszöbölnünk, erre pedig legjobb eszköz a társadalmi csoportok nyomása és az ígéreték számonkérése. Ez a veszély nem más, mint amiről több mint tíz évvel ezelőtt egy brit szakember, Michael Barber is értekezett. Barber, aki sok mindenben példaként szolgálhat, kulcsszerepet játszott annak a reformnak az irányításában, amelyet 1997 után a Blair-kormány valósított meg az Egyesült Királyságban, majd egy kormányzati hivatal vezetése után néhány éve a McKinsey tanácsadó cég munkatársa lett, a következő gondolatokat írta egy tanulmányában:

„Manapság a politikusoknak annyi mindent át kell gondolniuk, hogy fennáll a veszélye annak, hogy a végén semmit sem tesznek. Az események nyomása behatárolja cselekvési területet. Olyanná válnak, mint a tengerész A. A. Milne versében (1927):

*Volt egy öreg tengerész, kit jól ismert a nagypapám,
Annyi mindent akart tenni reggel, délben, délután,
Hogy ahányszor úgy gondolta, itt van a tett ideje,
El se tudta kezdeni, mert máshol járt a feje.*

*...Így aztán a vége az lett, semmit sem tett, hanem ott
a főnyenyen egy kendőbe burkolózva napozott.*

*S azt hiszem, hogy olyasmit tett, amit tenni nem való:
Mindaddig feküdt, míg érte nem jött a mentőhajó.”*

(Fordította Devecseri Gábor)

Persze azért ne másokra mutogassunk, hiszen meggyőződésem, hogy ma is azért jöttünk össze, hogy mindenki elmondja, mit javasol, mit tudna ő maga hozzátenni a közös műhöz. Ha pedig majd mindenki megteszi a maga dolgát, bekövethetnek a pozitív változások.

Tisztelt Hölgyek és Urak! Kedves Barátaim!

Úgy vélem, a szlovákiai magyarságnak és oktatásügyünknek egyértelmű vízió kell. Ennek megszületését követően pedig tudatos, célratörő, rendszeres munka, nem pedig kampányszerű nekibuzdulások. Nehogy aztán végül az évek múltán olyan dolgok után kelljen sóvárognunk, ami egyszer már megvolt...

Nagy Attila és Hunčík Péter

Meghívó

Szlovákiai Magyarok Kerekasztala

Program

Szakmai tanácskozás a szlovákiai magyar intézmények, egyházak, vállalkozók és jeles személyiségek részvételével

A Szlovákiai Magyarok Kerekasztala informális intézmény létrehozását a Dél-szlovákiai Civil Információs Hálózat kezdeményezte a Civil Fórum 2008. c. konferenciáján 2008-ban Somorján.

Célja:

- olyan reprezentatív, egyeztető fórum létrehozása, amely megvitatja a szlovákiai magyarsággal kapcsolatos legfontosabb kérdéseket, az elfogadott konszenzusos döntései a résztvevő intézmények számára kötelező érvényűek, és ezeket az intézmények a maguk munkájukban érvényesítik,
- állást foglal a szlovákiai magyarokat érintő közéleti kérdésekben, és a hivatalos szervekkel szemben érvényesíti a szlovákiai magyar intézmények, szervezetek közös akaratát.

A Kerekasztal évente legalább egyszer ülésezik az előre kialakított programpontok alapján. A Kerekasztal technikai megszervezését és lebonyolítását más szervezetekkel együttműködve a Fórum Intézet vállalja, a tartalmi kérdéseket az Előkészítő Bizottság dolgozza ki és felügyeli.

Időpont: 2009. január 29. (csütörtök) 10.00–19.00 óra

Helyszín: Somorja-Csölösztő, Kormorán Szálló

Program

09.00–10.00 **Érkezés, regisztráció**

Az ülést vezeti: Tóth Károly

10.00–10.10 **Megnyitó – Domsitz Károly, Somorja város polgármestere**

10.10–10.30 **Petőcz Kálmán: Status quót vagy státust?**

Húsz év telt el a rendszerváltás óta. Létrejött az önálló Szlovákia, megváltozott a szlovákiai magyarok helyzete. Melyek azok a lényeges változások, amelyek befolyásolják a mindennapjainkat, közösségünk életét?

10.30–10.50 **Hrubík Béla: A kisebbségek helye az állam életében,**

érdekvérvényesítő lehetőségeik Szlovákiában és nemzetközi szinten

Milyen a nemzeti közösségünknek az államéletben betöltött szerepe, érdekvérvényesítési lehetőségei. Az elmúlt húsz év elsősorban politikafüggetlen volt, de vajon kialakíthatók-e olyan mechanizmusok, intézményi keretek, amelyek akkor is garantálják a kisebbségek érdekvérvényesítő és közösségfejlesztő lehetőségeit, amikor magyar párt nincs a kormányban?

10.50–11.10 **Korreferátum: Király Zsolt: Államalkotó nemzetté válni**

11.10–11.45 **Hozzászólások, vita**

Az ülést vezeti: Orosz Örs

11.45–12.05 **Gyurgyík László: A szlovákiai magyarság demográfiai változásai az ezredforduló utáni években**

2001-ben közel ötvenezer magyarral lett kevesebb Szlovákiában. Ennek okait nem igazán mértük fel, és feltételezhető, hogy az asszimilációs folyamatok az elmúlt években tovább folytatódtak, sőt felerősödtek. Mit tehetünk az asszimiláció megfékezése érdekében? Hogyan használhatjuk fel belső erőforrásainkat? Mennyire tudatosítjuk a helyzet komolyságát? Mit tudunk tenni még az elkövetkező két évben?

12.05–12.25 **Mészárosné Lampl Zsuzsanna: A szlovákiai magyarok identitása az elmúlt húsz év generációs váltásai tükrében**

Az elmúlt húsz évben több szociológiai felmérés foglalkozott a szlovákiai magyarok identitásváltozásával. Milyen is a szlovákiai magyarok identitástudata napjainkban? A téma szorosan összefügg az asszimilációval.

12.25–12.45 **Korreferátum: Hajdók Katalin: Asszimilációs folyamatok és a szlovákiai magyarok identitása**

12.45–13.15 **Hozzászólások, vita**

13.15–14.15 **Ebéd**

Az ülést vezeti: Pék László

14.15–14.35 **Nagy Myrtil: Az anyagi erőforrások hatékony felhasználása az asszimilációs folyamat megfékezése és az identitás erősítése érdekében**

Hatékonyan használjuk-e fel az egyre csökkenő anyagi erőforrásokat? Megvalósítható-e az anyagi források tervezett, egyszerű és hatékony felhasználása a szlovákiai magyar közösség megmaradása érdekében? Melyek azok a prioritások, amelyekre az anyagi eszközöket használni kellene?

14.35–14.50 **Korreferátum: Hajdú István: Diszparitások, források, hatékonyság**

14.50–15.20 **Hozzászólások, vita**

Az ülést vezeti: Zsille Béla

- 15.20–15.40 **Szabó Mihály Gizella: Nyelvhasználati valóság – a szlovákiai magyarság nyelvi-nyelvhasználati jogai és az előrelépés lehetőségei**
Az elmúlt húsz esztendőben meghatározó probléma volt a nyelvhasználati jogok kérdése, ezen belül is a magyar nyelv használata. Az anyanyelv használatának korlátozása a hivatalos érintkezésben, a közéletben és újabban az oktatásban komoly hatással lehet az asszimilációs folyamatokra. A kétnyelvűség, illetve a nyelvváltás Szlovákiában szinte azonos a kultúra-, illetve a nemzeti identitásváltással. Ennek a kérdésnek a nemzetközi és hazai vonatkozásait hivatott elemezni és értelmezni ez a rész.
- 15.40–15.50 **Korreferátum: Menyhárt József**
15.50–16.10 **Pék László: A fiatal nemzedék nevelése – versenyképes iskolák, korszerű pedagógiai módszerek**
Mennyire versenyképesek a szlovákiai magyar iskolák? Milyen kihívásokkal szembesülnek az elkövetkező években az iskoláink? Befolyásolható-e az asszimilációs folyamat az iskolákon keresztül? Hogyan tehető vonzóvá a magyar iskola, és mi kell mindehhez? Az iskolaválasztás dilemmái, reakálási módok az állami oktatáspolitikai lépéseire, regionális különbségek, a támogatási rendszerek hatékonysága.
- 16.10–16.20 **Korreferátum: A. Szabó László:**
16.20–17.00 **Hozzászólások, vita, zárszó**
- 17.00–19.00 **Fogadás, baráti találkozó**

A Szlovákiai Magyarok Kerekasztala

Nyilatkozat

Somorja-Csölösztő
2009. január 29.

Húsz év telt el a rendszerváltás óta. A Somorja melletti Csölösztőn összegyűltek a szlovákiai magyarság civil szervezeteinek, társadalmi intézményeinek és gazdasági szereplőinek képviselői, hogy megvitassák a közösséget érintő legfontosabb kérdéseket, és választ keressenek az előttük álló döntő kihívásokra.

A rendszerváltás, valamint az Európai Unióhoz, a schengeni szabad mozgás övezetéhez és az eurózónához való csatlakozás jelentősen növelte az egyéni szabadság mértékét és tágította az érvényesülési lehetőségeket a szlovákiai magyarok számára is. E történelmi jelentőségű eseményekben fontos szerepet játszottak a magyar közösség tagjai, politikai és civil szervezetei.

Ugyanakkor húsz év sem volt elegendő ahhoz, hogy alapvetően kiegyenlítődjenek a regionális, gazdasági és szociális különbségek a magyarlakta vidékek és az ország többi része között. A szlovákiai magyarság továbbra is jóval kedvezőtlenebb demográfiai, egészségügyi és képzettségi mutatókkal rendelkezik, mint a többségi lakosság. Mi több, tíz év alatt több mint negyvenezerrel csökkent a magukat magyaroknak vallók száma, és valószínűsíthető, hogy a következő népszámlálás újabb jelentős csökkenést mutat ki.

Húsz év alatt nem sikerült megnyugtatóan rendezni a magyar közösség és a többi nemzeti kisebbség státusának kérdését sem. Nem született meg egy olyan átfogó törvényi és intézményi keret, amely az aktuális politikai kilengésektől függetlenül hosszú távon szavatolja a nemzeti kisebbségek tagjainak természetes jogait, és támogatja őket önazonosságuk megőrzésében és ápolásában.

A hatalom a választói és a külföld felé azt hangoztatja, hogy a magyar kisebbség jogai „normán felüliek”. Ezt mi azonban nem így látjuk, a tárgyi-

lagos elemzés, valamint a külföldi példákkal való összehasonlítás sem ezt mutatja. A hatalom minduntalan megkérdőjelezi lojalitásunkat, pedig mi csak azt kívánjuk, hogy magyarként is egyenlő állampolgárai legyünk Szlovákiának. Szlovákia fennállása óta rengeteg jogsértő esetet tudnánk felsorolni, ezek közül most a kisebbségi állampolgárok anyanyelvhasználati jogainak korlátozása ellen tiltakozunk, és szorgalmazzuk a kisebbségi közoktatást segítő háttérintézmény-rendszer létrehozását, továbbá a kisebbségi nyelvhasználat olyan kiszélesítését, amely összhangba hozza azt a Nyelvi Charta és a szlovák–magyar alapszerződés alapelveivel.

Húsz év után azonban önvizsgálatra is kényszerülünk. A jelen helyzet javítását nem csak az államtól és a politikai képviselőinktől kell várnunk. A szlovákiai magyar közösségnek szilárdan két lábon kell állnia. A politikai képviselő mellett meg kell jobban szerveznie önmagát, hogy józanul, kulturáltan, ám egyértelműen és félreérthetetlenül hallassa a hangját az őt érintő kulcsfontosságú kérdésekben.

Ennek érdekében megalakítottuk a Szlovákiai Magyarok Kerekasztalát olyan reprezentatív, egyeztető fórumként, amely megvitatja a szlovákiai magyarsággal kapcsolatos legfontosabb kérdéseket.

A Kerekasztal magára vállalja a specifikus kisebbségügyi jogvédelmet és jogképviselőt, amihez létrehozza a Kisebbségi Jogvédő Irodát, és kezdeményezi egy olyan átfogó törvényi szabályozás kidolgozását, amely szavatolja a nemzetiségek jogát az őket érintő ügyek intézésében való hatékony részvételre országos, regionális és helyi szinten.

A Kerekasztal állást foglal a szlovákiai magyarokat érintő közéleti kérdésekben, és a hivatalos szervekkel szemben érvényesíti a szlovákiai magyar intézmények, szervezetek közös akaratát. A közmegegyezésen alapuló döntéseket a résztvevő intézmények a munkájukban érvényesítik. A következő kerekasztalok előkészítésével a szervezőbizottságot bízta meg.

Célunk a hatékony kisebbségi érdekérvényesítés egy demokratikus, polgári elvre épülő, multikulturális állam keretei között, amelyben a polgárok különbözőségükben is egyenlők.

A Kerekasztal résztvevői

Okrúhly stôl Maďarov na Slovensku

Vyhlásenie

Šamorín-Čilistov, 29. januára 2009

Uplynulo dvadsať rokov od zmeny režimu. V Čilistove pri Šamoríne sa zhromaždili zástupcovia občianskych združení, spoločenských organizácií a kultúrnych inštitúcií Maďarov na Slovensku, aby spolu s významnými osobnosťami umeleckého a hospodárskeho života prerokovali najdôležitejšie otázky života komunity a aby hľadali odpovede na výzvy, ktorým bude Slovensko a maďarská komunita čeliť v najbližších rokoch.

Zmenou režimu v Československu a následným pripojením sa Slovenska k Európskej únii, schengenskému priestoru voľného pohybu a eurozóny sa zásadným spôsobom zvýšila miera osobnej slobody a rozšíril priestor na uplatnenie aj pre Maďarov na Slovensku. Členovia maďarskej komunity, jej politické organizácie a občianske iniciatívy sa významným spôsobom podieľali na úspechu týchto historických zmien.

Na druhej strane ani dvadsať rokov nepostačovalo k tomu, aby sa zásadnejším spôsobom vyrovnali regionálne, hospodárske a sociálne rozdiely medzi oblasťami, v ktorých žijú Maďari a iné menšiny a zvyškom krajiny. Maďarská komunita naďalej vykazuje podstatne nepriaznivejšie demografické, zdravotné a vzdelanostné ukazovatele ako väčšinová populácia. Navyše, za desať rokov sa znížil počet osôb maďarskej národnosti o vyše štyridsať tisíc, pričom je pravdepodobné, že nasledujúce sčítanie obyvateľstva potvrdí ďalší pokles.

Za dvadsať rokov sa nepodarilo uspokojivo vyriešiť ani otázku právneho postavenia maďarskej menšiny a ostatných národnostných menšín. Nezrodil sa taký komplexný zákonný a inštitucionálny rámec, ktorý by zaručoval prirodzené práva príslušníkov národnostných menšín nezávisle od aktuálnych politických výkyvov, a ktorý by podporoval zachovanie a rozvíjanie ich identity v dlhodobej perspektíve.

Naša vládna moc vyhlasuje smerom k svojim voličom aj smerom k zahraničiu, že práva maďarskej menšiny sú „nadštandardné“. My to však vidíme inak, a aj objektívna analýza skutočného stavu a porovnanie s pozitívnymi príkladmi so zahraničia tvrdenia našich ústavných predstaviteľov vyvracajú. Vládna moc neustále spochybňuje našu lojalitu voči štátu, pričom my si želáme len to, aby nás rešpektovali ako rovnoprávných a rovnocenných občanov, ktorí sú zároveň Maďarmi. Od vzniku štátu postihlo menšiny viacero diskriminačných opatrení. Na tomto mieste protestujeme proti obmedzovaniu práva príslušníkov národnostných menšín na používanie svojho jazyka. Zasadzujeme sa za vytvorenie odborného inštitucionálneho zázemia národnostného vzdelávania, ako aj za rozšírenie používania menšinových jazykov v súlade s odporúčaniami Rady Európy k dodržiavaniu záväzkov SR vo vzťahu k Charte regionálnych alebo menšinových jazykov a v súlade s princípmi slovensko-maďarskej základnej zmluvy.

Po dvadsiatich rokoch sme však nútení pristúpiť aj k sebareflexii. Zmenu k lepšiemu neočakávajme len od štátu, či od našich politických predstaviteľov. Maďarská komunita na Slovensku sa musí pevne postaviť na obe nohy. Popri politickej reprezentácii sa musí lepšie vnútorne zorganizovať, aby mohla triezvym, kultúrnym, avšak jasným a nespochybniteľným spôsobom nechať zaznieť svoj hlas v kľúčových otázkach, ktoré sa jej týkajú.

V záujme tohto cieľa sme vytvorili Okrúhly stôl Maďarov na Slovensku ako reprezentatívne koordinačné fórum, ktoré prerokuje najvýznamnejšie otázky súvisiace so životom a postavením maďarskej komunity na Slovensku.

Okrúhly stôl sa podujíma na zabezpečenie právnej ochrany a právneho zastupovania príslušníkov národnostných menšín, a na tento účel zakladá Kanceláriu právnej ochrany menšín. Bude iniciovať vypracovanie a presadzovanie prijatia takého komplexného zákona, ktorý upravuje spôsob výkonu práva príslušníkov národnostných menšín efektívne sa zúčastňovať rozhodovania o veciach, ktoré sa ich týkajú, zaručeného Ústavou SR v čl. 34, bod 2c, a to na celoštátnej, regionálnej a miestnej úrovni.

Okrúhly stôl bude zaujímať stanoviská k všeobecným otázkam verejného záujmu, dotýkajúcich sa maďarskej komunity a bude presadzovať spoločnú vôľu organizácií a inštitúcií maďarskej komunity voči verejnoprávnym orgánom. Rozhodnutia Okrúhleho stola prijaté konsenzom budú zúčastnené subjekty realizovať vo svojej činnosti. S prípravou ďalších Okrúhlych stolov poverujú zúčastnení Prípravný výbor.

Naším cieľom je efektívne zastupovanie záujmov menšiny v podmienkach demokratického, multiultúrneho štátu, budovanom na občianskom princípe, v ktorom sú všetci občania rovní aj vo svojej rôznosti.

Meghívottak

(Szlovákiai magyar civil szervezetek, kulturális intézmények, vállalkozók, jeles személyek)

Szervezetek, intézmények

Comenius Pedagógiai Intézet Bumm – internetes portál
Comenius Egyetem, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék
Comenius Pedagógiai Intézet
Csemadok – Szlovákiai Magyar Társadalmi és Közművelődési Szövetség
Diákhálózat (DH)
Duna Menti Múzeum
Fórum Információs Központ (FIC)
Fórum Kisebbségkutató Intézet (FKI)
Fórum Régiófejlesztési Központ
Fundament Polgári Társulás
Gömöri Ifjúsági Társaság (GIT)
Gamma Nyelvi Iroda
Ifjú Szívek
Jókai Színház
Kalligram Kiadó
Katedra
Katedra Társaság
Kempelen Farkas Társaság
Konstantín Filozófus Egyetem, Közép-európai Tanulmányok Kara
Közép-európai Alapítvány
Lilium Aurum Kiadó
Madách-Posonium Könyvkiadó
Mátyusföldi Muzeológiai Társaság
Mécs László Polgári Társulás
Nap Kiadó
Palóc Társaság
Pátria Rádió
Pázmány Péter Alapítvány (NPPA)
Pázmány Péter Tudományos Társaság
Pedagógusfórum
Római Katolikus Egyház

Selye János Egyetem
Simonyi Alapítvány
Szlovákiai Magyar Cserkészszövetség
Szlovákiai Magyar Értelmiségi Fórum
Szlovákiai Magyar Írók Társasága (SZMÍT)
Szlovákiai Magyar Könyvtárosok Egyesülete
Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeuma
Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetsége (SZMPSZ)
Szlovákiai Magyar Szülők Szövetsége (SZMSZSZ)
Szlovákiai Magyar Történészek Társasága
Szlovákiai Református Keresztyén Egyház
Szöttes
Szövetség a Közös Célokért (SZaKC)
Szülőföldön Magyarul Társulás
Thália Színház
Új Szó
Védcölöp Alapítvány
Vox Juventae

Vállalatok, vállalkozók

Baráth Csaba (DITEC)
Czúcz István
Hunčík Péter
Kelecsényi Ernő (OTP)
Néveri Sándor (Nevitel)
Pósa Lajos (Belar Rt.)
Világi Oszkár (Slovnaft)
Zászlós Gábor (TriGránit)

Magánszemélyek

(Európai uniós parlamenti képviselők, Kossuth-díjas írók, professzorok)

Bauer Edit
Bauer Győző
Duka Zolyomi Árpád
Dobos László
Grendel Lajos
László Béla
Mészáros Alajos
Mészáros András
Tózsér Árpád

Fodor Attila és Novák Veronika

Kiút a megmaradásba

1. Bevezetés

A társadalmi változások – egyesek szótárában okkal vagy oktanul gyengéd vagy bársonyos forradalomnak nevezett események – 1989 őszén nem teljesítették azokat az elvárásokat sem, amelyek várható eredményeként a szlovákiai magyarság megszabadulhatott volna a 20. század kellemetlen hordalékától, amelyek ugyan nemzeti történelmünkben gyökereznek: elismerésük, vállalásuk, nehezűnkre esik.

Másfél évtizeddel az események után Galántán a Csemadok Területi Választmányának a vezetői a felhalmozott problémákat megoldandó úgy gondolták, hogy a lépéshátrányt, amellyel saját magunkat „jutalmazgatjuk”, ideje lenne lefaragni, s valami fórumot szervezni a számunkra ésszerű megoldások keresésére. Így született meg az ún. közösségi fórumok gondolata, amelyek „Otthont a hazában, hazát a szülőföldön!” jelszó jegyében szerveződtek, realizálódtak.

Az indítványozók, a szervezők a problémamegoldó szándékot alátámasztandó, vertikálisan és horizontálisan mozgósítottak minden olyan lehetőséget, elvárást, amelyek pozitív kiaknázása elvezethetne bennünket, ha nem is a természetes, de a mesterséges asszimiláció megállításaához, mérsékeléséhez, a magyar tanítási nyelvű iskolák tanulói számának stabilizálásához, állandósulásához. Megmaradásunkhoz.

Ennek érdekében igyekezetüket nem korlátozták a Galántai és Vágselyei járás településeire, hanem kiterjesztették az egész Mátyusföld területére: pontosan 45 olyan településre, amelyben jelentős a magyar nemzeti-szerű lakosság részaránya.

Másrészt ezekre a közösségi fórumokra meghívót kapott a 45 község polgármestere, az iskolák igazgatói, a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szö-

vetségének (SZMP SZ) alapszervezetei, a Szlovákiai Magyar Szülők Szövetségének (SZMSZSZ) a küldöttei, az MKP képviselői, a régióban működő ifjúsági klubok vezetői, avállalkozók és természetesen a Csemadok alapszervezetei.

Négy közösségi fórum megszervezésére került sor: 2004. február 7-én Nagyfödemesen, 2005. március 4-én Vezekényen, 2006. április 22-én Deákiban és 2006. október 28-án Vízkeleten.

Az értekezések, elemzések kiindulópontként konkrét statisztikai adatok feldolgozását igényelték.

2. A statisztikai adatok árnyékában

A rideg statisztikai adatok kevésbé megnyerők, de ebben az esetben is nélkülözhetetlenek egyrészt a problémák, jelen esetben a mesterséges asszimiláció mélységének vagy egyáltalán jelenlétének megállapításánál, másodsorban a követendő stratégiák megtervezésénél.

A mai Dél-Szlovákiai, s benne a Mátyusföld kompakt nemzeti egységének államilag tervezett megbontása az első csehszlovák földreform bevezetésére, realizálására vezethető vissza.

Célunk nem a földreform elemzése, de megemlítése nélkül kevésbé érthetőek azok a folyamatok, amelyek következtében nap mint nap hadakozunk önmagunkkal, egymással, s egyre inkább lépéshátrányba kerülünk: taktikai repertoárunk hiányos, egy rövid vagy hosszabb távú stratégia megpláne.

Mátyusföldön 12 kolónia keletkezett állami vagy más támogatással.

Az egyik nagy kolónia Szenc három majorságának területén, majd Nagyfödemes, Tallós, Nádszeg, Tornóc, Nemeskosút a célpont. Vajon miért? Szenchez, Tornóchoz közel a nyelvhatár. A többi kompakt magyar nemzeti-ségű település. Tegyük még hozzá, hogy Farkasdon, Nagyborán, a Taksony melletti Pallócmajorban, Hidaskürt mellett 2-3 telepes kapott juttatást az Esterházyak, Pálffyak, Hunyadiak vagy a Károlyiak birtokán.

Összesen 353 telepes család került Mátyusföld 16 településére. Ha figyelembe vesszük a korabeli viszonyokat: egy-egy családban átlagban 3-4 gyermek volt, összesen megközelítően 1410–1760 személyről lévén szó.

A folyamat természetes következménye a Szlovák Liga iskolákat építő, üzemeltető tevékenysége. Tallóson, Švehlovóban, Újvilágban, Hurbánfalván, Diószegen, Úrföldön, Nemeskosúton, Felsőszeliben, Taksonyon, Vízkeleten szlovák tanítási nyelvű alapiskolákat szervezett, épített; Galántán polgári iskolát.

A szlovenszkói (dél-szlovákiai) magyarság szerencséjére értelmiségétől, elsősorban pedagógusaitól nem fosztatott meg. Az igaz, hogy a csehszlovák nyelvből vizsgázniuk kellett, de a pedagógusok heti órakeretében sze-

replő négy órát, amelyet társadalmi tevékenységre kellett fordítaniuk – a fizetést is így kapták –, hasznosították a település lakosai művelődési szintje emelésénél, gazdasági tudásának elmélyítésénél. Ebben a nemzeti létet megtartó tevékenységben úttörőszerepet vállalt a Szlovenszkói Magyar Általános Tanítóegyesület (SZÁMTE).

A hontalanság évei az említetteknel mélyebben befolyásolták a dél-szlovákiai magyarság létét. A központi intézkedések célja az egységes szláv állam kialakítása volt. Ennek része a magyartalanítás, amelynek megjelenítési formája a reszlovakizációban, a deportálásokban, a belső telepítésekben és a lakosságcserében öltött testet.

A korszak szakavatott ismerői kutatásaik során szembesülhettek azokkal az alaposan átgondolt módszerekkel, amelyek segítségével az államhatalom céljai megvalósítását szerette volna elérni – nem kevés sikerrel.

A dél-szlovákiai magyarság meghasonlott önmagával. A történelem folyamán még nem találkozott olyan jelenséggel, mint a jogfosztottság. Mindaddig lakhelyét általában önszántából hagyta el. Nemcsak a lelke, a jelleme is csorbult. A reszlovakizáció reményt adott létének, vagyonának, szülőföldjének megtartására, de önbecsülését felülvизsgálva kétségei és kétségei támadtak.

Az adott régióban a reszlovakizáltak száma 1948. június 16-ig 24 268 volt. A Mátyusföldön megjelent és átmenetileg itt maradt bizalmiak száma 540 családra rúgott, s a belső telepesek 276 családjáról van tudomásunk.

Csehországba 6324 személyt deportáltak. Ez a szám 14,51%-át jelenti a Szlovákiából deportált magyarokénak.

A lakosságcsere-egyezmény keretén belül 2289 család, 9667 személy volt kénytelen elhagyni szülőföldjét, s Magyarországra telepedni. A lakosságcsere Mátyusföld 28 majdnem színmagyar települését érintette, akiknek a helyét a magyarországi szlovákok, a Balkánról érkezettek és a belső telepesek foglalták el (Alsószeli, Galánta, Felsőszeli, Jóká, Nagyfödemes, Szenc, Réte, Diószeg, Kismácséd, Nagymácséd, Nemeskosút, Taksony, Nemeskajal, Tallós, Vezekény, Hidaskürt, Deáki, Pered, Vágfarkasd, Nagygyed, Királyrév, Nádszeg, Vágkirályfa, Zsigárd, Feketenyék, Tósnýárasd, Magyarsók, Szelőce).

A mátyusföldi magyarság – persze a többi régióbeliek is – megfosztott értelmiségétől. A magyar tanítók, az evangélikus és református papok zöme Magyarországra települt, s a katolikusok közül is a renitenskedők, hiszen a Belügyi Megbízotti Hivatal minden egyházközség papját értékelte (lekáderezte), s akit túl magyarnak talált, megkapta a lehetőséget: dolgozon csak a magyarjai között – Magyarországon. Az itt maradt katolikus papok zömét a szubordináció keretén belül szlovák területekre vezényelték.

Erre a sorsra jutott az a 217 reszlovakizált volt magyar tanító is. Csak a magyar tanítási nyelvű iskolák megnyitása után kerülhettek haza.

A felsorolt, összefoglalásszerű események hosszabb-rövidebb időre a teljes tanácstalanság állapotára kárhoztatták az itt maradt, az itt hagyott magyarságot. Se pislákolás, se láng! De még egy lámpás sem!

Végül is három-négy év vajúdása után egy újfajta hatalom sakktábláján hiányoztak bizonyos figurák, s szükségszerűen a „húzd meg, ereszd meg” szellemében rákerült a dél-szlovákiai magyarság a szocialistának mondott vezetők palettájára.

Ezek a vezetők soha nem mondtak le eredeti célkitűzéseikről. Újabb vezércselt vetettek be: a településeket fejlődő és kevésbé fejlődő falvakra osztották. A fejlődésre képesek kapták az állami dotációkat, telkeket mértek az ifjú házasoknak, s itt, a Mátyusföldön a megalománia jegyében beindult az urbanizáció: Galánta, Szered, Vágsellye, Szenc, majd Diószeg városi státútumot kapott (az első négy 1960-ban Diószeg 1983-ban). Az ipari létesítmények – bútorgyár, nikkelgyár, vegyiművek megépítésével beindult a bérházak – panelházak – százainak építése, amelyek szinte felszipantották a vidéki magyarságot.

Ám megszűnvn az ősi közösség, a falu össze- és megtartó ereje, a városokba költözöttek nem mindnyájan írták magyar iskolába gyermekeiket. A városi szlovák tanítási nyelvű iskolák tanulóinak létszáma új iskolák építését eredményezte, s a falu, a vidék magyar iskolái a kezdeti lendület meg szakemberpótlás után fokozatosan leépültek.

Véleményünk szerint mátyusföldi településeink a felsorolt negatív történelmi változások következtében, a hamleti kérdést kiemelve, négy csoportba sorolhatók:

- amelyekben az asszimiláció befejezett tény; ezek a nyelvhatár települései. Ezekben sem a társadalmi, sem a kulturális megmozdulások magyar nyelven 1945 után nem újultak meg, az iskola sem;

- amelyekben már csak a Csemadok alapszervezetei fejtenek ki magyar nyelvű tevékenységet, s az anyanyelvén aktív tagság életkora túljutott a nyugdíjhatáron;

- amelyekben a Csemadokon kívül az MKP is működőképes, de vagy az elmúlt években szűnt meg az oktatás a magyar tannyelvű iskolában, vagy megszűnőfélben van az iskola; itt bizonyos társadalmi erők aktivizálásával megállítható, sőt visszafordítható az asszimiláció;

- amelyekben aktív társadalmi élet folyik, gazdag kulturális tevékenység, és az iskolai létszámproblémák elkerülték a települést; a magyar nemzetiségű lakosság nem degradálta létkérdéssé a nemzetiségét.

Az 1. táblázatunk tanulmányozása során sok kérdésére választ kaphatunk, az adatok alapján régióink településeit besorolhatjuk egyik vagy másik kategóriába.

A 45 település közül – a városokon kívül – az összlakosság számát (szlovákot és magyart együtt) követve elmondhatjuk, hogy növekvő tenden-

ciát figyelhetünk meg Jánosháza, Jóká, Nádszeg, Nagyfödemes és Vízkelet esetében. Tizenegy településen (Deáki, Felsőszeli Feketenyék, Negyed, Pered, Sókszelőce, Taksony, Tornóc, Vágfarkasd, Vágkirályfa, Zsigárd) 500-1000 fős csökkenés tapasztalható. A többi településen – az 1970-es és a 2001-es népszámlálási adatokat véve alapul – a lakosság számának csökkenése 0–500 között mozog.

A magyar lakosság számának csökkenést tanulmányozva megállapítható, hogy Nádszeget és Vízkeletet kivéve ez a jelenség mind a 43 település esetén kimutatható. Deákiban, Feketenyéken, Jókán, Negyeden, Pereden, Sókszelőcén, Taksonyban, Vágán, Vágfarkasdon, Vágkirályfán és Zsigárdon a harminc év alatt a magyar lakosság száma 500–1000 fővel csökkent.

A szlovák lakossággal összehasonlítva Alsóhatáron, Alsószeliben, Feketenyéken, Galántán, Hidaskürtön, Nagyborsán és Hosszúfalun százalékarányban növekedett a magyar nemzetiségű lakosság száma.

Szelőcén 25%-kal, Jánosházán 20, Vágkirályfán, Vágán, Tósnyárasdon, Rétén, Nagyfödemesen, Kismácsédon, Hegysúron 10% körüli a magyar lakosság számának csökkenése, a többi 15 településen nem érte el a 10%-ot.

1. táblázat. Népszámlálási adatok

Település	1930 lakosság száma			1950 lakosság száma			1970 lakosság száma			2001 lakosság száma		
	össz.	magyar	%	össz.	magyar	%	össz.	magyar	%	össz.	magyar	%
Alsóhatár				Alsószeléhez tartozott								
Alsószeli	2 453	2 370	96,60	2 951	2 021	68,48	2 188	1 603	73,20	1 922	1 500	78,00
Boldogfa	423	420	99,20	421	298	70,78	445	435	97,70	404	284	70,30
Deáki	2 999	2 682	89,40	2 488	1 464	58,84	3 025	2 293	75,80	2 187	1 564	71,51
Dioszeg	4 345	2 426	51,10	4 782	44	0,92	5 410	2 520	46,50	6 078	2 340	38,50
Feketenyék	1 542	1 253	81,20	345	901	58,90	1 877	1 708	90,90	1 375	1 271	92,44
Felsőszeli	3 833	3 454	90,10	3 396	1 524	40,20	3 686	2 538	68,80	3 134	2 001	67,01
Galánta	4 375	1 679	38,40	6 166	253	4,16	8 933	2 452	27,40	1 6365	6 022	36,80
Hasvár-Egyházfa	308	163	52,90	493	50	10,40	503	345	68,50	458	315	68,78
Hegysúr	509	453	88,90	589	276	49,30	686	589	85,80	634	471	74,29
Hidaskürt	1 677	1 655	98,60	1 533	958	58,50	1 741	1 509	86,60	1 600	1 409	88,06
Jánosháza	247	152	61,50	328	34	10,30	415	220	53,00	448	148	33,04
Jóká	3 175	2 842	89,50	3 003			3 838	3 178	82,70	3 864	2 642	68,37
Kismácséd	827	818	98,90	756	116	15,30	783	482	61,50	597	310	51,92
Királyrév	980	800	81,60	983	871	84,20	1 213	1 000	82,40	1 187	991	83,49
Nádszeg	2 887	2 500	86,50	3 145	2 822	87,70	3 698	3 526	95,30	3 795	3 577	94,23
Nagyborsa	332	137	41,30	359	32	8,81	423	126	29,70	360	114	31,67
Nagyfödemes	3 002	2 764	92,10	3 258	1 008	30,80	3 837	3 113	81,10	4 180	2 971	71,08
Nagyácsárd	2 108	2 057	97,50	2 369	1 458	62,80	2 808	2 572	91,50	2 566	2 176	84,80
Negyed	4 597	4 276	93,00	3 778	1 990	50,40	4 093	2 771	67,70	3 177	1 982	62,39
Nemeskajal	1 575	1 448	91,90	1 496	1 004	68,60	1 702	1 280	75,20	1 417	1 004	70,85
Nemeskösút	1 294	1 079	83,40	1 434	275	20,10	1 631	1 140	69,80	1 447	878	60,68
Pered	4 090	3 905	95,40	4 009	2 685	66,97	4 255	3 574	83,90	3 700	3 063	82,78
Réte	1 331	974	73,20	1 427	799	48,70	1 652	953	57,60	1 239	546	44,07
Szelőce (Sók)	3 675	3 083	83,80	3 692	2 084	55,40	3 425	2 882	84,10	2 832	1 682	59,39
Taksony	2 110	1 840	87,50	1 861	474	25,50	2 395	1 601	66,80	1 880	1 205	64,10
Tallós	2 060	1 641	79,60	2 000	1 072	57,10	1 916	1 694	88,40	1 569	1 381	88,02
Tósnyárasd	678	597	88,00	919	283	37,00	923	597	64,60	836	446	53,35
Vága	2 010	1 974	98,20	2 013	628	31,50	2 402	2 115	89,50	2 021	1 558	77,09
Vágfarkasd	5380	5 010	93,10	4 555	2 334	51,24	4 533	3 468	76,50	3 394	2 458	72,42
Vághosszúfalu	1 055	903	85,60	1 039	151	15,20	1 036	801	77,30	815	640	78,51
Vágkirályfa	1 722	1 688	98,00	1 622	564	35,00	2 007	1 827	91,00	1 531	1 273	83,15
Vágsellye	4 573	1 255	27,40	5 879	114	1,96	12 922	1973	15,00	24 564	4 392	17,88
Vágtornóc	3 220	1 317	40,90	3 053	10	0,34	3 145	840	26,70	2 541	602	23,69
Vágvecse	1 215	340	28,00	1 368	100	7,30	Vágsellyéhez tartozik					
Vezekény	1 133	1 056	93,20	1 095	729	66,57	1 391	1 165	83,70	1 114	925	83,03
Vízkelet	941	930	98,80	1 102	683	63,40	1 291	1 221	94,20	1 524	1 374	90,16

Település	1930 lakosság száma			1950 lakosság száma			1970 lakosság száma			2001 lakosság száma		
	össz.	magyar	%	össz.	magyar	%	össz.	magyar	%	össz.	magyar	%
Zsigárd	2 605	2 495	95,80	2 108	1 984	94,10	2 159	1 683	75,80	1 592	1 200	75,38
Királyi	1 442	1 086	73,51	1 512			2 005	Mocsonok		1 916	346	18,10
Szenc	5 609	3 165	56,42	5 720	2 326	40,66	8 353			14 673	3 246	22,12
Gütor	755	724	95,89	639			774			945	525	55,50
Eberhard	899	676	75,20	1 055			1 317			1 349	682	50,50
Fél	1 428	1 209	80,80	1 316			1 845			2 052	1 137	55,40
Magyarbél	1 604	1 208	76,30	1 551	248	16,18	2 259			2 163	895	41,37
Zoncorony	531	504	94,91	622	202	32,96	832			842	648	76,95

A 2. táblázat adatai a mátyusföldi települések önkormányzatai által irányított iskolákról szolgálnak információkkal. A teljességre való törekvés igénye ellenére is vannak hézagok, de ez nem iskolák igazgatói vagy a fenntartó önkormányzatok számlájára írható.

Az 1948. októberi kormányrendelet értelmében több mint fél évtized kényszerszünet után (1949–1953 között) 42 településen folytatódhatott az anyanyelven történő oktatás. Jánosházán, Nagyborsán és Vágvecsén nem nyitottak osztályokat a magyar nemzetiségű és anyanyelvű iskolaköteles gyermekek számára. Osvald Lajos vágvecsei igazgató-tanító a SZÁMTE galánta-vágsellyei területi választmányának elnöke Magyarországra települt.

A felsorolt települések magyar nemzetiségű iskolaköteles gyermekeinek szülei választhattak-választhatnak: vagy szlovák tanítási nyelvű iskolába íratják gyermekeiket, vagy a legközelebbi települések – Jóka, Nagyfödém, Vágsellye – iskoláiba buszoztatják csemetéiket. A felsorolt kategóriák közül vajon ez a három település melyikbe sorolandó?

Több községben – Boldogfán, Egyházfán, Királyin, Kismácsédon, Tósnyárasdon és Vágtornócon – az újrakezdés után szűnt meg a magyar nyelvű oktatás. Alsóhatáron, Magyarbélén és Vághosszúfalun két ízben is megtörtént az újrakezdés. Sajnos, Alsóhatárt kivéve, az illetékesek törekvései meddőnek bizonyultak.

Vágkirályfán pedig a teljes felépítésű alapiskola fokozatosan elsovadt, s már az alsó tagozat (1–4. osztály) is a megmaradásért küzd.

Vágtornócon az első földreform során telepedett le nagyszámú kolonista, Tósnyárasdot pedig mind a két földreform érintette.

A tanulók létszámának ingadozásából elsősorban a nagyobb létszámú települések esetében vonhatunk le gyors megoldást igénylő következtetéseket – az asszimiláció megállítására törekedve.

2. táblázat. Adatok a mátyusföldi magyar tanítási nyelvű iskolákról (1948–2006)

Település	Magyar tannyelvű iskola megnyitása 1948 után	Iskolatípus	A tanulók létszáma 2005		Elsősök száma
			össz.	ebből magyar iskolába jár	
Alsóhatár	1950–1970	1–4. évf.	15	15	2
Alsószeli	1949. 3. 1.	1–4. évf.	88	70	15
Boldogfa ¹	1949	1–4. évf.		15	
Deáki	1949. 3. 1.	1–9. évf.	153	120	17
Diószeg	1950. 9. 1.	1–9. évf.	577	135	12
Éberhard	1950. 9. 1.	1–4. évf.	48	11	3
Feketenyék	1949. 3. 1.	1–4. évf.	81	52	11
Fél	1950. 3. 1.	1–9. évf.	178	117	9
Felsőszeli	1949. 3. 1.	1–9. évf.	411	232	20
Galánta	1950. 9. 1.	1–9. évf.	1912	416	29
Gútor	1951	1–4. évf.	19	7	5
Egyházfa ²	1953	1–4. évf.			
Hegysúr	1950. 9. 1.	1–4. évf.	37	17	2
Hidaskürt	1950. 9. 1.	1–9. évf.	223	201	10
Jánosháza ³					
Jóka	1949	1–9. évf.	447	190	15
Királyi ⁴	1950	1–9. évf.			
Királyrét	1950. 9. 1.	1–4. évf.	39	29	19
Kismácséd ⁵	1950	1–4. évf.			
Nádszeg	1949. 10. 1.	1–9. évf.	410	352	36
Nagyborsa ⁶					
Nagyfödemes	1950. 9. 1.	1–9. évf.	449	139	12
Nagymácséd	1950. 9. 1.	1–9. évf.	205	165	20
Negyed	1950. 9. 1.	1–9. évf.	221	182	25
Nemeskajal	1949. 9. 1.	1–4. évf.	31	19	7
Nemeskosút	1950. 9. 1.	1–4. évf.	57	21	0
Magyarbél	1951–1973	1–4. évf.	154	6	0
Pered	1949. 3. 1.	1–9. évf.	370	200	17
Réte	1950. 9. 1.	1–4. évf.	41	11	4
Szelőce	1950. 9. 1.	1–9. évf.	310	122	7
Szenc	1951. 9. 1.	1–9. évf.	1710	277	23
Taksony	1950. 9. 1.	1–4. évf.	57	23	3
Tallós ⁷	1949. 9. 1.	1–9. évf.		185	15
Tósnárasd ⁸	1950. 9. 1.	1–4. évf.	99	9	0
Vága	1950. 9. 1.	1–9. évf.	122	91	12
Vágfarkasd	1949. 9. 1.	1–9. évf.	426	188	26
Vághosszúfalu	1950. 9. 1.	1–4. évf.	22	22	3
Vágkirályfa	1950. 9. 1.	1–4. évf.	41	23	7
Vágsellye	1951. 9. 1.	1–9. évf.	2860	248	14
Vágtornóc ⁹	1949	1–4. évf.			
Vágvecse ¹⁰					
Vezekény	1949. 3. 1.	1–4. évf.	79	39	3
Vízkelet	1950. 9. 1.	1–4. évf.	213	28	5
Zonctorony	1950	1–4. évf.	42	21	1
Zsigárd	1950. 9. 1.	1–9. évf.	97	85	10

Megjegyzések:

1. Az 1978–1979-es tanévtől Szencre járnak iskolába a boldogfai magyar tanulók.
2. 1978-ban megszűnt az 1–4. osztályos magyar iskola, Hegysúrra járnak a tanulók.
3. 1945 után a magyar iskola működését nem újították fel.

4. 1970-ben megszűnt az oktatás az iskolában, Vágsellyére járnak a gyermekek magyar tanítási nyelvű iskolába.
5. A kismácsédi iskola az 1977–1978-as tanév végén megszűnt. A tanulók Diószegre járnak iskolába.
6. 1945 után a faluban csak szlovák nyelvű oktatás folyik. A magyar gyerekek Jókára vagy Nagyfődemesre járnak magyar tanítási nyelvű iskolába.
7. Nincs adat, mivel a szlovák iskolába járó gyerekek Vízkeletre járnak iskolába.
8. Tósnárasdon 1972-ben érdektelenség következtében megszűnt a magyar iskola.
9. 1972-ben megszűnt a magyar iskola.
10. 1945-ben nem újítták fel a magyar iskola működését.

A 3. táblázat demográfiai mutatók (1970–2001) címszó alatt kegyetlen realitásokat tartalmaz. Sokan csakis azzal magyarázzák a magyar iskolák létszámcsökkenését, hogy csökkent a népszaporulat. Ennek realitását kétségbe vonni szűklátókörűség lenne. Hozzátehetjük: a szlovákság körében is olyan szintű a gyermekáldás visszaesése, mint a magyar szülők körében.

A harminc év alatt a 45 település közül öt település – Galánta, Nádszeg, Szenc, Vágsellye, Vízkelet – esetében nőtt a magyar nemzetiségű lakosság száma és százalékaránya. Nyolc községben a magyar lakosság számarányának csökkenése 0–10% között mozog, hét település esetében a fogyás 11–20% közé tehető, tizenötben elérte a 21–30%-os értéket, hat faluban ez az arány elérte a 31–40%-os fogyást és két település esetében átlépte a 40%-ot.

Groteszk képet kapnánk, ha ezeket a mutatókat a tanulókra is lebontanánk. A 2. táblázattal kapcsolatban az adatok hiányára hivatkoztunk. Ez érvényes a 3. táblázatunkra is. Sajnos, ez nem járulhat hozzá egy teljes értékű összehasonlítás kialakításához.

A meglévő adatok is döbbenetes analógiába torkollnak.

Annak ellenére, hogy az elemzett időszakban kurtán-furcsán a vágsellyei iskola 3%-os emelkedést mutatott, az összes többi iskolánál kénytelenek vagyunk eltekinteni az első két százalékbontástól, hiszen a legkisebb csökkenés a 23,9% Alsószeli esetében, 27,49% Galántán, a többi településen 30%-tól felfelé, egészen 89,5%-os csökkenésig ível a veszteséghatár.

Saját lelkiismeretünk megnyugtatóására sem hadakozzunk a gyermekáldás általános tünetével, mert ez csak önámítás.

3. táblázat: Demográfiai mutatók (1970–2001)

A település megnevezése	A magyar lakosság számának csökkenése		A magyar iskolák tanulói számának csökkenése		Megjegyzés
	számokban	százalékban	számokban	százalékban	
Alsóhatár	94	31,0	25	66,6	
Alsószeli	103	6,4	22	23,9	
Boldogfa ¹	151	34,7			
Deáki	729	31,8	268	69,0	
Diószeg	180	7,14	190	58,5	
Éberhard ²	223	24,6			
Feketenyék	437	25,6	77	59,7	
Fél	171	13,1	146	55,5	
Felsőszeli	437	17,25	227	49,5	
Galánta	+ 3 570	+ 145,6	161	27,49	növekedés
Gútor	24	9,3			
Egyházfa ³	30	8,7			
Hegysúr	118	20,03	13	46,8	
Hidaskürt	100	6,62	264	56,7	
Jánosháza ⁴	72	32,7			
Jóka	536	16,87	136	41,7	1979/80-as
Királyi ⁵					
Királyrév	9	0,9	53	64,6	
Kismácséd ⁶	172	35,7			
Nádszeg ¹²	+ 51	+ 1,45	153	30,3	növekedés
Nagyborsa ⁷	12	9,52			
Nagyfödemes	142	4,6	283	68,4	
Nagymácséd	396	15,4	256	60,8	
Negyed	789	28,5	245	60,0	
Nemeskajal	276	21,6	87	80,5	
Nemeskötút	262	23,0	18	50,0	
Magyarbél ⁸	533	27,1			
Pered	511	14,3	228	55,0	
Réte	407	42,7	60	81,6	
Szelőce	1 200	41,6	138	55,0	
Szenc	+ 20	+ 0,61	362	56,65	növekedés
Taksony	396	24,7	105	82,7	
Tallós	313	18,5	114	38,0	
Tósnárasd ⁹	151	25,3			
Vága	558	26,34	160	63,0	
Vágfarkasd	1 010	29,1	204	52,04	
Vághosszúfalu	161	20,1	21	48,8	
Vágkirályfa	554	30,3	194	89,5	
Vágsellye	+ 2 419	+ 122,6	+ 8	3,8	89/90-es tan.
Vágtornóc	238	28,3			
Vágvecse	Vágsellyéhez tart.				
Vezekény	240	20,6	82	72,57	
Vizkelet	+ 153	+ 12,5	81	80,2	
Zonctorony	92	12,4			
Zsigárd	483	28,7	151	60,0	

Megjegyzések:

1. Mint az előző táblázatban.
2. Nem lehet kiszámítani, mert 1979–1980-ig a féli tanulók is itt tanultak. Ettől az iskola-étől viszont csak 1–4. évfolyamok maradtak itt, s az 5–9. évfolyam Félre jár.
3. Hegysúron tanulnak az egyházfai gyermekek.
4. 1945 után nem nyílt magyar iskola.
5. Mocsonokhoz tartozott, 1970-ben megszűnt a magyar iskolában az oktatás.
6. Az 1978–1979-es tanévtől Diószegre járnak a kismácsédi magyar gyerekek.
7. Mint az előző táblázatban.

8. Mivel az iskola 1945 után kétszer megújult, adatokkal szolgálni nem tudunk.
9. Mint az előző táblázatban.
10. Mint az előző táblázatban.
11. Mint az előző táblázatban.
12. A + jelzés növekedést jelent.

A 4. táblázat nem spekulatív jelleggel, s távolról sem provokatív célzattal készült. Az első oszlopban a települések magyar nemzetiségű lakossága százalékarányos kimutatása található, a második és harmadik oszlopban a két parlamenti választás eredményei. Pozitív eredményei!

A negyedik oszlopban lévő számok azt demonstrálják, hogy a települések összes (szlovák és magyar) iskolaköteles tanulóinak hány százaléka jár magyar tanítási nyelvű alapiskolába.

Két községben (Alsóhatár, Vághosszúfalu) minden iskolaköteles tanuló anyanyelvén tanul. Vágtornócon viszont minden tanköteles gyermek szlovák tanítási nyelvű iskolát látogat.

Alsószeliben, Deákin, Hidaskürtön, Negyeden, Vágán és Zsigárdon a magyar tanítási nyelvű iskolát látogató iskolaköteles tanulók százalékaránya magasabb a település magyar nemzetiségű lakossága százalékarányánál.

Sajnos, a többi község esetében ez nem mondható el. Különösen kedvezőtlen az összehasonlítás Galántán, Nagyfödémesen, Pereden, Rétén, Vágkirályfán, Vízkeleten és Magyarbélén.

4. táblázat. A százalékarányok összehasonlítása

Település	A település magyar nemzetiségű lakossága %-ban	Az MKP-ra leadott szavazatok százalékaránya 1998-ban	Az MKP-ra leadott szavazatok százalékaránya 2002-ben	A település magyar tannyelvű iskolába járó tanulóinak százalékaránya
Alsóhatár	93,30	72	75,21	100,00
Alsószeli	78,00	70	75,74	79,54
Boldogfa	70,30	71	73,74	
Deáki	71,51	72	75,55	85,71
Diószeg	38,50	38	46,70	23,39
Feketenyék	92,44	88	94,61	64,19
Felsőszeli	67,01	65	71,04	56,44
Galánta	36,80	30	43,59	21,75
Hasvár-Egyházfa	68,78	56	72,05	
Hegysúr	74,29	71	81,32	45,94
Hidaskürt	88,06	83	88,80	90,13
Jánosháza	33,04	25	43,50	0,00
Jóka	68,37	64	76,54	42,50
Kismácséd	51,92			26,38
Királyrév	83,49	83	87,50	
Nádszeg	94,23	88	93,08	85,85
Nagyborsa	31,67	28	48,38	
Nagyfödémes	71,08	63	74,69	30,95
Nagymácséd	84,80	84	90,05	80,48
Negyed	62,39	61	65,06	82,35
Nemeskajal	70,85	61	73,31	61,29

Település	A település magyar nemzetiségű lakossága %-ban	Az MKP-ra leadott szavazatok százalékaránya 1998-ban	Az MKP-ra leadott szavazatok százalékaránya 2002-ben	A település magyar tannyelvű iskolába járó tanulóinak százalékaránya
Nemeskosút	60,68	51	67,98	36,84
Pered	82,78	81	87,92	54,05
Réte	44,07	41	57,81	26,82
Szelőce (Sók)	59,39	51	63,78	39,35
Taksony	64,10	59	67,88	40,35
Tallós	88,02	87	91,07	
Tósnýárasd	53,35	41	60,47	
Vága	77,09	68	81,05	77,59
Vágfarkasd	72,42	74	78,48	44,13
Vághosszúfalu	78,51	68	76,08	100,00
Vágkirályfa	83,15	78	87,24	50,09
Vágsellye	17,88	15	22,92	8,67
Vágtornóc	23,69	19	34,08	0,00
Vágvecse				
Vezekény	83,03	83	91,11	49,36
Vízkelet	90,16	85	90,05	13,14
Zsigárd	75,38	75	81,93	87,62
Királyi	18,10	14	18,83	
Szenc	22,12	19	28,94	13,94
Gútor	55,50	52	64,84	36,84
Éberhard	50,50	42	60,98	22,91
Fél	55,40	47	61,68	39,66
Magyarbél	41,37	43	57,81	3,89
Zonctorony	76,95	72	83,96	50,00

Ennél megmagyarázhatatlanabb és főleg ellentmondásokkal telített a kísérletünk, ha a két választás (1998, 2002) eredményeit hasonlítjuk össze a magyar iskolába járó tanulók százalékarányával. Vagy a felmérések eredményei, az iskolaigazgatók statisztikai adatai kevésbé pontosak, vagy valahol máshol kell keresni az eltérések okait!

Nem teljesen érthető, hogyan lehetséges az például, hogy egy faluközség 30, majd 43,59%-a az MKP-ra szavaz, de a gyermekeik 21,5%-át íratják magyar tanítási nyelvű iskolába.

Választásokkor tartjuk a nemzetiségünket, a gyermek iskolaválasztásánál más dominanciák szerepelnek? Mert ők, elérvén a teljes jogú állampolgári kort, már nem adják voksukat az MKP-ra.

Az 5. táblázat besorolását az elemzésbe az az irányzat indokolja, melyet mostanában körzetesítésként emlegetünk, iskolabuszokról beszélünk. Vajon megoldás ez, vagy kiút? Vagy csak azért csináljuk, hogy csináljunk valamit?

A nagy, központi iskolák lehetőségei a nevelő-oktató tevékenység gyakorlásában vitathatatlanul jobbak, mint a kisiskolákéi. Ezzel összefüggésben az iskolabuszokat is biztosíthatják az önkormányzatok.

Ez a variáns vajon közelebb viszi a szlovákiai, s benne a mátyusföldi magyarságot az asszimiláció megállításához, vagy egyéb problémákat vet fel?

A SZMPSZ megalakulása óta arra törekedett, hogy minden településen, ahol magyar ajkú lakosság él, legyen templom és iskola.

Ez a realizálási folyamat világosan elképzelhető és megérthető, ha az előző négy táblázatot áttanulmányozzuk, s leszűrjük a valós következményeket.

A táblázatból adódóan két fontos feladatot kellene megoldani. Első, hogy a Galántán lakó magyar anyanyelvű és nemzetiségű tanulók százalékaránya a Kodály Zoltán Alapiskolában 21,37%-a a galántai magyar nemzetiségű lakosságnak.

A 256 galántai illetőségű tanuló az összes galántai tanuló 18,55%-a. A városlakosságának viszont 36,8%-a vallotta magát 2001-ben magyar nemzetiségűnek. Az iskola, a városban működő magyar polgári társulások, az MKP mit tesznek annak érdekében, hogy a vidéki kisiskolák ne szűnjenek meg?

Másodszor megjegyezzük: a Kodály Zoltán Alapiskola igazgatósága a taksonyi (37), a tósnyárasdi (6) és a kajali (28) tanulókat (ez 5–9. évf.) a körzetesítéséről szóló egyezmény alapján vette fel tanulói sorába.

A feketenyéki (23), vízkeleti (19), alsószeli (8), felsőszeli (2), jókai (1), vágai (2), nagymácsédi (2), nemeskosúti (5), királyrévi (4), vágkirályfai (4), hidaskúrti (6), tallói (1), vágfarkasdi (1) és vezekényi (10) tanulók valószínűleg hiányzanak a kisiskolák „fejkóta alapjából”. Egyébként az előző táblázatokból ez világosan következik.

Természetesen világos, hogy a szülőknek szíve-joga az iskola megválasztása nyelv vagy lokális szempontból is.

5. táblázat. A galántai alapiskolák tanulóinak adatai (2004–2005-ös adatok)

Alapiskola	Tanulók száma	Osztályok száma	Galántai tanulók száma	Vidéki tanulók száma	Osztály/tanuló
SNP lakótelep	718	27	37	88	26,5
Štefánik u.	406	20	32	183	20,15
Dusík u.	447	22	32	9	20,32
Kodály Z.	463	24	36	101	19,30
Összesen	2034	93	137	381	21,87
A magyar %	22,76%	25,80%	26,27%	26,35%	21,56%

6. táblázat. A galántai alapiskolák tanulóinak adatai (2005–2006-os adatok)

Alapiskola	Tanulók száma	Ebből magyar	
SNP lakótelep	714	99	13,86%
Štefánik u.	381	72	18,89%
Dusík u.	399	33	8,27%
Összesen	1494	204	13,65%
Kodály Z.	415	415	100,00%
Összesen	1909	619	32,56%

3. A négy közösségi fórum pozitívumai és negatívumai

A közösségi fórumnak már a gondolata is pozitívum ebben a dekadens emberi kapcsolatokat kreáló, de polgári demokráciát hirdető világban, ahol az „égalité és fraternité” egyelőre szabadságotatítik, s csak a „liberté” érvényesül. – De az azután igen! A hirdetőik azt csinálnak – szabadon –, amit akarnak.

A fórumok szervezőinek, résztvevőinek tehát nemcsak az előző fejezetben vázolt negatív történelmi háttérrel kellett felvenniük a küzdelmet, hanem a jelen érdektelenségbe hajló amoralizmusával, a pénz diktatúrájával is. Az elemzett öt táblázat egyébkén is felveti ezeket az érthetetlennek tűnő, a gyakorlatban élő anomáliákat.

A szervezők (Zsille Béla, Mézes Rudolf, Bíró László) – a Csemadok Területi Választmányának elnöke és titkára, valamint az MKP felkért képviselője – tudatában voltak céljaik realizálása összetett voltával: a helyzetet megoldandó olyan elemző, a múltat feltáró bevezető tanulmányra van szükség, amely egyúttal megadja, megszabja a „nemzetet ébresztő és megtartó” tevékenység irányát; másodsoron a célnak meg kellett nyerni a mátyusföldi magyarság minden rétegét.

E sorok írója vállalta a bevezető előadást, támaszkodva a Fórum Kisebbségkutató Intézet által támogatott és kiadott *Mátyusföld I* című monográfiájára, kibővítvé azt újabb kutatások eredményeivel.

A közösségi fórum az eredetileg meghívottakon (Csemadok-alapszervezetek vezetői, polgármesterek, MKP-alapszervezetek vezetői) kívül kiegészült a pedagógusok, a szülői és iskolatanácsok, az ifjúsági szervezetek és vállalkozók képviselőivel, akik a szervezők felkérésére már az első közösségi fórumon elmondták észrevételeiket, javasolataikat: saját szakterületüket érintőket, tekintettel a kitűzött feladatokra.

Az első két fórumnak (Nagyfödémes 2004, Vezekény 2005) talán legnagyobb pozitívuma a szakmai bizottságok megalakulása, s önálló tevékenységének beindítása volt. A három járásból – Galánta, Szenc, Vágsellye – mellőzve minden formalitást, felkértünk egy-két szakembert a következő szakcsoportokban való munkálkodásra:

- polgármesterek szakcsoportja (Izsóf Róbert, Lancz István, Seres Lajos, Szalay József);

- MKP (Bíró László, Botka Ferenc, Duray Dezső);

- Csemadok, kultúra (Jurás Lívia, Metzner Zoltán, Pék Éva);

- pedagógusok csoportja (Katona Ilona, Algaier József, Marsall János);

- szülői és iskolatanácsok (Farkas Márta, Varga Zoltán, Zaňko Kamil);

- ifjúsági klubok (Baranyai Zsolt, Neszméri Tünde, Puskás Attila);

- vállalkozók (Gaál József, Szikura Ferenc, Kovács Tibor, Pósa Lajos).

Az első két fórumon felvetődő kérdéseket – róluk később lesz szó – ezek a szakcsoportok lebontották, megtárgyalták, és a későbbiek folyamán

Deákin és Vízkeleten megvitatás céljából elő is terjesztették. A későbbiek folyamán Gaál József javaslatára megalakult a nagycsaládosok szakcsoportja is.

Megmaradásunk alapvető pilléreként a szakmai csoportok és a vitában felszólalók a magyar tanítási nyelvű iskolák létét jelölték meg és természetesen a család szerepét a magyar iskolák megmaradásában.

Ezzel kapcsolatban olyan észrevételek is elhangzottak, hogy az iskola-fenntartó önkormányzatok, elsősorban a polgármesterek nem a szakmailag legrátermettebb pedagógust választják – nevezik ki – igazgatónak, hanem a számukra legmegfelelőbbet, s ennek érdekében befolyásolják az iskolatanács elnökeinek megválasztását, akik tudvalevően az igazgatók választását levezénylik.

Boros Béla posztumusz kötetében nem azt írta, hogy a SZÁMTE működése folyamán hasonló próbálkozások nem fordulhattak elő, hanem azt, hogy az iskolaszék (ma iskolatanács) az iskola igazgatóját annak nyugdíjba vonulása előtt 4-5 évvel felkérte, ha úgy tetszik utasította, hogy a tantesület legrátermettebb tagját avassa be az iskolavezetés rejtelseibe, s az iskolatanácsnak csak a kinevezés aktusa maradt.

Ezzel vagy így elérhető, hogy az iskolák nevelő-oktató tevékenységében nem szűnik meg a folytonosság, másrészt a tantesület nem esik szét klikkekre.

Persze a már említett jelenkori körülmények arra kényszerítik az igazgatókat, hogy pedagógusi végzettséggel közgazdasági tisztséget töltsenek be, és foggal-körömmel ragaszkodjanak a csak „fejkóta”-ként emlegetett „vívmányokhoz”, amelyek a kisiskolákat elsorvasztják, vagy költségvetésük átcsoportosítására kényszerítik azokat a polgármestereket, akiknek szívégye a magyar tanítási nyelvű iskola megmaradása.

Az igazgatóknak óralátogatásra, az ifjú kollégák szakmai fejlődését követni és irányítani nincs sem idejük, sem módjuk, de erejük sem.

A társadalmi változások kezdetén, az MKP elődpártjainak formálódásakor a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetsége szorgalmazta, hogy a politikai pártok teremtsék meg az alkotmányos kereteket, s a gazdasági élet irányítását, az egészségügyet, az oktatást és az itt fel nem sorolt szakmaiságokat bízzák a szakemberekre a pozitív kölcsönösség elve alapján.

A szlovákiai magyar társadalom számára ezen a téren kamatok nem halmozódtak fel, mert nem halmozódhattak, hiszen két évtized nem volt elegendő az MKP-nak nemhogy stratégiai, de még a taktikai elvek megfogalmazására sem.

A tanácskozások meg-megismétlődő témája a pedagógus társadalmi és önmegbecsülésének kérdése volt. Szlovákiában furcsán alakult a szakszervezetek sorsa, helyzete. Míg a nyugati világ államaiban manapság is teljesítik eredeti feladatukat, tagságuk érdekvédelmét, nálunk 1989 után szo-

cialistának bélyegezték – bizonyára nem érdemtelenül –, s így például a pedagógusok zöme is megszüntette szakszervezeti tagságát ahelyett, hogy annak tartalmi és szervezeti átalakítását szorgalmazta volna.

A Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetsége is fokozatosan lemondott a tagság érdekvédelméről, s inkább a szakmai továbbképzések szervezését választotta. A működésnek ez a formája attraktívabb, az ütközések elenyészők, s így az irányítás és az anyagi támogatás is zökkenőmentes.

Az érdekvédelem hiánya miatt is nemcsak az iskolák anyagi támogatottsága, hanem a pedagógusok bérezése is állandó témája a jobbító szándékú vitáknak.

A pedagógusok fizetése megközelítően ötven százaléka az előző rendszerben elért bérezésnek: pedig akkor sem tartoztunk ezen a téren az élvonalba. S ha még hozzátesszük, hogy a kötelező óraszám 2-4 órával fokozatosan emelkedett, akkor ne csodálkozzunk, ha a tehetséges, kitűnő képességű fiatal nemzedék pályamódosítást eszközöl. Manapság ugyanis a társadalmi megbecsülés teljesen pénzfüggő.

Az egyik szűkebb körű összefoglalóan egy huszonéves fiatalember megdöbbentően hasznos javaslatokkal rukkolt elő, mondván: a szlovák iskolába járó magyar nemzetiségű gyermekeket és azok szüleit kiközösítjük, elidegenítjük magunktól! Megvetjük őket, közülünk egyesek a gyűlöletig is eljutnak. Pedig ugyancsak arra kellene törekednünk, hogy visszacsalogassuk őket a közös akolba. Nagyjából ez volt a lényege a javaslatnak, majd a következőket mondotta a Csemadok Területi Választmánya címére: az asszimiláció útjára jutott-juttatott településeket kellene a régió jól működő táncsoportjainak, zenekarainak előadásaikkal felkeresni, nem magukra hagyni őket, így elősegíteni a még megmaradt gyökereket, meghosszabbítván nem a halódás, hanem a megmaradás lehetőségét. Így összegezhető a két elfogadásra és realizálásra érett és érdemes gondolat.

A harmadik – Deákin tartott – közösségi fórumon a diószegi Pro Urbe polgári társulás közreműködésével sikerült kinyomtatni és a majdnem kétszáz fős megmaradásunkért tenni kész résztvevőnek átadni *Kiút a megmaradásba* című gyűjteményünket. Anyagát a szakcsoportok képviselői írták magas szintű elhivatottsággal, aktív segítőszándékkal (Marsall János, Dohányos Katalin, Katona Ilona, Szarka Zsuzsanna iskolaigazgatók; Ledneczky Gyöngyi, Hrbáček Magdolna tudományos dolgozók; Zsille Béla, a Csemadok területi választmányának elnöke, Mézes Rudolf, a Szlovákiai Magyar Szülők Szövetségének országos elnöke, Lancz István, Izsóf Róbert, Seres Lajos polgármesterek; Gaál József vállalkozó és nagycsaládos, Zafko Kamil az iskolatanács elnöke; Puskás Attila ifjúsági klubvezető; Bíró László, az MKP képviselője, Pék Éva pedagógus és e sorok írója).

Megjegyezhető: valamennyi írás, beleértve a négy közösségi fórumon elhangzott szakmai vitaindítókat, egyöntetűen az anyanyelvi oktatás fontos-

ságát emeli ki nyugodt, biztos családi háttérrel. Pék Éva írja: „Mert minden az iskolában kezdődik. Ezért óriási feladat hárul minden magyar pedagógusra: Gárdonyi lámpására... Mert a teljes értékű emberré váláshoz csak egy út járható: az anyanyelvhez vezető út.”

„A jövő nemzedéknek, az utódoknak a nevelésében az elődök, a szülők mellett az emberiség fejlődése során mindig nagyon fontos szerep jutott egy köztes szervnek, amit ma úgy hívunk, hogy iskola” – hangsúlyozza írásában Mézes Rudolf.

Zaťko Kamil iskolatanácsi elnök szerint „A mi feladatunk [az iskolatanácsé – P. L.], hogy a magyar iskolákban a csökkenő tendenciát megállítsuk. Nagyon sok magyar ajkú szülő különböző valós és valótlan indokkal szlovák nyelvű iskolába íratja gyermekét. Ezáltal mi, magyar szülők (sok esetben nem tudatosan) segítjük elő saját oktatási intézményeink leépülését.”

A térség hat ifjúsági szervezete Neszméri Tünde, Puskás Attila, Baranyay Zsolt, Vörös László, Horváth Péter, Madarász Péter és Szendrődi Katalin képviselőjében Érdekegyeztetés a mátyusföldi magyar iskolák megmentéséért című összefoglalójukban a következőket hangsúlyozzák: „...hogy a fiatal, az ifjúsági mozgalmak, szervezetek feladata, hogy közösséget formáljanak a magyar fiatalokból, megtanítsák és megszerettessék az együvé tartozás érzését...”

Seres Lajos polgármester Szarka László gondolatait idézi: „A szlovákiai magyarságnak sorsközösségből tudati közösséggé kell válnia, és a kultúrának, közművelődésnek minden községben intézményes hátteret kell biztosítani.”

Zsille Béla írja: „Meg kell szervezni a jól működő Csemadokot és egyéb szervezetek kulturális és szakmai jelenlétét ezeken a településeken, hogy minél intenzívebben történhessen meg a magyarságtudat újraélesztése, hogy kedvet kapjanak kulturális és hagyományőrző csoportok létrehozásához, működtetéséhez.” Azokra a településekre gondol, amelyek már elindultak az asszimiláció utolsó stádiuma felé.

A vállalkozók nézeteit, véleményét Gaál József fogalmazta meg: „Magyar iskolába adjuk gyermekeinket” – igaza van Reményik Sándornak, hogy tartsuk meg a templomot és az iskolát – mi, vállalkozók leginkább úgy, hogy szponzoráljuk – ha van iskolás gyerekünk, akkor természetesen az iskolát.”

Nem az a célja az eszmeifuttatásnak, hogy minden szerzőtől és felszólalótól idézzünk. A meggyőzés erejéig idéztünk, a szemléltetés igényével: lássuk és olvassuk, a megoldandó kérdések tartalma és formája a húszegynéhány (író és felszólaló) személynél azonos.

Mátyusföldön jelen pillanatban két kérdésre kellene a választ keresnünk: vajon van, volt eredménye a négy közösségi fórumnak? A második: ha ilyen szervezett formát sikerült kiépíteni a „Kiút a megmaradásba” út-

ján, a 2006 ősze – a vízkeleti találkozó – óta miért mellőzzük, hanyagoljuk el ezeket a tartalmas, „egymásra találásokat”?

Az első kérdésre válaszolva azt mondhatjuk: is-is. Felméréseket nem végeztünk, de feltételezhető, hogy az a 150-200 résztvevő, aki eddig a kiút-talanság állapotában leledzett, támaszra talált, javaslatokkal élhetett és kapott. Hogy nem unták az akciókat, az biztos, mert majdnem mindnyájan ott voltak mind a négy közösségi fórumon, és nem siettek haza.

Pedig a mátyusföldi ember unja a politika galádságait, a választási hercehurcákat, az érdekvédelmi klikkek cselszövéseit. Vajon egy polgármesterválasztásnál – teszik föl a kérdést – milyen különbség van a „szavazás” és „választás” között? Vajon tudjuk-e még, mi az a személyi kultusz? Milyen emberi, morális magatartás az, hogy az előző két-három választást az MKP jelöltjeként nyertem, most meg független képviselőként lépek a szorítóba?

Az előkészületek során az egyik polgármester kijelentette, hogy az MKP-nak pontosan annyi tagja van a településen, ahány képviselője lehet az önkormányzatnak. Ha az MKP befutó a választásokon, akkor az összes tagja képviselő. Kérdés: vajon nincs a településen tiszteletet érdemlő ember, aki a falu ügyeit hozzáértőbben képviselné? Persze magyar ember, a mi sora-inkból.

Valahol a demokráciával van baj! Most még majdnem minden magyar-lakta településen magyar nemzetiségű a polgármester meg az önkormányzatok zöme. Azonban már vannak példák, hogy a sok szlovák párt „egységfrontot” alkot, s fokozatosan visszaszorulunk. Mert nem sokat segít rajtunk, hogy a magyar választópolgár nem megy el szavazni más pártok jelöltjeire, de a sajátja sem szerez mandátumot.

A kérdés második felére az lenne, lehetne a válasz, hogy nincs, aki felkarolja az egész ügyet, magára vállalja a felelősséget. Saját szakállára ezt a munkát senki nem vállalja, nem vállalhatja.

Éppen itt lenne az ideje a közösségi fórumok folytatásának. Most alapos körütekintéssel egy ötödik találkozót kellene szervezni. Talán majd a központi igyekezet meghozza a gyümölcsét.

A közösségi fórumok szervezői – az itt közölt műsorokból látható – a kétségtelen pozitív elgondolások mellett a program összeállításánál elszámították magukat. A program gazdagsága, az előadók új és gazdag ismereteket átadó igyekezete nem párosult az idővel. Ezt a programeltolódást gyakran a meghívott MKP-s parlamenti képviselők idézték elő azzal, hogy elmélkedéseik folytán nem tartották be a 10-15 perces felszólalási maximumot, vagy megjelenésük után szót kértek, mondván: máshová is hivat-losak, s menniük kell.

Úgy tűnt, mintha nem lennének kíváncsiak az egyszerű polgárokat – ha úgy tetszik, az őket megválasztókat – érintő, nap mint nap felvetődő, még

a megoldás folyamatába sem kerülő tömérdek kérdés, probléma megoldásának még a lehetőségére sem.

Befejezésül a szokásoktól eltérően idézettel fejezzük be a négy közösségi fórum munkáját összefoglaló eszmefuttatást abban a reményben, hogy a központi, a Fórum Kisebbségkutató Intézet által elképzelték és a mátyusföldi tapasztalatok találkoznak, közös nevezőre hozhatók, s majdnem elmondhatjuk, hogy megtaláltuk a „kiutat a megmaradásba”.

„Ti mindig csak azon rágódtok, hogy ugyan ki ment meg minket: német a töröktől, vagy a török a némettől, holott egyik sem akar megmenteni. Mikor ébredtek arra, hogy ki-kik csak önmagát mentheti meg?” (Féja Géza: *Kuruc idők.*)

Pukkai László

Fórum Kisebbségkutató Intézet
Fórum inštitút pre výskum menšín
Parková 4.
931 01 Šamorín
WEB: www.foruminst.sk
E-mail: foruminst@foruminst.sk

Tóth Károly (szerk.)

Hatékony érdekérvényesítést

A Szlovákiai Magyarok Kerekasztala előadásai és dokumentumai

Első kiadás

Felelős kiadó: Tóth Károly

Felelős szerkesztő: Fazekas József

Nyomdai előkészítés: Kalligram Typography Kft., Érsekújvár

Nyomta: Expresprint, s. r. o., Partizánske

Kiadta: Fórum Kisebbségkutató Intézet, Šamorja, 2009

Károly Tóth (red.)

Efektívne zastupovanie záujmov menšín

Prednášky a dokumenty Okružleho stola Maďarov na Slovensku

Prvé vydanie

Zodpovedný: Károly Tóth

Zodpovedný redaktor: József Fazekas

Tlačiarenská príprava: Kalligram Typography, s. r. o., Nové Zámky

Tlač: Expresprint, s. r. o., Partizánske

Vydal: Fórum inštitút pre výskum menšín, Šamorín, 2008

ISBN 978-80-89249-26-8

Jelen kötet a Szlovákiai Magyarok Kerekasztala címmel 2009. január 29-én Somorján-Csölösztőn a Kormorán Szállodában megrendezett tanácskozás előadásait tartalmazza. A konferencia a korábbi hasonló rendezvényekhez képest első ízben intézményi alapon szerveződött. A résztvevők köre az országos hatáskörű szlovákiai magyar szervezetek, az intézményrendszert támogató vállalatok, vállalkozások képviselőiből és jeles szlovákiai magyar személyiségekből tevődött össze. A tanácskozás célja az volt, hogy szembenézzünk az egyre riasztóbb asszimilációs folyamatokkal, a szlovákiai magyarok létszámának drasztikus csökkenésével, és intézményi szinten tegyünk valamit azért, hogy ezek megálíthatók, de legalábbis mérsékelhetők legyenek. A helyzet súlyosságát a demográfiai és szociológiai előrejelzések nagyon plasztikusan bizonyítják. A konferencián szinte minden intézmény, vállalkozó és magánszemély megjelent, s ez azt jelezte, hogy mindenki fontosnak tartotta a felvetett problémák megbeszélését.

7 €

ISBN 978-80-89249-23-7

